

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

*In the name of God, Most
Gracious, Most Merciful*

Academic – Specialized Multilingual Journal

PURE LIFE

Special Issue: First International Conference “Capacity and Impact of Cyberspace in Promoting Religious Education (2)”

Vol.11, No.4, December 2017 (Rabī‘ Al-Thānī 1439/ Azar 1396)

Concessionaire: (Al-Mustafa International University)
Al-Mustafa Open University, Secretariat of Research and Production

Chief Editor: Mohsen Qanbari (PhD)

Managing Editor: Abedin Siahat Isfandiari (PhD)

Academic Secretary: Tofiq Asadov (PhD)

Executive Manager: Mohamad Javad Najaflo (Hojjatul Islam)

Editorial Board:

Mohsen Qanbari	Deputy Communications and International, Al-Mustafa International University (Iran)
Abedin Siahat Isfandiari	Research and Production Secretary, Al-Mustafa Open University (Iran)
Tofiq Asadov	Professor at Al-Mustafa Open University (Azerbaijan)
Ghulam Jabir Muhammadi	Professor at Imam Khomeini Specialized University (Pakistan)
Syed Mohammad Ali Aon Naqavi	Professor at Al-Mustafa Open University (India)
Yahya Abdul Hasan Dookhi	Professor at Ahlbyat University (Iraq)
Kadri Yildiz	Professor at Al-Mustafa Open University (Turkey)

Publisher: Al-Mustafa Open University

Address: Qom, Southern Sahili Road, Before Musallah, Between Lanes 4 and 6

Post Box: 3713913554

Telephone and Fax: 32613875 - 32114175

Number of Pages: 246

Circulation: Electronic Printing

Web: http://journals.miu.ac.ir/content.php?pagename=journal&publication_id=314&journal_id=7

Email: research@mou.ir

On the basis of the act approved in the Twenty second meeting of Al-Mustafa publications Council (on 10/03/2014) and 74327 E-Rasaneh's, in Ministry of Culture and Islamic Guidance, License no. (on 02/03/2015), this special edition has been designated as at the level of academic- specialized journals with student pivoted approach.

This journal is in the electronic form which after being published will be uploaded to the following addresses:
(and can be downloaded completely)

<http://journals.miu.ac.ir/>
<http://www.magiran.com/maginfo.asp?mgID=4950>

Guide for Article Writers

- 1- Articles must include following sections:
title, abstract and keywords, prelude or introduction of the subject, main body of the article, conclusion, references
- 2- Only those articles will be considered which had not been published before and their corresponding authors have not been obliged to publish them elsewhere.
- 3- Responsibility of scientific and legal authenticity of the articles will rest upon the corresponding author.
- 4- The right to accept or reject an article is reserved for the journal. However, the secretariat of the journal is bound to report the final situation of sent articles to their corresponding authors within one month (30 days).
- 5- Final approval for an article to be published in the journal will be made by the editorial board after the recommendation of referees.
- 6- Size of an article must be eight pages at least and 25 pages at most where each page contains 250 words.
- 7- Quotation and adaptation from articles of the journal, with reference to the source, are allowed.
- 8- Persian, English and Arabic abstracts of an article should be 300 words at most.
- 9- To type a Persian article, "B Mitra" font with the size of 14pt should be used.
  - ✓ To type an article in Arabic, "Arabic Typesetting" font with the size of 14pt and in English, "Times New Roman" font with the size of 14pt should be used.
- 10- References should be arranged alphabetically and should be listed as under:
  - ✓ In Case of Book: Surname, Name, (Year of Publication), Title of Book (with "Bold" font style), Name of Translator or Editor (if applicable), Volume, Edition, Place of Publication: Name of Publisher.
  - ✓ In Case of Article: Surname, Name, Title of Article, Translator (if applicable), Name of Publication (with "Bold" font style), Periodicity, Edition, Total Number of Article Pages: (Year of Publication).
- 11- Endorsement of references related to sources in the text should be made in form of (Name of Author, Year of Publication: Page Number) e.g., (Tabatabai, 1376: 89).
- 12- Explanation references of each page, like Latin form of alphabets, Description of terms, etc, should be given in footnote of the same page.
- 13- Author or Authors of an article must endorse their name, surname, academic level, address, cell number and their email along with their articles sent to the University's Secretariat of Research and Production on: (research@almustafaou.com).
  - ✓ As the journal is multilingual, venerable scholars can submit their articles in four languages: Persian, Arabic, English and Urdu.
- 14- After the article is published, the secretariat of journal is bound to email the electronic edition of the journal to the given email address of the author(s).

A Word from Chief Editor

“PURE LIFE” will be a window towards man’s eternal life. Al Mustafa Virtual University considers its mission to introduce the divine teachings to ground dwelled man, so that he could be able to establish a fresh living by using the knowledge bestowed upon him by Almighty God in such a manner **that it** brings him worldly peace and eternal prosperity.

“PURE LIFE” is an opportunity for the students and graduates of the university to spread out their scientific and cognitive knowledge on the vast arena of cyberspace and also, with the use of scholarly dialect, reflect religious cognition into various aspects of human life. Hope that through efforts of knowledge seekers, this window may become more magnificent.

A word from Managing Editor

Research is the artery of life in the realm of insight and science. Its dynamism leads to generation and expansion of knowledge borders and discarding this area, makes knowledge resting and lifeless; and the first achievement of this resting is ignorance. In these very days, we are witnessing the modern ignorance, which roots in absence of sound and lucid research in different areas.

Today research is considered to be a gate for expanding the borders of knowledge, and plays an eminent role in human activities. Exploring Humanities and Islamic areas can enable people to understand the human issues and difficulties to offer solutions for them.

The growing development in different areas of knowledge demands discussions in more scientific areas. Explaining a huge range of Islamic Science areas in global scope is a necessity today.

“**Pure Life**” student journal, with the aim of creating a situation for presenting articles of Al-Mustafa Open University students, is trying to improve the level of student researches in Islamic Science and also grounding an area for expanding the relationships among researchers in humanities and islamic science areas.

“**Pure Life**” is published, every season, in a form of a multilingual, electronic and promotive student journal. This very volume, trying to discuss “**First International Conference of Capacity and Impact of Cyberspace in Promoting Religious Education (2)**”, represents the nine best articles in Three language: English, Türkçe, Azərbaycanca, Français.

Thanks to Al-Mustafa Journals Commission and Ministry of Culture and Islamic Guidance in Islamic Republic of Iran, “**Pure Life**” journal, as the first scientific journal in Al-Mustafa Open University is ready to publish the students’ journal.

Researches

A. English

Modern Media and Changing the Functions of Family with Emphasis on Individualism/ Seyed Mohammad Hossein Sadat Chavoshiyan	9
Big Data: New Development Opportunities in Islamic Studies/ Sally Kawtharany	39
Future Studies of Religious Education based on Virtual Learning/ Amber Zehra	55
Playing the Gospel of Video Games/ Baru Ionut-Cristian.....	85

B. Azərbaycanca

Sosial şəbəkələrin Həyatımızdakı Rolu və Təsirləri/ Mehdi Barov ...	127
Sosial Mediya və Ondan istifadə əxlaqının Tələbənin Ailə Həyatına Təsirləri/ Kəmalə Əsgərova	139

C. Türkçe

GEÇMİŞİN HAKİKAT ÂLEMİNDEN İNTERNETİN SANAL ÂLEMİNE Şİİ VE SÜNNİ DİYALOG ve YAKINLAŞMA ÇALIŞMALARI/ İbrahim Barca	167
---	-----

D. Français

L'enseignement des Religions à l'ère de l'Internet/ Abd el Hâfidh Ossoukine	203
Les Potentialités et les Défis de la Cyber-Formation en Matière des études islamiques en Afrique Subsaharienne/ Saïd KhanAbadi	233

Modern Media and Changing the Functions of Family (With Emphasis on Individualism)

Author: Seyed Mohammad Hossein Sadat Chavoshiyan (Iran)¹

Receive: 17/02/2017

Accept: 01/08/2017

Abstract

Compared to traditional media, an important characteristic of modern media is that it taps on electric and electronic means and it has extensive coverage. The most important characteristic of traditional media is that it creates a face-to-face communication between addresser and addressees. Modern media has its roots in modernism and is a direct consequence of modern societies. Modern media especially visual media represent the dominant values in the society and has altered the function of family toward more individualism, and individual behavioral patterns. Under the influence of modern media, families are losing their traditional function and are experiencing new functions. A function geared toward more individualism and catering for the individual needs of family members, a function that challenged the traditional dominant values of the family. Among all the contributing factors, modern media in their various forms and comprehensive advertisements, have played a pivotal role in internalizing characteristics of modern world and specially individualism among family members. The current study aims to investigate the new functions of family in accordance with the role played by visual media in the modern society.

Key Words: Family, Modernism, Media, Individualism

---

1. PhD Student in Department of Women's Studies, University of Religions and Denominations, Qom, Iran, mh.chavoshian@mou.ir

Introduction

As the most important social institution, Family is increasingly important in social harms. Media as a powerful tool affects thinking and attitudes of couples and influences parent children relationship. Media can have negative influence on all members of the society, however the influence of media is greatest on institutions like family.

Media uses various tools for creation of programs and can present concepts in diverse forms and interesting modes to viewers. In the present era, families are faced with numerous problems such as a sharp decline in having children, filiarchy, working mothers and a shift in the roles played by men and women.

A shift in the role played by women in society alongside other social factors have caused a massive change in the family structure. These changes have been brought up by various factors and agents, an important and effective of which is media. All these alterations can be categorized in two broad classifications.

Some of the changes are favorable and positive such as an increase in the awareness of family members toward general health improvement, mental and spiritual health improvement, a reform in personal and group behavior, etc.

Negative changes are as follows: increase in divorce rate, domestic violence and social crimes or misconducts. Media can exert considerable influence on issues such as child upbringing and internal family conflicts.

A thorough investigation of the consequence of media and its opportunities and threats in all these domains can provide a clear perspective for the condition and function of family in the present era.

In the present study, the effect of modern media on the functions of family and the consequence of media in accordance with opportunities and threats will be investigated.

Key Concepts Defined

- Family

It enjoys various definitions, however the definition used in the present study is the most comprehensive and the most all-embracing. Family is the first institution in society, it is the center for all social interactions.

From a pragmatic perspective, filial and parent children relationships are satisfying the first human need for survival. These requirements are as follows:

1. Adjustment of sexual relationships,
2. Biological support for all members of the society specially infants and children,
3. Socialization, that is making children ready to acquire certain skills for healthy roles and relationships that can be used for later stages of their lives,
4. Fair social support for children and adults,
5. Adjustment and channeling initiation of adults in economic and productive situations and reproduction in society.

- Modernism

The term modern stands for newness, novelty and being up-to-date, its meaning is in sharp contrast to obsolescence and being out-of-date. The term was first introduced in late 15th century, contemporary with renaissance period.

In the next two centuries the term modernism started to be widely used in intellectual controversies of scholars in Western Europe.

The term modernism refers to innovativeness and regeneration. Modernism was first conceived of in the works of Jean Jacques Russo in 18th century. Then it became popular in the works of Russo's contemporary writers. Modernism denotes a state of being or quality of, characteristic or experience of being modern or belonging to the modern era. It suggests newness, innovativeness and unprecedentedness in a way that it breaks up with the past, discontinues with the past experience and enters the approaching future.

The scope of modernism is includes attitudes and ideas, innovativeness, newness and creativity, pioneering, improvement and advancements, growth, and evolution, current taste of society and fashion. The opposite of modernity is past-longing, obsolete—cherishing, recession, backwardness, and being old-fashioned. Modernism has principles and components as follows:

1. Experimentalism: in other words, paying attention and focusing on experience in any research and in human and natural sciences without any attention to philosophical and intellectual issues.
2. Humanism: A firm belief in centrality of human beings in all affairs and issues.
3. Rationalism: a belief that states human thinking is capable of managing everyday affairs independent of divine revelations and teachings, and that human beings are capable of comprehending and solving all problems.
4. Liberalism: seeking freedom outside the framework provided by religion.
5. Welfare and civilization: stands for an elevation in the level of material life and welfare of societies and improvement of culture.

6. Technological improvement: attention to unprecedented technological improvements in industrial products
7. Democracy and justice: a belief in the fact that all human being regardless of their religions, race and ethnicity are born equal.
8. Capitalism: attention to capitalism and laissez faire a free economy.
9. Individualism: a belief in originality of individuals and a belief in precedence of individuals over economy.
10. Secularism: the governance of scientific and non-religious leaders, and seclusion of religious authority from social arenas and spread of a material and worldly culture.

The Effect of Media on Functions of Family

1. Media, Family and Child Upbringing

Family plays the most important role in child upbringing. As a matter of fact, beliefs, religious ideas and socialization are first formed in the family institution.

In the words of Kohn, a direct result of industrialization was to bring huge changes to family structure and the most important consequence was the transition from a traditional family to a civil industrial family. Gradually extended families of the past decades were substituted by nuclear families of the modern era.

As a result, families gave the role of child upbringing to schools and educational institutions, it can be argued that profit seeking replaced passion and merits replaced moralities in the family circle, the traditional families with their traditional functions have been marginalized in the modern era.

From the viewpoint of Carlson, nowadays western societies are moving toward a group like extended families, whose main and most important value is flexibility.

Furthermore, media with their influence on the unfavorable parent children relationship can be source of change in the child upbringing process. Compared to previous ones, the current generation is less likely to be embracing the values dictated by the family.

In sum, it can be safely argued that not only mosques, schools and other disciplinary institutions play a role in child upbringing but also media plays a specifically influential role. Children usually choose their role models in media. No surprise that actors and actresses in movies and soap operas play a more significant role than university professors or school teachers as a role model.

- **Family Environment and Parental Behavior in Media**

Total lack of control or shortcoming in controlling children will increase the risk of social malfunctions. Weakness in social control or family control indicates chaos and upon witnessing chaos in family upbringing children may be tempted to behave in a way that runs counter to the expectations and beliefs of parents.

On the other hand, some parents might strive toward controlling their children but some might not have found the proper method and way of controlling them, these parents will show serious contradictions in their behavior toward children.

Some parents in their way of handling the problems and affairs of children may show serious weaknesses and children are well aware of their parents weaknesses in this regard.

It is in this area that we need to point out to the active and effective role played by media in children upbringing. Programs created for counselling distraught parents in TV or radio often give suggestions as to how to eradicate their lack of control over children. When parents fail to exert control over their children and see their intentions not fulfilled, they will normally resort to using violence.

In other words, when some deviations or aberrational behavior is depicted as leading to success or when an aberrational agent lands in success, then this deviation will lose its non-standard quality and in some cases will not be regarded as one.

The control theory holds that unless people are taught not to commit misconduct, they will take up antisocial acts and will commit misconducts throughout their adult years. Rock states that education in this regard plays a pivotal role in children behavior and an effective role in their future behavior.¹

Children need this form of education, if families fail to provide it, wrong behavioral patterns will find their way into the minds of children.

- **The Effect of Media on Couple's Relationship**

It is worth noting that family environment is not restricted to parents' attitudes. Parents' behavior toward each other and their treatment to each other is an important agent in upbringing and children will copy that behavior.

Violence in family environment has diverse forms, mistreatment of children is at one end of this continuum and harsh and violent attitudes and words of parents will be the other end of this continuum.

---

1. Rock, 1996, p.182.

Bandora holds that children will be completely exposed to the living examples of force, coercion and aggressions by their parents, their parents' actions will show these methods as the favorable way of settling disputes, showing interests and satisfying needs.¹

Their parents' behavior will be regarded as the most favorable way to imitate in similar situations. By influencing couples relationships, media can exert a huge influence on children upbringing, it can act directly on couples' mentality and children upbringing. These effects can even bring massive changes to the family structure.

By various means, media can create a mentality of correct behavior for diverse situations and correct responses to these situations. This effect is different from unofficial social control which is exerted in society or schools and educational institutions. Its effect is specifically related to internal tools. Media can highlight specific needs such as love, sense of belonging and respect and can influence people in these specific domains.

Furthermore, recent sociological theories emphasize the role of religious beliefs in having family calmness and comfort. Scholars like Peter Berger hold that religion is a sacred shelter that protects human beings from ravages of misfortunes and disappointments.

Thus, if a family fails to cherish religious, moral beliefs and values in children, the ground will be paved for children to commit various misconducts. Religious beliefs play a pivotal role in families to provide spiritual equilibrium and stability, it also heightens the feelings of happiness and mental satisfaction.

---

1. Bandora, 1973, p. 47.

Religiosity gives essence to life and provides spiritual support for people, it increases social solidarity and provides control over their behavior.¹

Whether the role played by media is positive or negative depends on the nature and content of the programs. In fact, both the sender and the receiver of the message are specifically important. In healthy, united, and harmonious families TV increases unity. However, in unstable and insecure families, TV and media can worsen the situation.

By providing trust in the family environment, media can pave the ground for acceptance of social values from the family in the children.

What is witnessed nowadays is a clear indicator of the fact that in families where close, friendly relationship between parents and children exist, parents can control children behavior, and they can transfer social and religious values to their children.

On the contrary, in families where role models and behavioral patterns have been adopted from outside, the role models acted in contrast to the desires and wants of parents.

2. Media: Family and Social Solidarity

Family is a dynamic group. Groups are not just a cluster of individuals but indeed groups display the nature and form of relationship between the members. Groups can be considered as some individuals who communicate with each other and have shared activities and follow a collective, common goal.

In categorizing groups, families can be thought of as small groups who abide by the rules of bigger groups but with very slight differences.

---

1. Stark, 1996, p. 8.

A basic principle of these groups is their evolutionary and transformational nature.

As a form of collective structure, groups are constantly changing and evolving. From the outset, families will undergo similar changes and will have like processes.

Going through these stages of development is essential for the system to pursue special targets. The main goal of the family as a group is to elevate itself to a higher level in order to keep its integrity and stability.

This goal can be labelled as family integrity or family solidarity that gives family group a stable personality. In other words, group solidarity is the higher level of family as a group.

When group members can satisfy each other's need in order to achieve an individual or a collective goal, then the group is generating solidarity. Put it differently, group solidarity as a higher form of evolution depends on cooperation, pursuing targets and appropriate measures in accordance with satisfying the needs of group members.

On this basis, family solidarity is the most important factor in dynamism and maintenance of families.

- Factors Contributing to Betterment of Emotional Bonds in the Family

Group solidarity as the cause that maintains the lifeline of the family requires certain characteristics that ensure the group's stable character. From a psychological point of view, emotional bond is a factor that facilitates the emotional environment of the group for the easy achievement of previously set targets and an increase in group solidarity.

The reason is the motivational power of emotional bonds, that results in group members in actively participating to satisfy each other's' needs.

Emotional bonds are formed and spread for various reasons. One of the best grounds for the cultivation of family bonds is proper and effective communication between members of the group. The emotional bond will not be created firmly unless group members interact with each other with mutual understanding and knowledge.

One of the reasons that increases emotional bond is verbal communication. Verbal communication is to have conversation as a medium of communication between two or more people. In communication environments, conversation is not just a normal habit but a pattern that forms the dominant emotional and spiritual conditions of social situations.

As a form of verbal communication that meets the needs of communication and interaction, conversation has two certain characteristics or better to say two requirements:

- The ability to listen, the ability to show empathy. By making proper use of these skills, one can use verbal communication to increase mutual understanding and find common ground in a relationship.

Hearing is entirely different from listening. Hearing is a biological function of human beings that includes receiving an audio message from the channel of ears.

Hearing is but a minor part of listening process. Listening is a process that has diverse elements such as receiving a message, understanding, paying attention, meaning assignment and a response to the message.

Another point worth mentioning is that listening is always accompanied by visual contact.

Psychological experiences clearly show that the art of listening that can have therapeutic effects always comes with visual contact. Findings also show that visual contact is an important requirement of creating security and paying attention to others. When in verbal communications, listening is accompanied by visual eye contact, participants in the communication will have mutual respect and attention from each other and this will increase their empathy and mutual understanding.

Thus listening without eye contact will lose its essential value and is demoted to hearing as a biological function of human beings. These two factors cannot be easily separated from each other. On the same basis, families that have eye contact while carefully listening to each other, will create better and stronger emotional bonds.

Empathy is an emotional, cognitive process wherein one person becomes aware of another's emotions, feelings and cognition. Some argue that empathy is a shared feeling of emotion in two people. Karl Rodgers defines empathy as the ability of a person to accompany another in his feelings so that the feelings of that person is shared between the two.

When, as a result of conversation, and with due regard to factors contributing to listening and empathy, an emotional bond is formed, a mutual effect is created in the family, enhancing the environment toward more interaction and more family solidarity, and this cycle moves toward evolution and betterment unless there is distortion in the process of transformation and evolution.

As a direct result of interaction environment, fusion of attitudes and exchange of ideas will happen between the members of the family.

Thus interaction, emotional bond and family solidarity are variables that altogether have a positive and significant correlation and facilitate each other.

- **Harmful Agents in the Formation of Emotional Bonds Within a Family**

There are some factors that are detrimental to the emotional bonds of family and endanger the family solidarity. One such factor is individualism. Individualism creates a division or cleavage between family members.

In today's fast pace of technology, there are various devices that consume individual person's attention and stop them from interacting with other members of the society. Mass media are one of such devices. However, this does not negate the benefits of technological tools in our daily lives. But uncivilized and uncultured use of technological tools has created a condition whereby their use is only geared toward promoting and enhancing individualism.

In other words, if the process of culturization of media tools is operationalized to its full extent, the disadvantages will decrease sharply and its true function will take its proper place within society and family. However, some scholars hold that since electronic tools are constantly changing in nature, they cannot provide calmness for the users. In fact these scholars argue that electronic tools are detrimental to family calmness. Still some others say that these views are radical and one-sided.

The function of mass media especially auditory media, which is not interactive, , has gradually replaced inter-personal and face-to-face relationships in family and society, media caused that individual atmosphere instead of collective and emotional atmosphere be dominant and prevailing within the families.

It can be safely argued that there is a direct link between the spread of auditory and computer media and individualism and a move away from the emotional and warm circle of the family.

In other words, these tools gradually harm the emotional and spiritual atmosphere of interaction in any inter-personal communication. Members of the family group are thus moved toward divergence instead of convergence, and step by step group people only share the physical surrounding of their living quarters and have no interaction whatsoever.

As time goes by, the common goals pursued by all members will break apart and diverge. In such an environment, instead of having interaction with other members of the family in human-to-human environment, members will interact via electronic devices in a virtual world. Since electronic devices have charms and attractions unmatched by human channels of communication, some form of cultural panic and individual passivity will be formed in individuals.

Therefore, instead of having warm interactions with each other that will lead to strengthening of family ties and increasing the family solidarity, family members will resort to electronic channels of communication, a form of communication that is void of emotional and spiritual load. In the words of Fokoyama, due to the endangering of morality and the quality of life in the present era, we will gradually witness a complete downfall of the humanity.

This downfall will happen in moral institutions and specifically in families. Communication pitfalls normally occur in two kinds of communication, first, in communication between parent and children and in communication between husband and wife.

Findings suggest that there is correlation between the decrease in communication between parents/children or couples due to the changes in the addressees, and the emotional bond and cognitive harmony between members of the family.

these negative changes will happen proportionately leading to a decrease in the family solidarity.

3. Media, family and future challenges

- Evolution of family in modern era

In the present era, families have undergone massive changes, these transformations can be categorized under two classes:

1. Structural transformations: these changes have moved families from extended families to nuclear and to single-person and single-parent families, these changes have popularized shared living without marriage.
2. Value transformations: in the modern era, traditional values such as loyalty of couples, reproduction, relationship with relatives and protection and authority of men over their families, have lost their significance.
3. Functional transformations: the traditional roles of men and women inside family have undergone massive transformations. The role of man as the sole provider of income for the family is now not restricted to man. With the massive entrance of female work force to workplaces and industries, women's power of haggling has increased massively.

Although separation of children from family in Iran is quite different from that of the west, and the emotional relationship between children and parent continues well after their puberty, and in some cases economic dependence on parents is a common phenomenon for children, still structural transformation in families is quite tangible and noticeable in Iran.

- **Modern media: opportunities and challenges**

Important questions to be asked are whether media can hinder or speed up the process of transformations, whether media can soothe or worsen the pace of changes, or whether these changes are inevitable and uncontrollable.

Obviously, governments strive to exploit the potential of media and use media for their own benefit and manipulate public minds and exert influence on institutions such as family. Governments strive to create conducive conditions so that they can play their own roles in social control properly.

Therefore, prior to program production media must have a thorough understanding of the status quo and the conditions prevailing in the families and the larger framework of society. Media need to design their programs in accordance with this understanding.

In our country, two sectors work hand in hand: traditional and modern. Whereas the modern and new form of family is seen in big cities, in rural areas and small towns the family institution is still very powerful.

Thus, since media is targeting a very wide range of addressees. Programming is not only difficult, but also very delicate and sensitive.

In other words, first a comprehensive definition of the functions of family needs to be provided so that the kind of programs for that family and goals pursued by these families will become clearer and program production will be more target-oriented.

If media depicts a blurred and wrong image of family, contrary to the prevailing values and realities of the society, the addressees will have great difficulty accepting them.

In some TV series, the phenomenon of working women are depicted as positive and as a sign of cooperation between couples, in these series working outside is depicted as a contribution of women to society while in some others this issue is depicted as a social plague and the program strives to create a link and attribute the shortcomings in children upbringing and coldness in marital relationships to working women.

In fact, media is obliged to have a unified policy toward prevalent phenomenon in society. The other transformation relates to the internal structure of family relationships, media has brought along some changes in the roles played by members of the family.

Public media especially TV has depicted these differences as negative and destructive factors. Depicting scenes of people living in Ghettos who have very strong family ties despite their destitute, juxtaposed with rich families living in best quarters of the city with weak and broken up family ties is a usual phenomenon in Iran's public media.

In fact, public media is showing clichéd pictures of families, pictures which remains stable and constant while change is an indivisible part of human life. What is even more important than change itself is the readiness of human beings to face the consequences of any change.

In societies where the pace of change is faster than the readiness and capacity of people to embrace them, not only social misconducts will surface but also the expectation and mentality of people about change will be negative.

The current plight of Iranian Family is an example of such contradictions. In the transitional phase between tradition and modernity and along with the massive cultural upheavals that come with it, Iranian families are experiencing comprehensive and massive transformations. Understanding these transformations and expecting their consequences will be particularly important from certain aspects.

Just as there are massive differences between families with religious tendencies and upbringings, there exist vast and unimaginable differences among families that are indifferent to religion or are less religion-oriented.

Iranian families still hold on to concepts and principles of the past, and from another side need to face modernism. Iranian families are on their way toward modernism. Although this divergence need not always be a site of conflict, lack of clarity in this situation is creating and will create serious conflicts.

due to the aforementioned conditions, Traditional concepts such as next of kin and Others, jealousy and protectiveness, relatives, obedience to elders, family dignity and face, and so on have acquired different meanings and definitions in Iranian families.

We can label some of the behaviors of families whose social conduct is different from us as moral corruption or promiscuity, or else we can label them as signs of transformations and start of a transition from tradition to modernity.

Under these circumstances, media must take an approach so that while it preserves values and traditions of the past, it also pays attention to massive changes that are happening in the modern world.

4. Media and Domestic Violence

Media exert influence on family members and family relations in various forms. Different radio or TV programs can promote certain behavioral patterns in the form of movies, TV series or radio programs. These behavioral patterns are internalized in individuals from early childhood, and will create a certain mentality toward husband and wife relationships.

Nowadays we can consider domestic violence from the viewpoint of child harassment and violence in couples' relationships. The latter form of violence can be approached in two ways: Violence against men and violence against women. However, the dominant form is violence against women that is a man using violence against women is higher in quantity than the other way round. Since this form of violence happens in the family environment and is rarely publicized, the current statistics cannot be a true indicator of its properties.

In fact, media can discreetly form certain cultural clichés and mindsets in a person's mind. This clichéd form can be a form of authority or dominance of men over women or an unhealthy relationship of men with children.

When being male is introduced as a the cause of dominance and superiority over other members of the family in a TV program, when rightful requests of family members are blatantly disregarded, or when the response of men or women are depicted as a form of aggression, then domestic violence is advertised and propagated in media.

The purpose of its creators might not be to fan the flames of family and domestic violence, quite the contrary, they might strive to strengthen the pillars and foundation of the family, however, there is a widening gap between what we name as purpose and what happens in reality in media programs.

It is even possible that avarice and greediness of children and their luxurious life demands will create a series of false needs and desires in the viewers and encourage them to achieve such luxuries.

New theories in family violence are attempting to investigate the fundamental reasons that make families prone toward violence.

According to recent theories, violence against women is not restricted to only a person or a family, but is in fact a reflection of the widespread sexual and economic inequality in the whole society.

These scholars believe that violence against women is not an infraction of the social order, but it is indeed a form of endorsement of certain kinds of social order. The roots of such behavior can be traced to the socio-cultural belief that describe women as inferior and not equal to men.¹

Thus, media is not simply a propagator of certain forms of behavior, media in this case is just reflecting beliefs and values that the society has tacitly approved.

From the viewpoint of social learning, children that are exposed to family violence from early childhood, are more prone to be violent in adult years. This theory point to the experience and exposure to violence from the early childhood.

---

1. Dobash, 1979, p. 15.

This experience might be formed from the content that is depicted by TV, or might even be encouraged by that.

It can be argued that inducement of an ideology or a wrong way of thinking in all aspects or behavioral grounds can lead to worsening or formation of new social misconducts. The role of media is related to proposing needs and demands of people.

In some TV series married people are accused of having secret affairs and extra-marital relationships with other people. Although these series aim to show the wrongness of such a behavior, some viewers might have superficial understanding of the aim of the movie and be influenced by it somehow.

Media is a powerful device in culturalization process, reforming social behavior and family relations. Therefore, it is expected that the nature of programs be harmonious with these targets, but what we experience in reality is moral decadence, and a weakening of internal relationship between family members.

Family violence is an inevitable consequence of these causes. Thus, media can't take measures in order to reduce family violence without a proper understanding of its nature.

It is worth mentioning that violence can be transferred from generation to generation. A child exposed to parental or relatives' violence is not only more prone to have emotional disorders, but is also more likely to be victim of violence or violent behavior (Rafifar, 2007:8).

- **The Role of Media in Violence Against Women**

Violence against women is rampant in many countries, but unfortunately it remains unknown, and is tacitly accepted as an everyday practice.

Mostly, men use violence against their wives. Physical and mental violence at homes will not only have physical harms, but also humiliate and belittle children.

Nevertheless, many cases of domestic violence remain unknown and undiscovered, possibly because some women see themselves deserving violence since they have neglected to fulfill their duties, they might fear further violence for disclosing secrets of the family, or else they might feel humiliated because of violence and refuse to publicize it.

Unfortunately, there are no laws to protect families against domestic violence in some cases. Violence has diverse personal and social dimensions. The personal effects of violence is that it decreases efficiency of a person in workplace, decrease the learning rate, and leads to a failure of people in having social interactions.

The minimum effects of domestic violence are failure to have social interaction, running away from home, suicide, failure in participating in public meetings and discussions, failure in expressing personal views, having negative mentality of one's own, social seclusion, fear and anxiety, lack of independence, failure in the realization of one's true potentials and talents, and most importantly, continuation of violence. World health organization has set its priority goal in its campaign against domestic violence "understanding the issue of violence against women".

The first five priorities of the violence against women campaign are as follows: making binding policies for the public, creating supportive environments, revision in government services, betterment of social action to combat domestic violence against women, and development of social and individual skills in people for a non-violent co-existence.

Media play an active role in all the above-mentioned areas. In some cases, the immediate impact of a TV series can easily be seen in the words and behavior of some people. Radio programs also play an active role in decreasing domestic violence, by tackling family and social issues.

Violence against women is worrying in all countries of the world even in advanced countries that have progressive laws to prevent violence in families.¹

In advanced countries, media are used as an effective tool in reducing domestic violence, in fact these are the wants and needs of government and social institutions. However, in the other side of the coin, the commercial film production companies and cable TV programs are worsening the situation by showing action movies.

It can be deduced from the status quo that social benefits that governments are seeking are in contrast to material and monetary goals that film production companies are pursuing. Depiction of violence in movies will stimulate violent behavior, since violence does not curb the temptation for violence. In fact violence stimulates violence and foments aggression and violent behavior among people.

On the other hand, victims of the family violence (mostly women and children) look for ways to tackle this situation. Programs that talk about equality of men and women's rights, roundtables that pay attention to family issues with guests such as lawyers, counsellors, psychologists and sociologist in media are valuable attempts to increase awareness of family members about their range of responsibilities and rights.

---

1. Clein, 2004, p. 25.

In order to appreciate the value of such attempts, a brief look at the corporal punishment of children at school and compared to couple of decades ago will suffice us.

Women have been striving and still strive to elevate their social and family status by various means. The huge increase in the number of women who enjoy having academic education cannot be regarded as not having influenced by media. A very important function of media is depicting a picture of women who have equal social status and perform similar social functions to men.

In sum, media are effective tools in controlling and spread of family violence. The general orientation of media is dependent on the policies and purposes that they aims to pursue.

5. Media, family and social misconducts

From the viewpoint of many scholars, social misconducts are the direct result of family problems. In their definitions of family problems, scholars point to various issue that can be summarized as emotional abandonment of children by parents, lack of emotional support and failure to have emotional bonds with children.¹

Some scholars point to lack of family solidarity,² lack of control over children and remarrying of parent as the main causes of social misconduct and family problems.³

On the other hand, news from radio and other media display a specific picture of crimes and are very influential in forming institutions such as police. Media play a substantial role in forming public opinion about crimes and social misconducts.

---

1. Gorman, 1998, p. 319.

2. Weist, 1998, p. 32.

3. Pagani, 1998, p. 489.

It can be argued from above discussion that by affecting family structure from one hand and specific portrayal of crime from another, media exert influence on the formation and decrease of social crimes.

The effect of media can directly lead to social misconducts, however, this effect is not general, only sporadic cases. Witnessing a bank robbery or a shop lifting act or a family theft can tempt a teenage viewer to commit the same crime.

The influence of satellite channels or movies that do not come from the filter of government and thus lack censorship and control is even graver and worse. Sexual crimes are often committed under the influence of such movies and the wrongdoers mostly confess that.

TV programs, especially soap operas that are created in one's country, are very popular depending on their themes and quality of production. However, in some cases such TV programs blatantly violate the principles that the society needs. Propagation of luxurious lives, and depiction of very wealthy persons whose lives and houses can only be seen in dreams will have severe consequences on families and the society at large.

Theory of Social Reflection of Crime states that by continuously showing seductive and pleasant pictures of crimes, and depicting criminals as heroes, media are weakening our self-control. This theory has been investigated in psychological theories about decontrolization and desensitization of formation of motivations for committing crimes.

Hirschi social control theory states that when people are indifferent or not sensitive about social constraints, they will become criminals and commit misconducts.¹

In these theories, media play a meaningful role in the depiction of general picture of crime in a society. The spread of this effect is so vast that all mentalities and mindsets the people hold about a crime are all products of media. This theory can be called popular media images of crime.

Gerbner holds that the lessons taken from TV in early childhood are probably the foundations of our general worldview in later stages of life. TV is a meaningful source for general values, clichéd beliefs, ideologies and attitudes.²

In other researches, internal and external causes of crimes and social misconducts have been investigated. Some factors are specifically influential such as: parent children affinity described as the presence of parents in family circle, mother's loyalty to children and not marrying after divorce, attention and encouragement of parents to children, family tranquility, and warm relationship between teenagers and parents, to name a few.

Findings of these researches suggest that stability of family condition is very effective in prevention of crimes in teenagers.

In teen years, teenagers look for role models and acquisition of identity for themselves, and the role of parents becomes especially important. It can be argued that families who fail to preside over the behavior of children, families that are less likely to have rules and standards regarding irrational behavior of children and are not strict in giving a firm response to children's misconducts and antisocial behavior are just paving the ground for future mischiefs and misconducts.

---

1. Reiner, 2000, p. 212.

2. Gerbner, 1994, p. 31.

In fact, the role played by media is that it can weaken or strengthen the common norms and values of the society. When one's beliefs and standards are weakened vis-à-vis a certain issue, a form of behavioral nonchalance starts to happen, so that the person sees himself liberated from the restrictions and limitations of the past. If one firmly believes that certain deviational behaviors are not acceptable, then taking part in that action will become unimaginable for that person.¹

Thompson argues that the effect of family, peers and gangs on crimes is a lot more powerful than other factors, and family plays a specifically sensitive role prevention and control of crimes.²

Alongside family, some scholars point to some other factors that might have external or internal causes, but all these scholars emphasize the depth and effectiveness of media on our lives.

In sum, it can be argued that these theories emphasize that radio and visual media with their glorious crime depiction weaken the badness and immorality of criminal behavior. They portray crimes as natural incidents happening in all societies. In this situation we gradually get used to immoral behavior and social misconducts, and the ground is paved for decadence of social values and corruption of healthy norms in the society.

Another social harm that happens in our society is divorce. A very important issue in divorce is emotional separation. Hidden divorce or emotional divorce means co-existence without empathy and mutual feelings and emotions. Emotional divorce paves the ground for official divorce.

---

1. Robertson, 1995, p. 176.

2. Thompson, 1991, p. 45.

Studies show that divorce rate is rising, and marriage age is increasing, reproduction delays for couples are longer, number of children are more limited, and huge number of women have academic education. These changes are affecting the structure of family institution.

Like any other social phenomenon, divorce is affected by many factors, influence of media in this regard can be direct or indirect. In fact media play a key role in forming pressure of Anomic Strain in people.

By depicting a desirable picture of luxury and fashionable living and lighting the flame of jealousy and keeping up with the latest fashion, media can worsen the feeling of social deprivation, and may cause pressure in the struggle to reach the top levels of the society.¹

Without considering divorces that happen as a result of lack of familiarity and commonalities, or divorces that happen only due to economic reasons, a general principle is that couples fail to satisfy each other's expectations.

Media are very effective in formation of these expectations and demands. Expectations that are formed in public by movies or TV series or any other form are very attractive and people usually strive to achieve these expectations.

Media can show a favorable picture of working women, although working women can be evaluated as positive, but this phenomenon can create a condition for formation of family conflicts. Even showing divorce as an easy process and reducing its bad quality can be effective in couples' decisions to file for a divorce.

---

1. Siegel, 2003, p. 193.

Conclusion

Nowadays, media affect many aspects of our lives, and families don't hold on to their traditional functions, families are experiencing new functions adopted from modern media.

Modern media in the one hand have strengthened some social values, and at the same time have weakened some other values.

What can increase the positive function of modern media is thorough and scientific understanding functions and characteristics of modern family.

Only then can media produce programs that are appropriate for the pre-set purposes and reduce additional side effects. By having direct or indirect impact in the family, media can reduce abnormalities and antisocial behavior and contribute to the welfare and wellbeing of the family.

It is crystal clear that media present role models for children. Presenting role models for children is an arduous task for parents. By presenting appropriate role models, the function of modern media will not only be to strengthen authentic and worthy beliefs, but also to correct irrational behavior.

All these attempts will be taken in order to lead to desirable changes and a reform in people's behavior, which is the ultimate goal of any educational system.

References

1. Bandura, A., (1973), **Agression: A Social Learning Analysis**, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall.
2. Clein, J., Screening Women and Elderly Adults for Family and Intermate Partner Violence, *Journal of clinical guide lines*, 140 (5): 2004.
3. Dobash, R. E., (1979), **Violence Against Wives**, New York: The Free Press.
4. Gerbner, George., (1994), **Growing up with Television: The Cultivation Perspective**, Inj, Media Effects in Theory and Research.
5. Gorman, Smith., (1998), **The Relation of Community and Family**, Hillsdal, N. J. Eribaum.
6. Pagani, L., The Impact of Family Transition on the Development of Delinquency, *Child Psychiatry*, 39 (4): 1998.
7. Reiner, R., (2000), **The Politics of the Police**, Oxford: Oxford University Press.
8. Rock, Paul, (1996), Deviance, In Kuper, Adam and Jessica Kuper (eds), **The Social Science Encyclopedia**, (2nd ed), New York: Rutledge.
9. Siegel. L. J., (2003), **Criminology**, Belmont. C. A. Wadsworth.
10. Stark, R., (1996), **Religion, Deviance and Social Control**, New York: Routledge.
11. Thompson, William E., Jacke E. Bynum., (1991), **Juvenile Delinquency, Classic and Contemporary Reading**, Boston: Allyn and Bacon.
12. Weist, Mark., Self-Reported Delinquent Behavior, A Brief Report, *Child and Human Development*, 28 (4): 1998.

Big Data: New Development Opportunities in Islamic Studies

Author: Sally Kawtharany (Lebanon)¹

Reccive: 04/01/2017

Accept: 10/08/2017

Abstract

A Quranic researcher's personality should be identified by the scientific characters because his/her efforts should be based on evidence and truth to acquire knowledge, And without any doubt, the basic role here is to transform the Quranic givens to realistic values that shapes the society into a better place, by trying to provide solutions for the problems and crises that our society is passing through, and develop our society's issues based on the Quranic visions. Moreover, based on our belief that it is necessary to start the development from the needs of the society, and in order for the Quranic researcher to complete this role in the perfect and most delightful way, this paper represents a new flame that will surely help in strengthening the researcher's ability, and in providing new technological techniques and tools of "Data Science" and specifically "Big Data", in order to provide Quranic students and institutions a huge power that will lead to analyze the new era's situations and needs. Data Science is the process of extracting data from different sources to detect the directions and visions that represents it. This whole process leads us to produce and come up with the right techniques and decisions in any issue that is tackled. However, when such science is putting in the hands of a Quranic sciences researcher, we will be investing a productive mentality, and getting a step closer to treat the polarity that the Muslim lives trying to connect between theories and the practical reality.

---

1. Trainee in Data Science and Machine Learning Fields, Lebanon,
sallykwtha@gmail.com

This paper studies the greatest profit that can be produced by the Data Science in understanding and analyzing the Islamic reality. This paper can also be a dependable research that a researcher can rely on through his/her Quranic studies so he/she can start with eliminating the society's worries through knowing the major issues to be handled, detecting the most popular Quranic-understanding misconceptions, analyzing the cultural and social backgrounds that affects the Islamic area, and studying the correlation for different phenomenon. We emphasize in this paper the new role that the Quranic mentalities of students and institutions should play on account the digital civilization that we are facing, through getting the help from the Quranic culture and education first, and the technological revolution second, specifically the Data Science. Since this position is the first of its kind in the Quranic sciences field, we hope that it resembles a start in the path of development and improvement so this goal can be achieved in the few coming years.

Key Words: Big Data, Development Ppportunities, Islamic Studies

Introduction

Nowadays, we are living a digital civilization. We can name it as “undisguised” one, where everything is being in public, news, information and opinions, even the daily life personal events, this seems advanced, but actually we are often using it inappropriate, which leads to a negative mind programming, brainwashing, and deterioration of human values.

Passing through old era’s representatives, we observed that every powerless civilization would be destroyed, so that a new civilization would be born. However, this indicates that in our days, human sciences productivity will more expand intercontinental especially the religious science, and we will not be surprised by its wide spread, where the digital technologies and techniques would play a vital role, specifically Data Science.

Thus, in front of this transitive period, the Quranic mentalities of researchers and institutions should invest in Data Science, so that we can develop the creativity of productive minds.

Quran and Reality Needs

The ideal human that Quran describes, is a highly qualified scientist in every life details, where he consists in indications and facts. And that's how the Quranic researcher is.

The most important function for the Quranic researcher is collecting data gives about all reality needs, and then tries to find its solutions through Quran, which was obvious in what prophet Mohammad (S) have done. The Islamic thinker, Mohammad Abu Alkassem Haj Hamad, affirms for Muslims, the importance of facing the social crisis by using the Quranic principles.

He mentioned in his book (The knowledgeable Approach of Quran): "The prophet's mission was to show, clarify and teach people how to reveal Quran principles on real life"¹ and how the Quran conducts the development of knowledge approach dimension, in all fields.

However, our Islamic intellectual realities, in general, haven't achieved this objective yet. Where lots of efforts are being lost in meaningless debates and others are exhausted in profitless subjects and discussions.

In these days, the rift between reality and the theoretical concepts, that the Muslim is living through, is because of the distance between the Quran scientists and the needs of Muslim individuals.

---

1. Abu Alkassem, 2003, p. 13.

This gap, in addition to raising motivation and cooperation between individuals and religious institutions, requires to start from the scientific information and datum.

Therefore, displaying positive role models would be boosting motivation in providing a guide to achieve that.

One of these models is the theologian Ayatollah Mahmoud Taleghani (1911-1979) who believed that the movement in the midst of reality concerns and events of the world is the best way to understand the Quranic purposes.

Thus he said: “some of the Quranic cognitions that we often don't pay attention for, is that some of Quranic issues and facts are revealed to man through movement, and not through the view of this interpretation and that, and the view of this opinion and that, or through the combination of them.

I present to you an example: I have written the interpretation of “Al-Nazia’at” as seen by people in the interpretation of “Qabas of the Quran”, but when I went out from prison and saw this movement and revolution, new issues were emerged in front of me from Al-Surah and this is the richness of Quran.”¹

We conclude that the fundamental key is relying on established facts, including the significance of starting from reality needs, understanding, and studying it, so that the Quranic researcher can perform his role and responsibility by processing creative minds in the discovery of daily life complication. And then works to find resolutions from the Quranic perspective.

---

1. Khoshmanesh, 2010, p. 47.

Therefore, this paper presents the necessity of providing new digital tools and techniques in Data Science, which gives researchers and religious educational institutions a tremendous power in diagnosing and analyzing the circumstances and needs of this age.

And even if we couldn't immediately involve Data Science in the religious curricular, since it needs to prepare enough time to provide the necessary resources and capabilities, but the educational institutions of Quranic sciences can play today this role and develop the research department, because this contributes to improve their curriculums and carry out the priorities for researchable topics that their students and researchers work on.

Data Science: An Overview

By 2020, the number of connected devices in the internet is expected to reach 60 billion, the equivalent of 6.58 per person¹ (this forecast is pretty conservative).

This development is known as the internet of things (IoT), or what is now called internet of everything (IoE), in which it is changing radically our lives. In view of this increasing interaction between individuals and devices components, there is a need for serious research trends that can help specialists in every field, business sector or subject of study to work on digital methods and tools to extract all data available for analysis; Whether it is the objective of a specific problem analysis to formulate appropriate solutions, or develop predictions in order to make strategies.

---

1. Cisco's forecast, Entitled, "Number of connected objects expected to reach 50bn by 2020".

Each interaction between the individual and the internet-related devices is an additional opportunity to measure and understand the individual's behavior.

“Big Data's ascendancy represents three shifts in the way we analyze information that transform how we understand and organize society”.¹

It's called Big Data relative to the huge size, the universality of types, in addition to the constant change of the data. Indeed we can imagine billions of tremendous available content through the Internet.

Such as Open Data sources, for those data that are amenable to scraping, like social network data, in which different programming tools can extract. But there are private data that are concerned to specific sides, like owners of websites, phone applications, web hosting, etc. or any entity that have developed sensors technology² to collect data in all its forms; audio, visual, written or otherwise.

And for the importance of differentiating between Big Data and traditional database terms, we identify the content of database as records or inputs, while Big Data may include e-mails, audio files, videos, online clicks, tweets, transactions, sensor readings, etc.

The database helps us to understand and analyze a past situation, while Big Data contributes to predict the future. Actually, we can say that Big Data is everywhere. But there is no sense in compiling data without turning it into meaningful indicators, because data is a fancy word without scientific analysis.

---

1. Mayer-Schönberger and Cukier, 2013, p. 12.

2. A sensor is a device that detects and responds to some type of input from the physical environment. The specific input could be light, heat, motion, moisture, pressure, or any one of a great number of other environmental phenomena.

Therefore, we present in this paper the concept of Data Science, because it is the one that reveals the significant observations expressed by the data sets from different sources. This will lead us to make appropriate decisions and strategies in any subject given to be processed.

At the present time, social networks play a key role in the enhancement of Big data sets.

Twitter, for example, is a very useful source of generating data, and can be used in the Sentiment Analysis, such as the feedback of any product or service, elections, marketing etc.

Sentiment Analysis is one of the aspects addressed by the Data Science that depends on Big Data. It is the process of extracting and classifying data according to the opinions, feelings and attitudes such as positive, negative or neutral, in order to employ it in rehabilitating specific issues, and maintaining decision-making processes on the basis of scientific givens alternative to guesswork and hypotheses.

Consequently, contemporary companies rely their investments on Big Data. For example, Amazon uses Big Data to deliver better service for its customers. If a customer purchases an item, he will automatically receive a suggestion items list that might concern him. This technique is based on the behavior analysis of all customers.

In this case, Data Science intersects with Machine Learning¹, which is also a fertile research area for the development of online religious learning, but what concerns us here is one of the distinctive features of Big Data.

---

1. Machine learning is a method of data analysis that automates analytical model building.

It should be noted that data Science is exploding in the business sector. Even though, Data driven decision making (DDDM) has been around for a long time, however, the sources of the assessment information were different in the past. But the old tools do not seem to be enough anymore, we must balance them with the new data technologies.

Human capacity simply cannot handle the amount of data with which we are being confronted. Thus, businesses have turned to a variety of technology solutions to help them deal with this increasing data load. But because Data Science is a big field, this paper is only concerned on specific purpose, which is how Big Data improve the Quranic research, such as detecting the most popular Quranic misconceptions, analyzing the cultural and social backgrounds that affects the Islamic area, and studying the correlation for different phenomenon.

Quran and Data Science

Because that we are Quran science students, we are interested, in this paper, to combine Quranic vision with our topic, since the Data Science is included by the tenor of Quran.

There is perceived lack of Quranic interpretation interest related to research in Data Science, but there are few researches that started appearing, such as “ICT and Islam” book which was written by Dr. Mohammed Fouzan Nour Al-din, it includes Quranic vision toward privacy, data security, and technology age.

As well, he has involved in many papers that contribute to generate clearly the relation between Data Science and Quran. In one of these papers, he confirms that the process

of Big Data within its concepts has marked by the Quran knowledge approach, from more than 1400 years ago.

“If we take “Big Data” in the context of the Qur’an, it would include data about everything that exists, encompassing the whole universe and everything that exists inside of it. The size of the “Big Data” that exists in the form of digital data in our modern world would not even add up to a fraction of the “Big Data” that the Qur’an talks about.”¹

At this point, we are looking forward to increase this kind of researches, by interpreting the fundamental Quranic principles related to Data Science, as long as this Science is the primary core in society development, where the governments, companies and individuals depend on it. Therefore, we are proposing a Quranic verse interpretation, as a sample, which lead us to understand the Big Data from the divine scale:

«وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابَسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ»:

And with Him are the keys of the unseen; none knows them except Him. And He knows what is on the land and in the sea.

Not a leaf falls but that He knows it. And no grain is there within the darkneses of the earth and no moist or dry [thing] but that it is [written] in a clear record.²

This verse indicates how the knowledgeable authority controls our universe, and also shows us the ability to recover any data sets for any specific thing, as seen on the representation of leaf falling.

---

1. Qadri and Others, 2015.

2. Surah Al-An'am, 59.

In addition to this general view, we are contrived through it, the importance to acknowledge every single slight data set without any exception, because it would be related with other's effects, they are all into one united complication system. And also, the significant role of data sets classification, as seen by the verse's example (moist or dry).

This short approach has to say that researchers would be more concerned in this additional Quranic features during their research path.

They could base on the Quranic view to proceed within conditional treatment concerning any kind of data. So that they apply unified Quranic cultural context of research codes, either during the social givens needs diagnosis primary stage, or eventually, the interpretation of Quranic verses searching for specific issues.

Text Data Mining and Natural Language Processing (NLP)

According to the annual infographic report released by Domo¹, titled by "data never sleeps", which started since 2013, where its fifth version in this year mentioned that people send more than 15.2 million texts per minute everyday around the world, this was duplicated 334 % time from the previous report.

Against this new reality, the importance of Text Mining increased, where Data Scientist's tasks include: clustering, classification, entity extraction, Sentiment Analysis, and modeling correlations, etc.

Hence the Quranic student or researcher can rely on Big Data analytics, which is considered as the richest source that helps in understanding more the world, instead of using the traditional research techniques (interviews,

---

1. Domo, is a computer software company based in United States. It specializes in business intelligence tools and data visualization.

questionnaire forms, traditional references, etc) “Text Mining brings together a broad range of contemporary qualitative and quantitative methods to provide strategic and practical guidance on analyzing large text collections.”¹

Text Mining analysis allows the researcher to obtain accurate study, by realizing huge data sets. But that requires many additional technical skills, as well as specialized collaboration.

Furthermore, using Text Mining prompts us to ask new kind of examination, as how can we present Big Data in meaningful way, amenable to understand its indicators, and what it can afford to measure within any determined issue.

Moreover, Natural language processing (NLP) is a component of Text Mining that performs a special kind of linguistics analysis, such as summarizing blocks of text, generating keyword tags, reducing words to their root, identifying the type of entity extracted (it being a person, place, or organization, etc.), or Sentiment Analysis, and many more.

NLP allows for researchers to study the context of texts meaning, by using for example hashtags to extract related results, and this also what Quranic researcher can work on.

Thus, there are a lot of analytics methods for different uses considering researcher’s purpose and the algorithm² determined. For that, it’s significant that researcher should has a clear vision toward his topic, in order to use these methods perfectly.

---

1. Ignatow and Mihalcea, 2016.

2. Algorithm is a process or set of rules to be followed in calculations or other problem-solving operations, especially by a computer.

Practical Applications

We mentioned briefly in the previous section the most important concepts related to Data Science and Big Data, before presenting forthwith some applications samples that are helpful for Quranic researcher, by highlighting two open data sources: Digital newspapers and social data. Because, both contribute in manipulating the public trends, and engineering our realistic thoughts.

Regarding the sentiment analysis methods, some researchers apply it on New York Times' news headlines between the years 1990-2014 within their paper entitled "Are Muslims Collectively Responsible?",¹ to determine the rate of bias toward Islam and Muslims. They realized that 57 % of news headlines, which include Islam/Muslims keywords, are classified as negative, while 8% of them as positive.

Furthermore, their results indicate the lack of positive words through analyzing the popular context related, whilst conceptions as: "Rebels" and "Militant" are the top words that followed by Islam/Muslims keywords.

This study is an analytical sample in facing the media reality around the world. However, it's huge source to analyze the trends and their temporal related, as well their correlations in specific context, and predict also the future of streaming.

Further, the combination between multi sources of data is richness for research, because each time that news publishes, they will be expanded with tremendous speed in the social network in the form of feedback loop.

Another article entitled "Muslims in social media discourse: Combining topic modeling and critical discourse analysis" which relies on Social Data analysis,

---

1. Arshad, Setlur and Siddiqui, 2015.

depends on a similar research approach, by using Islam and Muslims keywords.

One of the top Islamic topics that this research mentioned is “how women are portrayed in the Quran, and whether gender oppression is an inherent trait of Islam. This also shows that the representations of Muslims and Islam are gendered”.¹

The researchers reached for a conclusion that the topics related to Islam and Muslims are increasing with time, but Muslims are taking defensive positions against discrimination and accusations, instead of dealing with deep intellectual topics related to the Muslim’s needs, as in previous years, in which they dealt with geographical context in Sweden during the analysis of social data. It is appropriate to say here, that we can set the research limits, as place, time and language, and many more attributes.

Adding to analyze Social Data from a universal scale, we can also indentify specific known people who impact on the public streaming, and then investigate their followers’ attitudes, by analyzing their common characteristics and trying to understand their personal circumstances surrounding any external influence.

As in the “Exmuslim” trend (exmuslim hashtag) which has grown widely since last year, that expresses atheists or agnostics concerns. In which thousands of posts have been published from the Islamic world, although the data showed that the campaign was from abroad. It should be noted that, the bigger percent of the publications through this hashtag were retweeted, and not for the original ones, which means that the republication is the bulk of this campaign.

---

1. Törnberg, 2016.

As we can analyze the Social Data concerned by this subject, and examine the opinions received, we can also effectively identify the most influentials who where in that campaign, and do an analytical study of their followers.

We designated this, to point out that the Islamic researchers must be aware of the theories of Social Network Analysis (SNA) to discover the impacts and how the interaction system within social networks works.

“The science of Social Network Analysis (SNA) boils down to one central concept—our relationships, taken together, define who we are and how we act. Our personality, education, background, race, ethnicity—all interact with our pattern of relationships and leave indelible marks on it. Thus, by observing and studying these patterns we can answer many questions about our sociality”.¹

Based on that, the researcher can indicates the nature of cultural interactions, and approach more to understand the reasons beyond any social phenomenon, before declaring his opinion or providing solutions and appropriate Quranic research.

Conclusion

Today, the religious institutions address several new responsibilities, including keeping up the development of Data Science, because, as we had known, it has powerful link with Quranic principles toward the knowledge approach. Which helps in diagnosing society needs, and enabling the discovery of new information, facts, relationships, indicators, and pointers that could not have been previously realized.

---

1. Tsvetovat and Kouznetsov, 2011.

Through the paper, we present the most important concepts related to Data Science that serve the Islamic researcher in general, and the religious educational institutions in particular, without explaining the relevant technical methods, for it is not its purpose.

Moreover, we pointed to the importance of Big Data analytics, in its Open Sources such as digital media websites and Social Data, and we emphasized the need to improve the traditional research methods, and integrating Data Science in the Quran science curriculum, so that it provides the Quranic researcher with accurate givens, in form of data visualization¹, that can be understood and analyzed.

We have included samples from recent researches, to confirm the importance of developing this trend, not only in general studies, but also specialized that's done by Quranic specialists, such as detecting the most popular Quranic misconceptions, or studying of the impact of social conditions on how to form special perceptions toward Quranic concepts and verses.

---

1. Data visualization is a general term that describes any effort to help people understand the significance of data by placing it in a visual context. Patterns, trends and correlations that might go undetected in text-based data can be exposed and recognized easier with data visualization software.

References

1. **The Holy Quran.**
2. Abu Alkassem Haj Hamad M., (2003), **Manhajiyat Al-Quraan Al-Ma'rifiya** [The Knowledgeable Approach of Quran], Beirut: Dar Al-Hadi.
3. Khoshmanesh, A., (2010), **Mahmoud Al-taliqani: Rajol Al-ihya'a Al-Qurani** [Mahmud Talqani: The Quranic revival], Beirut: Center of civilization for islamic thought development.
4. Mayer-Schönberger V., Cukier K., (2013), **Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think**, London: John Murray.
5. Qadri, M., Maree, M., Fauzan, Noordin M., (2015, september 9), Data Recording, Data Retrieval and the Big Data Phenomenon: A Quranic Perspective, *International Journal of Information and Communication Technology Research*.
http://esjournals.org/journaloftechnology/archive/vol5no9/vol5no9_3.pdf
6. Ignatow G., Mihalcea R., (2016), **Text Mining: A Guidebook for the Social Sciences**, United states: SAGE Publications.
7. Arshad O., Setlur V., Siddiqui U., (2015), **Are Muslims Collectively Responsible? A Sentiment Analysis of the New York Times**, <http://416labs.com/nytandislam>
8. Törnberg A., Törnberg P., (2016), **Muslims in Social Media Discourse: Combining Topic Modeling and Critical Discourse Analysis**.
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211695816300290>
9. Maksim Tsvetovat M., Kouznetsov A., (2011), **Social Network Analysis for Startups**, United States: O'Reilly Media, Inc.

Future Studies of Religious Education Based on Virtual Learning

Author: Amber Zehra (Pakistan)¹

Receive: 06/03/2017

Accept: 10/08/2017

Abstract

A detailed analysis of current trends in virtual learning that can be applied for future studies of religious education and sharing results of introducing a new concept of virtual E-learning in Shia Islamic Education. A detailed study and analysis of latest trends in virtual Learning being applied in different educational sectors that is yielding great benefits for educating young generation. Also share the outcome of applying these new virtual learning trends and techniques used in introducing a new concept of E-learning in Shia Islamic Education Platform by the name of 'KAZ Online School'.² The results will be based on quantitative statistical analysis based on behaviours and adaptive trends of more than 200 subscribers/learner's of KAZ Online School. Virtual learning can help us to propagate the Islamic education across the globe to even remote areas and unlock new arenas for both preaching the true Islamic concepts within Islamic community and inter-faith dialogue. For this we need to understand the reaping benefits of latest developments and technologies being used in virtual learning space by different educational sectors. And then apply this to our current Islamic Education methodologies. This detail study and analysis will help to understand the future trends that are required to be adapted to attract and inspire future generations towards great treasure of Islamic education and values through virtual learning.

Key Words: Religious Education, Virtual Learning, Future Studies

---

1. Graduate in Department of Economics, Karachi University, Karachi, Pakistan, amberzehranaqvi@gmail.com

2. <http://www.kazschool.com>

Introduction

The advancement of science and technology has resulted in changes in many aspects of social and moral order which was strongly upheld. Currently, the moral and social values tend to be ignored in which learners are required only to catch up in the field of science and technology if they want to stay updated.¹

Science and technology also affects globalization. Globalization has created an increasingly open and interdependent world between nations.

All countries are not only open to each other, but also interdependent with each other. Due to mutual interdependence and openness, all countries are increasingly open to the effects of globalization.²

Globalization is resulting in high volume of information penetrating each country every day. This information is not only affecting knowledge overall but also affecting the values of Islamic education. This includes changes in lifestyle habits such as dress patterns, food consumption, and recreational activities.

Values become more uniformed, especially among young people which affects their social, economic and religious aspects.

Sometimes religious values are abandoned because the values are considered ancient/old, traditional and left behind. Meanwhile those who follow the current in-fashion trends are considered advanced and modern, ignoring the deterioration it's causing in religious and moral values.

Globalization also demands readiness in the global life race. The competition requires young generation to prepare themselves in all aspects, such as intelligence, tenacity, toughness, innovation and so forth.

---

1. Anshor, 2010, p.12.

2. Sudarwan Danim,2015, p. 14.

This readiness is important to maintain competitiveness in global competition, and it is necessary to make a significant effort to save the young generation as the successor to the struggle and development of Islamic values in the future.

One way to counter the influence of globalization is through improving the education system, especially Islamic education. The success and the failure of an education system are determined by its adaptability to the upcoming challenges.

Islamic education aims to form the human values of perfection which leads to Allah's Obedience and achieving happiness in the world and the hereafter. Islamic education is also expected to establish self-awareness of learners as a servant of Allah as well as its function as its representative on this planet.¹

To achieve the purpose of Islamic Education, it is necessary to use an effective learning strategy, clear educational approach, use of multiple popular media mediums, interesting material, engaging teaching methodology and learning activities.²

Media is the most important elements to support the success of the learning process. The use of media in teaching and learning process can generate new desires, interests, motivation and stimulate learning activities as well as enhance learners' psychological state.³

The use of media at the learning orientation stage will also greatly improve effectiveness in delivery of learning contents. Other than generating motivation and interests of learners, the media can also improve understanding,

---

1. Yusufhadi Miarso, 2008, p. 11.

2. Empy Effendi, 2011, p. 33.

3. Ahmad Hidayat, 2002, p. 90.

presentation of data with interesting and reliable strategy, facilitate interpretation of data, and condense information.

The development of science and technology has a positive impact on Islamic education. Various types of learning mediums have emerged such as digitization of textbooks and old scripts. Then this transformed into other types such as tape recorders, television, movies etc.

Currently the trend is leading it towards computer-based learning and internet-based learning, which is known as E-learning. E-learning is currently widely used in all levels of education to complement face-to-face classroom learning.

Through e-learning, students can download learning materials anytime and anywhere. The students can also accomplish the task given by the teachers online and completing online examination.

The tendency to develop e-learning as an alternative to learning in various Islamic educational institutions and training is increasing in line with developments in the field of communication and information technology.

Infrastructure in the field of telecommunications that support the implementation of e-learning is no longer just in urban areas, but gradually began to be enjoyed by those residing in rural areas.

One of the challenges in Islamic education development globally is how to provide an educational system that can accommodate different age brackets of learners and bring Islamic education in level with normal secular education with good quality in an engaging and interesting way. This is important for establishing strong and intelligent Muslim societies in the future.

One solution is to practice self-learning or distance learning through the use of technology such as E-learning. This paper provides analysis of future trends in E-Learning and then uses a case study to explain the impacts of using these trends.

Definition and E-Learning Characteristics

Many experts outline the definition of e-learning from different point of views. Some common definitions on e-learning are outlined as follows:

- E-learning is a teaching and learning process that allows the delivery of teaching materials to learners using the internet platform or other computer network tools.
- E-learning is an educational system that uses electronic applications to support teaching and learning through internet, computer networks, and standalone computers.
- E-learning is all learning and teaching process which includes the use of computers to support improving the quality of learning, including the use of mobile technologies.

E-learning also use web based teaching materials, hypermedia, multimedia or websites, online discussion forums, collaborative software, e-mail, blogs, wikis, computer aided assessment, educational animation, simulations, games, learning management software, electronic voting systems, and others. It can also be a combination of different medias mentioned above.¹

From the definition it can be concluded that the system or the concept of education that utilizes information technology in the process of teaching and learning can be referred to E-learning.

The characteristics of E-learning are as follows:

- Utilizing the services of electronic technology; where teachers and learners, learners and fellow learners or teachers and fellow teachers can communicate easily.

---

1. Soekartawi, 2017, p.12.

- Utilizing the benefits of computers such as digital media and computer networks.
- Using self-learning materials stored on the computer where the material can be accessed by teachers and learners anytime and anywhere.
- Utilizing computer technology to manage schedule, curriculum, learning progress and materials relating to the administration of education any time.¹

E-learning is understood as a learning process carried out using electronic media both formal and informal context. In formal context, e-learning is the use of electronic means in the curriculum, syllabus, subjects and tests which have been arranged based on the schedule agreed by the relevant parties (managers of e-learning and learners themselves).

Such e-learning usually involves high levels of interaction and it is mandated by a company on its employees. The e-learning may also be a distance learning program which is managed by universities or companies which their business is to provide e-learning services to the public.

E-learning can also be done informally with simpler interactions. For example, e-learning uses mailing lists, e-news letters or personal websites, organizations and companies to promote certain services, programs, knowledge or skills to wider communities.

E-learning is always identified with internet usage in learning and teaching processes. Tools to delivering e-learning are very diverse which include internet, intranet, CD, DVD, mp3, PDA, and others. The use of internet in e-learning generally is based on consideration that the internet supports a

---

1. Soekartawi, 2017, p. 6.

wide range of access. Some educational institutions and companies also use an intranet network as an e-learning medium to reduce cost.

There are few more points related to e-learning as follows:

- **Distance Learning**

E-learning is distance learning that utilizes computer technology, computer network or Internet.

E-learning allows learners to study education material through online computer networks in their own places without attending the classroom.

E-learning is also understood as a form of web-based learning that can be accessed from a local intranet or the internet. E-learning material does not have to be distributed on-line either through local network or internet, but it can be distributed off-line using CD / DVD.

In this case, teachers may develop an application and learning materials as required by students and then the application and material are distributed through CD or DVD. The learners use the CD/DVD at their own places.

- **Teaching with Computers**

E-learning is delivered by using computer/mobile devices. Most of the devices are equipped with multimedia devices, internet connection, and local intranet. With a computer is connected to an intranet or the internet, learners can participate in e-learning programs. The number of learners who can participate is not limited by class capacity.

The subject matter can also be presented with a higher standard quality compared to conventional class which depends on the condition of a teacher.

- Teaching is Supported by Specific Experts

Although e-learning seems to be provided solely through a computer device, e-learning can be prepared, supported, and managed by a team of experts in their own fields which include:

- Subject Matter Expert (SME) or a trained resource person.
- Instructional Designer (ID), a person who systematically design material from SME become e-learning materials by incorporating elements of teaching methods to make the material more interactive, easier and more interesting to learn.
- Graphic Designer (GD) / Animator, a person who transforms text material into graphic form with interesting images, colors, and layouts for effective and interesting learning and teaching.
- Expert in the field of Learning Management System (LMS); a person who manages systems on websites to manage traffic interaction between instructors and learners, and between learners with other learners.

Learners can access modules, accomplish tasks, do tests, access timetable of discussion with virtual instructors, other resource, and other learners.

Through this LMS, learners can also accomplish the given tasks, perform tests, check their progress and score. E-learning is not solely given by machines, but it is also accompanied by experts in their own fields.

Advantages and Disadvantages of E-Learning

There are several advantages or disadvantages of using the internet Islamic education system which includes.¹

---

1. Suteja, 2016, p. 24.

- Availability of e-moderating facilities, where teachers and learners can communicate easily. They can communicate easily without being limited by distance, place and time.
- Educators and learners can use instructional materials or structured and scheduled learning instructions through the internet.
- Learners can learn teaching materials anytime and anywhere if needed because the teaching materials are stored in online computer/cloud systems.
- If the learner requires additional information relating to the material, he / she can access the internet easily.
- Both educators and learners can conduct online discussions which involve a large number of participants, thus adding knowledge and wider insight.
- When learning is practiced online, the learners may become more active.
- E-learning is more efficient. For example for those who stay away from school or do not have access to quality education within their vicinity.

The use of Internet e-learning learning also has some disadvantages which includes.¹

- Lack of interaction between teachers and learners or even among learners themselves. This lack of interaction can slow the formation of values in the learning and teaching process.
- The tendency to ignore the academic aspects or social aspects and vice versa may encourage the growth of business/ commercial aspects in education system.

---

1. Suteja, 2016, p. 25.

- The learning and teaching process tends to resemble training programs rather than educational process.
- Teachers are required not only to poses conventional teaching techniques (face-to-face), but they are also required to know learning techniques using information and communication technology (ICT).
- Learners who do not have high learning motivation tend to fail.

The Use of e-Learning in Islamic Education

The term e-learning consists of the letter “e” which stands for “electronic” and “learning” which means “to learn”. Thus e-learning can be interpreted as learning by using electronic devices, especially computer and mobile devices.

The term e-learning can also be defined as a form of information technology applied in the field of education in cyberspace context. However, the term e-learning is more appropriately defined as making a transformation of the existing learning process in school/ madrasah, or college into a digital form which facilitated by internet technology.¹

Studies conducted by multiple educational organizations strongly support the development of e-learning, who states that computer-based learning is very effective, allowing 30% better education, 40% less time, and 30% cheaper cost. The World Bank in 1997 has announced the Global Distance Learning Network (GDLN) program which has partners in 80 countries around the world.

Through the GDLN, the World Bank provides 5 times more e-learning to the students (from 30 to 150 students) at a cost of 31% cheaper.²

---

1. Munir, 2009, p. 147.

2. Hamzah B, 2007, p. 40.

The use of e-learning in the learning process is rampant, because the e-learning system has advantages such as: improving the interaction of learning (enhance interactivity), facilitate the interaction from anywhere and at anytime (time and place flexibility), wider area (potential to reach a global audience), and facilitate the improvement and storage of learning materials (easy updating of content as well as it has achievable capabilities).¹

E-learning system provides benefits for both teachers and learners. The principle of e-learning includes: first, e-learning as a tool of learning process to solve problems, generate creativity, make learning process easier, directed and meaningful; Secondly, e-learning as an alternative in educational system has high-tech-high-touch principle which the process is more dependent on advanced technology and more importantly the high touch aspect benefits teachers or learners; Third, adjust e-learning with the readiness of teachers, learners, facilities and culture learning system.²

Internet and e-learning applications are now widely used in the learning process.

This becomes more complicated when it is applied to Islamic education process because Islamic teachers and Islamic education methods traditionally require face-to-face interaction because the learning content is dogmatic.

In addition, online content is often considered as doubtful by Islamic teacher. This shows lack of trust from Islamic teachers towards online contents.

---

1. Munir, 2009, pp. 174-176.

2. Ibid, p. 201.

According to multiple scholars there are two approaches that can be used by teachers in using or implementing e-learning:¹

- Theme-Centered Approach. This approach is practiced with the following steps: Define the topic. Determine the learning objectives. Determine the learning activities by utilizing relevant information technology to achieve the learning objectives.
- Software-Centered Approach. This approach is begun with identifying information technology. Then the teachers plan a relevant learning strategy for a particular learning topic.

Future E-Learning Trends

The future of learning lies outside traditional classrooms and the rising popularity of distance and E-Learning is a living proof of that. The upcoming E-Learning trends that are taking the world by storm are as follows:

1. Mobile Learning And Mobile Friendly Coursework

Mobile learning, also known as mLearning, is not simply E-Learning on a mobile device. The E-Learning material for mobile learning is specifically developed for mobile devices and the proper course content conversion demands skillful Instructional Design that is compatible with mobile devices.

e-Learning has become a fiercely consumer driven industry and the developers of E-Learning contents focus on prioritizing the client's needs.²

Increasing companies are launching Learning Management Systems and are promoting E-Learning with the help of native apps that are operational over multiple platforms.

---

1. Warsita, pp. 151-152.

2. Clark and Mayer, 2016, p. 67.

These organizations want their employees to have the luxury of accessing training materials and resources from any device, at any time and any place. The rising trend of mobile learning thus does not bind E-Learning experience to individuals sitting in front of a PC; rather, it revolutionizes E-Learning course designs for the next generation, always "on the go".

Learning content is accessed via mobile devices by about 70% of learners. That's why we predict that mobile learning will continue to rise in popularity in 2017 and beyond. Oftentimes, learners are switching from one device to another depending on their location or needs.

2. Gamification in Learning

This is a trend which aims at making learning a fun experience for individuals and has become one of the most sensational E-Learning trends in 2016-17.

Gamification of learning is not just meant for kids, but it equally engaging for adults and facilitates interaction. Gamification is not a very new trend; however, it is an ever evolving one.

This is an extremely powerful tool that improves learner innovation, skills, and problem solving capabilities. Learning games utilize several levels, that learners must complete, which focus on key issues or topics, thus helping knowledge retention. Organizations and corporations have invested in development of modules which combine training with games to improve employee performance, as well aid their personal development.¹

3. Social Learning

In most organizations, social learning and informal learning happens around E-Learning experiences.

---

1. Td.org, 2016.

There is great power in social polling, where learners can give their opinion or rate something, like a video, and then see what everyone else thinks.

This enables learners to explore the gray spaces rather than the strict black and white or right and wrong spaces E-Learning has often limited itself to in the past.

4. Micro learning

In a world that is perennially in haste, micro learning is the trend that is catching up the fastest. This E-Learning trend involves mini bytes of learning content made available to the learner or user to incorporate in his daily busy schedule without much difficulty.¹

Micro learning utilizes 5-10 minute videos, single page documents, focused articles, specific, small chunks of data or lessons and other such innovative and concise training resources that doesn't burden the learner with too much cognitive reading.

It can be accessed by users via mobile and other devices as bits of light reading providing a treasure trove of information, making it extremely popular, especially in the corporate sector.

Micro learning provides a structure to deliver learning content in a way that fits with what we know about how people learn—short, focused, regular challenges that stretch and, perhaps, reward us. It's currently a huge success in the United States Education Sector and gradually gaining worldwide popularity.

You've seen it in learning apps, such as Duolingo, and it's a model that grows with the learner.

In 2017 and beyond you'll see less discussion on "resources not courses", and more focus on approaches that use micro learning to personalize and structure content in digestible sizes.

---

1. Hung, 2012, p. 8.

5. Informal Training/ Video-Based Training

Thanks to the internet, access to information that one needs has never been easier.

Individuals, today, are a click away from gaining knowledge, insight, and even adequate training on a matter of complete ignorance within a fraction of a second.

A plethora of free and easily accessible informal learning resources such as videos, blogs, podcasts, and webinars are coaxing more and more people to take notice of this E-Learning trend.

Video-based trainings are among the most popular of these resources as they are designed to arrest and engage individuals. People, old or young, love watching videos and this trait is being exploited by E-Learning designers as well as organizations who have began incorporating videos in online learning and training.¹

Video content use is increasing. By 2019, video will be responsible for 80 percent of internet traffic around the world.²

This means that internet users will be sharing almost one million minutes of video content every second by 2019.

Thus, it's no surprise Facebook's Mark Zuckerberg projects that video will be the most shared content on Facebook within in the next five years.³

This opens the door to integrate video platforms, social learning, and video learning in educational courses. You can use authoring tools like Elucidat as a video platform

---

1. Td. org, 2016.

2. http://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/complete-white-paper-c11-481360.html?utm_campaign=elearningindustry.com&utm_source=%2Ftop-10-elearning-trends-to-watch-in-2017&utm_medium=link

3. http://www.popsoci.com/mark-zuckerberg-within-five-years-facebook-will-be-mostly-video?utm_campaign=elearningindustry.com&utm_source=%2Ftop-10-elearning-trends-to-watch-in-2017&utm_medium=link

and drop in clips from YouTube, Vimeo, Wirewax, and more. And yes, you can build scenarios around them or go for interactive video.

Also expect to see more video sharing activity among employees, and live video streaming via video platforms, such as Periscope.

6. Personalization of Learning and Data/ Competency-Based Learning

Popularization of E-Learning has resulted in the popularization of personalized learning and access to data as well.

A learner who falls behind the class in a particular topic can make use of the E-Learning system to get access to more personalized instructions to catch up. More and more institutes make use of this Instructional Design to separate mastery and lack of it, facilitating better development of a student. On the other hand, competency-based learning and training programs in corporate organizations are a huge hit and a rising trend in E-Learning.

It provides the employees an insight into their own skills, strengths, and weaknesses and lets them identify the areas of improvement required to climb the corporate ladder.

Expect to see a wider acceptance of micro learning and digital learning design that addresses needs of the modern learner. Learning and Development teams will use modern design thinking to modernize typically boring E-Learning courses like On boarding in a new place.

The Learning and Development world is waking up to this idea that we need to move beyond just resource-based approaches for E-Learning. We need to think about multi-pronged approaches that fit in different consumption windows and patterns, as well as delivering against needs.

Two-Way Conversations In E-Learning

Changing how you think about learning can help you evolve your content instead of falling into the trap of being out of sync with modern learners' needs. It's now easier than ever to capture feedback from learners within content. You can now open up for users' input and ideas on what they'd like to see or what they need help with.

For example, use your E-Learning authoring tool to gauge needs and wants upfront: send out some polls, questionnaires, or content to seed thinking and then capture opinions. Then shape your strategy around it.

User Analytics / Big Data

User Analytics / Big data is the data or feedback that is produced by learners or users interacting with the E-Learning content and it is a big trend in the universe of E-Learning.

Big data is collected through Learning Management Systems and several other media. It empowers developers to improve and modify E-Learning courses, content, and material by delving deep into the learning behaviors and preferences of the users.

It provides robust statistics and numbers that allow the developers to tailor and customize learning activities according to the consumer needs, and help organizations to fine tune their E-Learning strategy in alignment to their objectives.¹

Cloud-Based E-Learning Systems

Cloud-based corporate training is steadily gaining ground and the latest trend has seen Learning Management Systems and authoring tools switch to cloud-based platforms.

---

1. Td. Org, 2016.

Cloud-based online training is easily accessible to learners across the globe and reduces training costs significantly.¹

Additionally, updating online training content and introducing new products and features is easy on Cloud and can be accomplished in a matter of minutes.

Cloud-based E-Learning and training also ensures advanced data encryption, thus aiding data security.

Wearable Technology Training

Wearable gadgets are the new rage in the world of technology. Google Glass, Apple Watch, and Oculus Rift are some of the gadgets that have pioneered the rising trend of Virtual Reality in E-Learning through wearable gadgets.

These wearable tech devices help users to interact with E-Learning content in a multi-dimensional and more dynamic way.²

These devices make E-Learning more engaging and interactive to individuals.

Technological advancements in the field make Virtual Reality more appealing with the help of 3D simulations and scenarios in the E-Learning realm.

KAZ Online School (Islamic E-Learning Platform Case Study)³

KAZ Online School presents a unique engaging online Shia Islamic E-Learning Platform specially focused on young generation.

---

1. Hung, 2012, p. 10.

2. Clark and Mayer, 2016, p. 68.

3. www.kazschool.com

Introducing Shia Islamic E-learning through interesting and engaging animated videos, activities, quizzes, webinars, discussion board and much more!

This platform maintains its uniqueness as it has implemented latest E-learning Trends to in space of Islamic Education which have not been explored in such organized way before. As young generation is more Audio and visual and does not take interest in traditional Islamic Teaching methods which is normally based on verbal lectures and text books.

This platform loaded with latest E-Learning Trends is helping them to learn better with colourful focused presentations and engaging videos.

- **KAZ Online School Concept**

Using the growing concept of E-Learning, KAZ Online School is designed to provide easy access of authentic Islamic content in form of self-paced online courses by using any type of electronic device which is connected to Internet.

After subscribing to a course, each week learner will receive a set of videos, activities, worksheets and quizzes for the following subjects covering topics in detail to help students understanding the subject and the practical implementation of Islam in their daily lives.

Currently KAZ online school is offering following courses:

- KAZ online School – Basic Course,
- How to understand the knowledge and wisdom of Quran,
- Understanding Imam (ATFS) of our Time,
- Prayers Made Easy - Complete Daily Prayers (Salah) guide.

We will share the brief details about each offered course as follows:

1. KAZ online School– Basic Course

This course is a comprehensive basic Islamic Education course. After subscribing to the course, each week learner will receive a set of videos, activities, worksheets and quizzes for the following subjects:

- Jurisprudence (Ahkam),
- Ethics (Akhlaq),
- History (Tareekh),
- Theology (Aqaid).

Each week lesson covers multiple topics on the above subjects in detail to help students understanding the subject and the practical implementation of Islam in their lives.

The course is comprises of 150+ Video Lessons, multiple worksheets and quizzes suitable for ages between 6 to 14 years.

2. How to Understand the Knowledge and Wisdom of Quran

This course is to understand in a simple and interesting manner that how Quran is the Book of Knowledge and Wisdom.

The focus is to make learner ponder and reflect to realize the wealth of knowledge and wisdom in the words of Allah Subhanhu wta'aala.

The course is comprises of 12 Video Lessons, multiple worksheets and quizzes suitable for all ages 14+.

3. Understanding Imam (ATFS) of our Time

This course is to understand the importance of the Imam (atfs) of our time and how to behave while he is in Occultation. So Allah Hasten his Appearance to fill this Earth with Justice and Peace.

The course is comprises of 3 Video Lessons, multiple worksheets and quizzes suitable for all ages.

4. Prayers Made Easy- Complete Daily Prayers (Salah) Guide

This course is an opportunity to learn all about performing daily Prayers (Salat) from scratch till end in an interesting and engaging manner.

This course covers all matters related to Prayers from its Pre-requisites, Positions, Meaning, Handling of Doubts and In-validations.

The course is comprised of Ahkam mentioned by leading Maraja (Jurists) of our time like Ayatollah Sistani, Ayatollah Khamenai, Ayatollah Makarim Shirazi and others through animated videos.

The course is comprises of 12 Video Lessons, multiple worksheets and quizzes suitable for all ages.

KAZ Online School Target Audience

The Target Audience for KAZ online school are as follows:

1. Young Generation to induce basics of Islamic concepts, teaching and values. Even if they are going to weekly Sunday schools/Madrassa then this will engage them in learning Islamic content over the remaining six days and covers the learning gaps (if any).
2. For Parents that are looking for easy accessible authentic Islamic Education source. As this course will equip them with Islamic education tools needed to educate and nurture their children. This will provide them complete Islamic Education with comprehensive, results-producing and interactive audio-visual resources at their fingertips.
3. For Islamic Education Teachers to gain the benefits of especially designed web based learning System. With this system an Islamic Education teacher will have access to use KAZ School Learning System.

This means online access to 1000+ Videos, Activities, Worksheets and Quizzes that can be used for face to face or online Islamic teaching to young kids. KAZ online School Team is also offering initial training to use the learning system and how he/she could benefit from it.

Now we will share with you that how latest E-Learning Trends have been applied which is making KAZ School Learners love spending time learning the true values of Islam in an easy and interesting manner.

Cloud-Based E-Learning System

KAZ Online School is a cloud based e-learning system. Its content is developed using multiple software and products and then hosted on a cloud based E-Learning Management System. This helps KAZ school Team to manage the course content and Learners in an efficient manner.

This enables KAZ Online School to have a secure, reliable 24/7 available Platform to host its courses and provide a fast and reliable global reach to their learners.

Due to this KAZ online School have grown rapidly across multiple geographical regions and currently have subscribers across 21 Countries like UK, US, Australia, New Zealand, Pakistan, India, East Africa, Chilli, Sweden, France, Denmark etc.

Micro Learning

KAZ online School is using micro learning techniques in developing its courses.

Each Lesson is specific to the topic distributed normally in three sections:

1. Video Lesson
2. Related 1-2 Page Worksheet
3. Related Multiple Choice Quiz

This enables learner to focus on the course content and absorb the subject more easily rather than being overwhelmed with the content.

For example a normal video lesson in KAZ Online School does not exceed more than 5 minutes in order to keep the learner engaged and focused on the content.

The below review on KAZ School website by a learner's Parent explicitly shows the value of using micro learning techniques.

“My daughter liked this online Islamic school a lot. It is designed so beautifully to engage children and to provide them Islamic knowledge through entertaining video clips and quizzes. We really appreciate Khanum Amber Zehra's efforts and pray for her success in this world and hereafter.. Jazakallah”- Syeda Fizza Haider Melbourne.

Informal Training / Video-Based Training

KAZ online School content is conceptually based on Informal Training through videos and animations.

The idea is to use the current habits of young generation in watching video clips on mediums like youtube, facebook, instagram etc. So using the same concept video lessons have been developed for each subject to keep the information focused but interesting and engaging.

KAZ Online School have developed multiple types of Video Lessons that can be categorized as follows:

- Lecture based video Lessons: these types of video lessons are based on recorded lecture on a specific topic.
- Presentation Style videos: these types of video lessons are based on recorded lecture with a presentation (different slides) on a specific topic.

- Picture based animated videos: these types of video lessons are based on different pictures that are animated together on subject theme on a specific topic.
- Cartoon based animated videos: these types of video lessons are based on cartoon animations on a specific topic using multiple animated tools.
- Movie based animated videos: these types of video lessons are based on different Islamic movie clips on a specific topic.

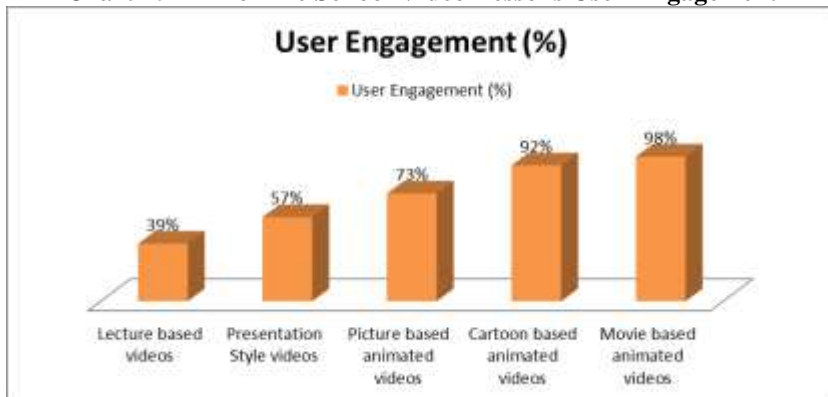
User Analytics/ Big Data

KAZ Online School team have used User Analytics provided by its cloud platform to improve user engagement with content.

For example as stated above multiple type of video lessons were developed and then user engagement for each set of video lessons have been monitored closely so based on the results future video lessons get prepared for better learning.

KAZ School Team took a set of 200 Subscribers and the results of the monitoring were as shown in chart 1 below:

Chart 1: KAZ online School Video Lessons User Engagement

As it is clearly visible from the above chart that the movie/cartoon based animated video lessons kept the learner more engaged as compared to Lecture based videos, this shows the trend a normal learner have today and thus KAZ school team have focused more on development of movie/ cartoon based animated video lessons for future courses.

Two-Way Conversations in E-Learning

With the rapid developed of Social media, two way conversation in E-learning have gained more focused in recent past and this also helps the deficiency of interaction in distance/ E-Learning between Teacher and Student/Learner.

KAZ online School provides a complete visibility to student/learner on its progress through its own personal dashboard and provides a discussion board to converse with KAZ School Teachers directly to ask any query related to the subjects being studied or any issues related to the platform.

Many learners use the discussion board to ask questions that arise their minds while going the lessons and get clarification on different topics.

Some of the queries and feedback through discussion board also help KAZ School team to align and update their video lessons according to the learner requirements to enhance their learning and experience.

Conclusion

- **E-Learning in Islamic Education Helps Develop Deeper Learning Skills**

Throughout their education, children are taught to retain and digest information in a certain way. Precedence is given to listening and absorbing rather than thinking critically.

Effective E-Learning strategies and smart content can change this mindset by helping them develop deeper learning skills and Islamic values in their daily lives.

These skills allow children to approach problem-solving and decision-making tasks with innovation and creativity.

They increase their ability to spot flaws in existing cultural concepts and discover ways to adapt and improve them through true Islamic concepts. As socio-economic issues continue to disrupt global progress, deeper learning skills and Islamic values could present the next generation with the means to ameliorate international relationships and prosperous lives.

Educators must adopt strategies that strengthen deeper and smart learning.

Islamic E-Learning programs like KAZ Online School can offer the best platform for this purpose, delivering 6 unique methods for the development of transferable skills.

1. Fluid Learning Promotes Critical Thinking

For students to engage in critical thinking, the emphasis of your lessons must switch from passive to active learning.

Addressing learners from one focal point won't encourage them to deconstruct the principles of the lesson for themselves. By shifting the teacher's role from deliverer to facilitator, students are presented with the opportunity to draw their own conclusions.

E-Learning reinforces this concept by extending the boundaries of the classroom and enabling online support and 24-hour access to educational resources.

2. Active Participation Reinforces Core Subject Matter

Traditional learning has the tendency to paint core subjects in very broad brushstrokes. E-Learning can alter this paradigm of education and offer learners a chance to transfer what they've learned into reality.

Active participation increases a learner's understanding of core processes and procedures.

For example, the history video lessons on KAZ School helps learner imagine the old times and life style of Ahlulbayt (as) as they are currently use to a totally different life style than 1400 years ago.

For example a learner shared his surprise that Prophet Muhammad used camel as his medium of transportation during Migration to Medina instead of a car.

3. Personalized Lessons Provide Flexible Learning Paths
Bespoke learning strategies are usually the most effective. Children learn at different rates and approach education in varying ways.

Online courses can offer flexible learning paths tailored specifically to each child's needs. While some children will benefit from visual learning activities, others will prefer auditory lessons.

In either case, E-Learning can equip children with the necessary tools for independent learning. Platforms that enable children to master their individuality will ultimately lead to deeper, more confident thinkers.

4. Online Support Encourages Further Research
Implemented correctly, e Learning can break down the barriers between the classroom and the household. Relevant video lessons and screencasts can provide children with a gateway to further research. Online training programs give children the freedom to learn and explore at their pace.

Video content can be paused and resumed as necessary, providing students with an unlimited resource for information retention. This level of educational freedom can encourage children to seek similar online content and begin creating solutions to the discussed issues.

5. Informal Assessments Motivate Learners

Many students are resistant to formal evaluations, and experts agree that standardized testing isn't always a fair representation of a child's intelligence.

Through online training programs, teachers have the opportunity to cultivate and improve deeper learning skills without limiting their students. Teachers can provide guidance and feedback via an online medium and keep track of their students' progress at all times.

A child's ability to understand and investigate a subject can then be determined and adjustments made to optimize their learning experience.

6. Collaborative Learning Prompts Discussion

Traditional learning techniques are often a closed book. While the educator can instill wisdom in their students, there are no reciprocal measures.

Children aren't able to identify which learning strategies best suit their needs, as there is little time for feedback and discussion.

E-Learning allows for more fluid teaching methods. Collaboration is a fundamental component of deeper learning and enables students to view critical problems from a variety of perspectives.

Online training programs that accommodate goal sharing and promote a culture of communication will ultimately deliver a richer learning experience.

References

1. Anshor., (2010), **Islamic Education Transformation**, First Edition, Jakarta: Gaung Persada Press.
2. Sudarwan Danim., (2015), **Media Communication Education: Professional Services Learning and Quality Learning Outcomes**, Second Edition, Jakarta: Earth Script.

3. Yusufhadi Miarso., (2008), **Learning Technology: Platform and Its Application**, Second Edition.
4. Empy Effendi., (2011), **E-Learning Concepts and Applications**, Yogyakarta: Kencana.
5. Ahmad Hidayat., (2002), **E-Learning In Learning PAI**, Yogyakarta: Andi Offset.
6. Soekartawi., E-Learning: Concepts and Their Applications, *A Paper Presented in Balitbang Depdiknas Seminar*, February 18, 2017 (Jakarta).
7. Suteja., (2016), **Entering the World of E-Learning**, Bandung: Informatics.
8. Munir., (2009), **Distance Learning Based on Information and Communication Technology**, Bandung: Alfabeta.
9. Hamzah B., (2007), **Learning Model: Creating Learning Process, Teaching Creative and Effective**, Earth Script.
10. Warsita., **Learning Technology: Platform and Its Application**.
11. Clark, R. C., Mayer, R. E., (2016), **E-Learning And The Science Of Instruction: Proven Guidelines For Consumers And Designers Of Multimedia Learning**, Hoboken: John Wiley and Sons.
12. Hung, J. L., Trends Of E-Learning Research From 2000 To 2008: Use Of Text Mining And Bibliometrics, *British Journal of Educational Technology*, 43(1): 2012: pp.5-16.
13. Td. org., (2016), 4 Tech Trends That Can Help You Design More Effective E-Learning, [11.09. 2017].
http://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/complete-white-paper-c11-481360.html?utm_campaign=elearningindustry.com&utm_source=%2Ftop-10-elearning-trends-to-watch-in-2017&utm_medium=link
15. http://www.popsci.com/mark-zuckerberg-within-five-years-facebook-will-be-mostly-video?utm_campaign=elearningindustry.com&utm_source=%2Ftop-10-elearning-trends-to-watch-in-2017&utm_medium=link
16. <http://www.Kazschool.com>

Playing the Gospel of Video Games

Author: Ionut Cristian Baru (Romania)¹

Receiv: 19/06/2016

Accept: 07/08/2017

Abstract

Even before modern technological era, there was a close relationship between religious education and technology. Religion has helped many people to understand new technologies and technologies have led to new understandings of religion, and even new forms of religion. Religious education can focus on a variety of sacred concerns including myth, ritual, symbol, scripture, doctrine and experience, and furthermore as Jeff Astley (Astley, 1994) says in a context can and does encompass indoctrination, personal formation, reasons and emotions. However these concerns tend to fall into two general categories the ethical one (or relational) and transcendental one. Nowadays a variety of video games explicitly aim toward religion. Video games researchers note that within video games, religion tends to suffer from a narrative and procedural incongruity. For example Michael Walthemathe suggests that video games provide a narrative and procedural platform for playful identity formation and ethical reflection, Ian Bogost (Bogost, 2007, p. 288) observes that religious video games are undermining their religious aims by adopting the conventions of mainstream video games genres without regard for their implicit procedural rhetoric.

---

1. PhD Student at Faculty of Orthodox Theology, University of Bucharest, Bucharest, Romania, ionut_cristian.baru@yahoo.com

Also Harry J. Brown (Brown, 2008, pp. 104 – 107) notes that along with the promotion of an ethical concern for the weak, video games promote a reactive ethic of vigilantism and violence against all members of a given social class or oppositional alignment. So if video games once struggled for legitimacy as a cultural product, today the business of video games is booming, and increasingly the art of video games is turning to religious themes as not just inspiration but as central plot elements. We find moral decisions, invented religions, the power to create and experience virtual religious spaces and much more outcomes like these. Through a consideration of a list of popular video games this article proposes to show how video games teach their players the new gospel of cyberspace, where they can be what they want without effort and major consequences for the real life.

Key Words: Video Games, Religion, Religious Education, Technology

Introduction

Nowadays religiously oriented video games have gained media and public attention. For instance evangelical Christians created *Left Behind: Eternal Forces*, a video game based on a popular fiction series dramatizing the end of the world as told through Revelation.

Judaism has his own games superheroes as seen in *The Shivah: A rabbinical adventure of mourning and mystery*. The protagonist of the game, Rabbi Stone must solve the mystery behind a monetary gift related to a crime.

This trend was adopted by Muslim too, resulting in *Islamogamig*, which cultural critic Ed Halter describes as a diverse field, ranging from amateur projects by students, unabashed anti-Zionist propaganda produced by an internationally recognized terrorist organization, religious games designed to explore the complex realities of Middle Eastern history.¹

---

1. Campbell, 2010, p. 64.

In this paper I want to point out the link between religious education and video games. Also i want to show that video games started decades ago to replace traditons and cultures and tries to supply the human's spiritual needs.

What are Video Games?

A simple Google search brings up the definition: “a game played by electronically manipulating images produced by a computer program on a television screen or other display screen.”¹

Popular website, Wikipedia, describes video games as “an electronic game that involves human interaction with a user interface to generate visual feedback on a video device such as a TV screen or computer monitor.”²

So a video game is a set of stimulating images that are manipulated by a user via some form of computer program. Usually these image manipulation has a goal to achieve, which revolves around a plot or story.

Many of the early video games, like Pong, were devoid of religion. In fact, none of them had any detailed narratives and complex actions. The earliest of games were found in the arcade, and were extremely limited by the technology of the time, and presupposition that video games were a secular, leisure activity for children. When the market opened up for computer and more complicated console games, the narratives and actions of the characters became more complex, as the designers were not as limited by the technology.³

In time games moved from two to three dimensional, the stories became deeper and longer in duration, also with completing the game the player learn some moral or religious lessons. Eventually from a single story path,

---

1. Google: what are video games?

2. https://en.wikipedia.org/wiki/Video_game, September 10, 2017.

3. Boren, 2016, p. 18.

video games branched off into games involving choices, which would influence how the character developed.

Most games fall within a particular category, others bridge different gaming styles and, thus, could appear under more than one category simultaneously and some of them pioneer new approaches to electronic entertainment.

It is easy to classify particular titles much more narrowly and, thus, create dozens of genres and/or sub-genres, but for the sake of the paper I will attempt to give a broader perspective of types of video games.¹

Shooter: One of the oldest genres of video game is the classic shooter. It has roots in the early 60s with Steve Russell's Spacewar! Shooters are games that require the player to blow away enemies or objects in order to survive and continue gameplay.

They usually fall into one of two categories: horizontal, or vertical. However, like Spacewar, Star Castle, and Asteroids, there are shooters that are neither horizontal or vertical.

These involve moving around the screen and shooting in whatever direction necessary to keep from being destroyed. Other classic examples include Defender, Galaga, R-Type, Phoenix, Space Invaders, Tempest etc.

First-Person-Shooter (or FPS): This is an example of a sub-genre that has grown enough to become its own genre. In fact, because of the prevalence of these games, many people use the term "shooter" to refer to first-person-shooters.

These games are realtime fast-paced action games in which the player navigates an environment from a first-person perspective and, usually, blows everything and everyone away whenever possible.

---

1. <https://www.thocp.net/software/games/reference/genres.htm>, September 10, 2017.

Though Wolfenstein 3D is regarded as the first successful example of this genre, it wasn't until the release of Doom that people began to recognize the true potential of this type of gaming. Doom enabled multiple game players to share in the same game simultaneously via modem and LAN.

This would become the standard of this genre, opening the game format up to multi-player deathmatches that would become so important to the format that some put little effort into story and the single-player experience in general (i.e., Unreal Tournament and Quake III).

Though this is a relatively new genre (since the early 1990s), it has grown in popularity. Examples of first-person-shooter franchises include Wolfenstein 3D, Doom, Duke Nukem 3D, Descent, Marathon, GoldenEye, Halo, Quake, and Time Splitters.

Adventure: Another of the first video game genres, especially from the computer platforms, was the adventure game. These were initially text-based games like Will Crowther's Colossal Cave and the original Zork games. However, as the power of the gaming systems grew, developers tried to tap into the visual capabilities of each consecutive platform.

The Atari VCS offered a game entitled Adventure. Roberta Williams began developing the King's Quest series for Sierra Online in an attempt to add interactive graphics and point-and-click functionality to the more puzzle-oriented traditional text-based adventure.

There has always been a strong following for this genre because of the challenge of puzzle-solving and the general lack of violence. This has also made it popular for many non-traditional gaming demographics. In recent years, LucasArts and Cyan have been known for their contributions to the adventure genre.

Other examples of adventure franchises include Gabriel Knight, Indiana Jones, Maniac Mansion, Monkey Island, Myst, Police Quest, and Syberia.

Platform: It is believed that the platform genre began in 1981 with the release of the games Donkey Kong and Space Panic. Games within this genre are usually identified by navigating environments that require timing and jumping in order to reach a destination while avoiding and/or disposing of enemies.

Many of these, like Donkey Kong, have a series of screens, each with its own individual pattern of challenges. As companies began to develop platform games for home consoles and computers instead of arcade machines (i.e. Super Mario Bros for the Famicom and Nintendo Entertainment system), they took advantage of the evolving processors and greater memory capacity by transcending individual screens and utilizing actively side-scrolling worlds.

This evolutionary step in platform games moved them closer to immersive stories rather than challenging puzzles. Platform video games continued to evolve as gaming became more 3D.

One of the greatest 3D platform games was introduced with the launch of the Nintendo 64 and was called Super Mario 64. Examples of 2D screen-based platform franchises include Bubble Bobble, Burgertime, Donkey Kong, Lode Runner, Mario Bros., and Space Panic.

Examples of 2D scrolling platform franchises include Bonk, Donkey Kong Country, Sonic the Hedgehog, Super Mario Bros., and Vectorman. Examples of 3D platform franchises include Crash Bandicoot, Pac-Man World, Spyro the Dragon, and the aforementioned Super Mario 64.

Role-Playing Games (RPGs): Evolving from pen-and-paper games like Dungeons and Dragons, RPGs are a special type of adventure game that usually incorporate three major elements:

1. A specific quest,
2. A process for evolving a character through experience to improve his/her ability to handle deadlier foes,
3. The careful acquisition and management of inventory items for the quest (i.e., weapons, armor, healing items, food, and tools).

Having said that, these games still have many variations and appearances.

Puzzle: In many ways, puzzle video games are not dissimilar from traditional puzzles. What they offer are unique environments that are not as easily introduced in one's living room.

For example, *Wetrix* enables the player to build up a series of walls that would be able to contain a deluge of water when it falls. Successful completion of a level involves capturing enough water. Other examples include *Tetris*, *Intelligent Qube*, *Puzzle Bobble*, *Puyo Puyo*, *Devil Dice*, and *Mercury*.

Simulations: By their nature, simulations are attempts to accurately re-create an experience. These can be in the form of management simulations like *SimCity* and *Theme Hospital*, or more hands on like *Microsoft Flight Simulator* or *Gran Turismo*.

Strategy/Tactics: Like simulations, strategy/tactics games attempt to capture a sense of realism for the game player to experience. However, these titles are often turn-based as opposed to realtime and they give the player a greater sense of specific control over a situation. Franchises that fall into this genre include *Ogre Tactics*, *Command and Conquer*, *Final Fantasy Tactics*, and *Worms*.

Sports: As you can imagine, sports games are those that simulate the playing of sports. Many of these have incorporated novel aspects beyond the games themselves.

For example, most football video games like the Madden series enable the player to create and customize teams and play them for an entire season. Furthermore, many sports games include management elements beyond the games themselves. There is quite a bit of variety in this genre for fans of the games, the players, and the behind the scenes responsibilities of owning a team.

Fighting: These titles pit player against player (usually 2 players head-to-head) and involve one triumphing over the other. Many of these games include a single player mode, but the real draw to this genre is the ability to demonstrate one's gaming prowess against a friend. Examples of franchises in this genre include Street Fighter, Soul Calibur, Mortal Kombat, Tekken, Virtua Fighter, Dead or Alive, King of Fighters, and Bloody Roar.

Dance/Rhythm: Dance Dance Revolution is probably the single largest franchise in this genre. Of the rest, many require a specialized controller like DDR, but several don't. This grouping of games is differentiated by the timed elements usually synched to music somehow.

Other good examples of this form include Parappa the Rapper, Bust a Groove, Gitaroo Man, Space Channel 5, Frequency, Beatmania, Para Para Paradise, Donkey Konga, and Eyetoy Groove.

Survival Horror: As the name suggests, these titles are an interactive evolutionary step of the horror genre. The main gameplay mechanic in these is to "survive" the environment that includes fantastic or supernatural elements that are very frightening and often disturbing. Many of these titles are rated mature because of they are not intended for younger audiences and often include graphic scenes.

Hybrids: It's important to recognize that many games are not limited to a single genre. Some are the combination of two or more game types. In fact, as gaming evolves, we see lines blurred between genres more frequently than not.

Since the introduction of 3D gaming, the action/adventure genre has grown dramatically. It is practically a catch-all category that incorporates 3D games with realtime combat and puzzle-solving in a fairly cohesive storyline. Many of these games are also first-person-shooters. Some are 3D platform titles. And most survival horror titles qualify as Action/Adventure games too. Another example of a hybrid is *Myst*. It is both an adventure game and a puzzle game. However, it is most certainly not an Action/Adventure game.

Even the number of game genres is so big, the video game market is dominated by a few subcategories of genres:

1. Multiplayer online battle arena (MOBA) an RTS which contain two separate teams of equal numbers of players fighting to destroy prebuilt structures that appear in the same spot each time you start a new game.

A game last anywhere from 20 minutes to over an hour and the goal is to destroy the other team's structures and ultimately the opposing team's base. Destroying structures, killing minions and killing other players grant your character money, gold, or other types of in-game currency in order to buy items from your base to improve your firepower.

After a game is completed, all progress from that game is wiped out, and if you choose to start a new game, you begin from the very beginning, like the previous one.

The game is typically recorded in your match history. You can choose from a variety of playable characters, sometimes referred to as champions, all with unique skill sets. The amount of customization in MOBAs is rather limited, since all of the characters that you can play are premade.

After a game is completed, all progress from that game is wiped out, and if you choose to start a new game, you begin from the very beginning, The most widely played game in the world is League of Legends.

Professional League of Legends players form teams sponsored by large organizations like Coke, Intel and Nissan and the victors bring in cash prizes of hundreds of thousands of dollars.

2. The RPG are a category of games which controlled the market for a long stretch prior to the introduction and growth of online play.

These types of games will have more social or political commentary, or be more religiously driven than a MOBA because they focus the story, whereas MOBA on the gameplay. Even these games offer hours of content, they may not have as much replay value as a MOBA because RPGs offer no new content when played through again.

3. The massively multiplayer online roleplaying game (MMORPG) is the most extensive game, taking the longest time to develop, and requires regular maintenance of servers and gameplay updates.

The MMORPG takes place in an online environment. While is some guidance as to what the player should be doing in the game, you are free to explore the world, fight monsters, go on quests, follow the main story line, fight other players, ride animals (known as mounts), farm, mine, and so much more at your own leisure.

Like stand alone RPGs the MMORPG offers a level up system. Experience is gained from killing monsters or performing various other tasks.

The MMORPG typically has a storyline for the player to follow that, provides commentary about social, political, and religious issues. It also explores the notion of good vs evil, but will blend the notion in ways that may challenge assumptions of the player. The most notable game of this category is World of Warcraft (WOW).

Since his release in 2004 WOW had five expansions packs, each of them offering more content and religious and mythological lore, expanded the world, brought new characters and much more. In game the player have to chose a side as Horde or Alliance, which are two enemy groups.

After that the player must choose a race¹ between Orcs, Taurens (Minotaur), Undead (less bloodthirsty, stylized zombie-skeletons), Blood Elves (lighter skinned, pointy eared, magical humans with glowing eyes), Trolls, and Goblins (if he chose the Horde) or Human, Dwarf, Gnome, Worgen (Werewolves), Night Elf (blue skinned rather than light skinned like Blood Elves), and the Draenei (if he chose the Alliance).

After choosing a race the player is prompted to chose a class. There are eleven type o classes:² the paladin is similar to a warrior, except it wields the power of the light. It is played with either a sword and shield or a two handed weapon.

It can absorb damage for your team, deal massive damage with both the sword and light power, or can focus on healing its teammates with light power. The hunter is a

---

1. <https://wow.gamepedia.com/Race>, September 10, 2017.

2. <https://wow.gamepedia.com/Class>, September 10, 2017.

ranged damage dealer wielding a bow or gun. The Rogue is an assassin wielding daggers and using the element of surprise. The priest uses faith based magic, to heal or deal damage. The Death Knight is a sword wielding class that harnesses dark magic to deal or absorb massive damage.

Mages and warlocks are ranged magic damage dealers that differ in their uses of magic: mages deal in fire, ice or arcane, while warlocks channel demonic energy. Shamans are the spiritual leaders of their tribes, and can heal, deal ranged magic or melee magic and physical damage. Monks are physical melee range damage dealers, damage absorbers or healers. The final current playable class, Druids, are nature loving shapeshifters.

After completing the basic beginner missions, the player must leave home to go out and become a hero and save the world.

Many of these story lines follow Joseph Campbell's Hero's Journey story arc and weave religious symbols, themes, archetypes and teachings throughout their stories and often by mixing multiple religious traditions or mythological strands.¹

Are Video Games Related with Religion?

Despite the claims of seminal social thinkers of the nineteenth century- Auguste Comte, Herbert Spencer, Emile Durkheim, Max Weber, Karl Marx and Sigmund Freud who all believed that religion would gradually fade in importance and cease to be significant with the advent of industrial society,² this has not come to pass.

Nowadays games are fueled by religious stories.

---

1. Boren, 2016, p. 30.

2. Pippa and Inglehart, 2004.

They offer choices that will affect the player's character, they explore the notion of good and evil and the most important they offer out of body experience, whereupon the player will not realize that he or she spent eight hours in a world of fantasy.

Jason Anthony, a video game designer, "describes three particular kinds of religious games: catechistic games that point toward the sacred or are situated in a sacred context but are not themselves sacred; poimonic games in which the divine manifests itself through the game; and praxic games where playing the game is itself a sacred activity."¹

There exist numerous religious symbols, in the form of churches, holy grounds or crosses and hidden in the form of discrete messages, direct parallels between religious icons and video game characters.

Video games are the next stepping stone for religion. Walter Ong suggests that religion began in an era of orality, was transmitted into visual form through manuscripts writings as well as print, and has now entered the world in a new way via electronic media.²

People are not becoming less religious, rather they are finding at once entertainment and spiritual fulfillment in an every day activity in a video game and not through conventional institution.

Some may say that games are authentic fakes: while they contain all of the physical aspects of religion, they ultimately fall short of being a real religion like Christianity.

---

1. Anthony, 2012.

2. Ong, 1967. p. 46.

Yet, the experiences of the players, both inside and outside of the games, are very real. The virtual spaces that players engage in are created by humans.

This has a positive and negative effect for the overall argument surrounding video game religion: Something created by man does not hold intrinsic sacred value (in comparison to the Quran in Islam). But, its innate creation by man, like a skyscraper or a computer, is what makes virtual reality real, not fake.

Therefore, players are engaging in real activities with real consequences. Catherine L. Albanese outlines the four main components of a religion in her book *America Religion and Religion*. In it, she says that religions provide the four Cs: creed, code, cultus, and community.

CreeDs are the “explanations about the meaning of human life”¹, codes are the “rules that govern everyday behavior,”² cultuses are the “rituals to act out the insights and understandings that are expressed in creeds and codes,”³ and communities are “groups of people either formally or informally bound together by the creed, code, and cultuses they share.”⁴

It is easily to see that video games, nowadays fits Albanese’s theory about religion. They build communities around mean-making activities in online sacred spaces, follow rituals such as completing daily activities in game that in turn reward the player.

They are subject to the rules and laws that govern the game and, the it offers explanations for life after, as well as provides both real life and fantasy world meaning-making from their actions.

-
1. Catherine and America, 1999. p. 8.
  2. Ibid.
  3. Ibid.
  4. Ibid.

The most recent addition to the gaming world is live streaming and videos. People record themselves playing games and stream the actions of their character along with their real life actions to a streaming website. The most popular of which is Twitch. While some may view the popular streamers as mere entertainers, it is undeniable that they have amassed a large followership that watches them religiously.

Some watch for educational reasons, some for entertainment; most important is the fact that people now spend time watching people play games rather than playing the games themselves.

'This relationship is like a church! The religious head leads the service, and the congregation follows along. The Twitch streamer, much like the religious head, engages with and leads his or her congregation of followers through the religiously inspired games. His or her viewers follow along and engage the streamer through the Twitch chat function. Live streaming has literally become a religious service for video games.

At the very least, this relationship is equivalent to the televangelists, preachers that broadcast their services over live television."¹

Religious Education and Worship Service via Gaming

Can video games do religious work? Certainly, the evangelical Christian community thinks so. For decades, game designers have labored to leverage the power of video games for readable conversation among academics, industry leaders, and community members, including the Digital Games religious education in the evangelical Christian tradition.²

---

1. Boren, 2016, p. 52.

2. <http://www.mobygames.com/genre/sheet/religion>.

One of the most important key within religious games is to entertain while teaching players about about important aspects of religion and culture.

Christian video games deal with three aspects: first with the fate of the believer and his or her eschatological choices, second they focus on key moment in biblical history and third they tell diluted forms of gospel stories in a moralistic way.

Left behind: Eternal Force, a game that fits in first category of aspects, a real-time strategy type, enlists the player as a field marshal who leads an army into spiritual warfare against the antichrist's minions on the streets of post-Rapture New York City. Along the way, the player recruits "neutrals" one by one, trains them for battle, and sends them into combat.

"Recruitment" is the game's euphemism for the practices of personal evangelism and conversion. The video game website invites the player to "Conduct warfare using the power of prayer and worship as more powerful weapons than guns."¹

However, the video game FAQ acknowledges that Left Behind: Eternal Forces engages players in "distinct types of warfare"- physical and spiritual and it is an alternative for degrading moral values of today games.

It was developed to provide an alternative form of entertainment to those desiring more positive game content, while still engaging core gamers in battle.

The difference is that the game features fictional battles set on the stage of an apocalyptic world and includes no intestines, no blood spatter, no severed limbs, no vulgar language, no sexual conduct, no morally reprehensible

---

1. <http://www.eternalforces.com/features.aspx>.

conduct- such as cop-killing, prostitute-bashing, or other criminal behavior, no Bible-bashing believers, no Bible thumpers, no radical extremists killing in the name of God, no abortion clinic stalkers.¹

As Mark Hayse argue the FAQ weakly differentiates between spiritual and physical warfare, between sanitized and gratuitous violence, for example, FAQ declares, “Christians are quite clearly taught to turn the other cheek and to love their enemies.

It is equally true that no one should forfeit their lives to an aggressor who is bent on inflicting death. Forgiveness does not require absolute defenselessness.”

Ironically, the FAQ goes so far as to imply that occasional killing is necessary, though undesirable. It reads, “unnecessary killing will result in lower Spirit points.”²

To succeed in *Left Behind: Eternal Life*, the player must accumulate large quantities of spirit points. However spirit point slowly decrease in time so to maintain a high level of spiritual points the player must frequently press the Pray key, that way a unit can belong to God if it has big amount of spiritual points, indicated by a green bar, or it can belong to evil if it has a loe amount of spiritual points, indicated buy a red bar. Recruiting and training are the aswer to the practices of personal evangelism and discipleship.

Through the gameplay, the player can scan the city for neutrals. Neutrals are people with a grey bar and they don't belong to God or evil.

A successfully recruited neutral will flash with divine power, granting a new uniforme, if player shoots a neutral by accident, his spirit points will drop dramatically.

---

1. <http://www.eternalforces.com/faq.aspx>, September 9, 2010.

2. Hayse, 2010, pp. 3-4.

Bible Game the second type of Christian Games, is a trivia game to test gamers' biblical knowledge.

The Bible Game casts players as contestants on a game show with fast-paced, "beat the buzzer" action and a comical off-screen announcer as MC. 20 mini- and micro-games with 1,500 questions reinforce inspirational Old Testament teachings such as Jonah and the Whale, David and Goliath, The Tower of Babel, and many more.¹

Multiplayer mode for up to 4 players encourages family members of all ages to play together, and provides a fun alternative for family game nights. Even the gameplay aim for recruiting kids, the saddest part is how it manages to ignore the core message of Bible in favor of trite Nouveau Christian catchphrases. Jonah: Veggie tales Game fits in the third category.

Inspired by the 2002 animated movie, the game tells the story of the prophet Jonah's sojourn to the city of Nineveh to deliver a message of repentance. Utilizing vegetable-based characters, kids five and up help steer Jonah on his God-given mission through a dozen sequential arcade adventures. Completion of each game unlocks the next one, as well as a clip from the movie that ties the story together.

Once unlocked, games can be replayed at anytime. In addition to Jonah (played by the character Archibald Asparagus) and Khalil, the half-caterpillar, half-worm, players employ the help of a lazy band of pirates, led by Larry the Cucumber.

Voiceovers by the movie cast bring the 12 games alive as Jonah and friends travel to Joppa, interact with pirates, encounter a giant whale with singing and dancing angels in its belly, cross a deadly desert, navigate cave mazes, and negotiate a cliff slide.

---

1. <https://www.gamespot.com/the-bible-game>, September 15, 2017.

The moral of the story (everyone deserves a second chance in God's eye) comes to light when Jonah delivers the message to the lying, thieving, fish-throwing sinners of Nineveh.

Jonah: A VeggieTales Game features an innovative "egg-timer" that allows caregivers and parents to control the length of time the game will play before automatically saving and shutting down.

A "shutting down period" of five minutes allows game time to be extended through the use of a password and the system tracks each player's time individually.¹ But some Christian groups didn't stop here.

They incorporate the young learner's experiences of meaning in video games into the heart of a public religious rite of passage. In Exeter Cathedral Andy Robertson used a video game named Flower, during a service in 2012.²

The game was introduced by the young person's personal practice and the clergy then assisted in helping the learner practice religion through his interaction with the game.³

This individual religious learning experience was then shared with the wider community and welcomed them into the learner's personal experience.

Judaism has its own video game superheroes as seen in The Shivah: A rabbinical adventure of mourning and mystery. The title of the game, Shivah, refers to the real life Jewish ritual of a weeklong mourning of the dead.

Dave Gilbert, the creator of the game and founder of Wadjet Eye Games, is Jewish himself.

---

1. <https://www.ebay.com/p/Jonah-A-VeggieTales-Game-PC-200230579530>, September 15, 2017.

2. <https://www.youtube.com/watch?v=wREUXBf6fho>, September 16, 2017.

3. Gottlieb, 2016, p. 18.

Unlike other religious themed games which tend to incorporate preaching of their own gospels and morals, The Shivah does not preach the player to the Jewish faith. Rather, it is a typical adventure game with a Jewish twist.¹

While the game lacks in visual splendor, the game makes up for it by strong and memorable storytelling. It also features a most unique protagonist. Russell Stone, the player character, is a rabbi. Rabbi Stone is going through a crisis: his synagogue is losing members, his faith is dwindling, and he is nearing bankruptcy.

To top it all off, he is now the primary suspect in a seemingly random coldblooded murder of Jack Lauder, a former member of his synagogue.

The reason for the rift between the victim and the rabbi appears to be thinly veiled, with several hints and suggestions, but nonetheless esoteric.

Obviously, it is up to Rabbi Stone to get the bottom of this mystery and unmask the killer behind this crime. The Shivah has received largely positive reviews. The A.V. Club awarded it a B and stated that "The Shivah fits a compelling moral conscience over a tight decision tree, and compared to sillier interactive fiction like Phoenix Wright: Ace Attorney or Hotel Dusk: Room 215, its rewards are subtler, and more satisfying",² while FaithGames stated that it is "not only an excellent indie adventure game, but also one of the best examples of portraying faith through a game that I've ever seen"³.

---

1. <http://www.adventureclassicgaming.com/index.php/site/reviews/842>, September 16, 2017.

2. <https://games.avclub.com/the-shivah-1798211167>, September 16, 2017.

3. <https://faithgames.wordpress.com/2006/11/02/review-of-the-shivah>, September 16, 2017.

In 2006, The Shivah won an AGS Award for Best Dialogue writing¹ and Gilbert won the Lifetime Achievement Award. The Shivah came 2nd in Game Tunnel's Sound award for 2006 and 3rd in their Adventure/Quest Game of the Year awards.²

Other Web sites states for The Shivah: "This game is not for everyone; no game is. But if you adore old-school adventure games; and you are willing to overlook antiquated graphics for the sake of a story with actual emotional impact. Then downloading the demos is a mitzvah".³ And talking about mitzvah, there is a case when at a Reform synagogue used a game during a Jewish religious worship.

"At a Bar Mitzvah, the clergy and staff of the synagogue struggled to reach the child, until they tapped into his passion for Minecraft. Facing a variety of learning differences, the child was eventually able to have a Bar Mitzvah ceremony including a live video tour that he gave of a Minecraft design inspired by his Torah portion. He performed exegesis of the text through designing structures in Minecraft.

The rabbi at the synagogue describes how the community found this to be a deeply moving and meaningful experience for all involved, and cites the use of Minecraft as a key for an important moment in the life of the synagogue and the family."⁴

Islam does not forbid leisure or having fun in permissible ways, so a UK-based company named Abu Isa Games developed in 2006 the game Abu Isa's Quest for knowledge.

---

1. <http://americangirlscouts.org/AGSAwards/awards.php?year=2006>, September 16, 2017.

2. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Shivah, September 16, 2017.

3. Campbel, 2010, p. 63.

4. Ibid, p. 18.

According to their statements, the company focus only to provide educational and fun-based games which enable Muslims and non-Muslims to learn and grow their knowledge about Islamic Culture, Civilization and Science.¹

The introductory story presents the narrative in a simple textual form: Asalaamu Alaikum, Peace be upon you, o student of knowledge. You have chose to embark upon Abu Isa's Quest for knowledge. Sadly one ancient manuscript of the Quran and eight other books of knowledge covering Ahadith and Fiqh have been stolen by a group of evil wizards.

Their plan is to hide these books from mankind unless someone meets their challenge and proves himself worthy of possessing the manuscripts through his knowledge. You have been tasked by the scholars to venture forth and recover these manuscripts. You must answer the questions which are posed to you to prove your worth, while leiminating as many wizards as you find in your path.

Remember, only your knowledge of the Deen will get you through. Begin in the name of Allah. The game utilizes a 3D boardgame pattern.

For every successful move on the board, the player need to answer a question about tenets of Islam such as "What is salat" or "How many pillars or beliefs exist in Islamic belief system?"

After collecting the required number of books of knowledge, the player can finally recover the manuscript of the Quran and win the game. Even the game focuses on practical subjects of religious education or encourage certain qualities such as patience or empathy among players, it lacks on puting players to face ethical problems through which the teaching of Islam could guide them.

---

1. <http://www.darul-ishaat.co.uk/store/Abu-Isa-s-Quest-for-Knowledge-Know-the-Shariah.html>, September 16, 2017.

Also the Islamic knowledge and the action of recovering Islamic books are reduced in the game to answering trivia-style question, objectives and bonuses.

So according to video game scholar Liel Leibovitz "the human construct with which video games have most in common isn't television or literature or warfare but religion. It is a practice in rituals, ethics, moralities, and metaphysics."¹ And he claim further that religion is like a video game: "As it sets out to order the world, religion must first face a host of questions pertaining to the relations between the world's creator or creators and the creation, us meek mortals.

Religion must explain just what that said creator demands, and decide whether it believes we have the right to refuse. And religion does so, generally, by presenting us with a foundational story and a set of fundamental rules. The story explains the origins of the universe to us, its believers, and then dictates a list of expected behaviors: Don't eat pork. Take Communion. Pray five times a day. Hurt no living creature.

Recite these texts each day, each week, each year etc. As further motivation, religion offers a set of rewards for compliance, as well as various punishments for different magnitudes of transgression. And religion is sufficiently layered so as to welcome into its fold a host of believers, each willing to accept some but rarely all of its strictures.

Religion then, is exacting but modular, rule-based but tolerant of deviation, moved by metaphysical yearnings but governed by intricate, earthly designs. Religion is a game."²

---

1. Leibovitz, 2013, p. 37.

2. Ibid.

The Dangers Beneath Video Games

Most of the bad effects of video games are blamed on the violence they contain. Children who play more violent video games are more likely to have increased aggressive thoughts, feelings, and behaviors, and decreased prosocial helping, according to a scientific study.

Also according to Dmitri A. Christakis of the Seattle Children's Research Institute, those who watch a lot of simulated violence, such as those in video games, can become immune to it, more inclined to act violently themselves, and are less likely to behave emphatically. This, however, is still hotly debated because so far, there is a lack of evidence showing that excessive use of video games leads to long-term desensitization and lack of empathy.

A 2017 study published in *Frontiers in Psychology*, for example, didn't find any long-term effects of playing violent video games and empathy.¹

The American Psychological Association (APA) also concluded that there is a "consistent correlation" between violent game use and aggression, but finds insufficient evidence to link violent video play to criminal violence.²

It appears that there will always be violent people, and it just so happen that many of them also enjoy playing violent video games.

A 2017 study from the Université de Montréal suggests that playing action video games like *Call of Duty* may actually harm the brain. Most study participants mainly use an area of the brain called the caudate nucleus.

---

1. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5341328>, September 18, 2017.

2. <https://www.apa.org/news/press/releases/2015/08/violent-video-games.aspx>, September 18, 2017.

These players navigate through the game terrain using in-system navigation tools or on-screen GPS, relying on navigational “habit” instead of active learning. It appears that this causes an increase in the amount of gray matter in their caudate nucleus, while it decreases in the hippocampus.

Reduced gray matter in the hippocampus has previously been linked to higher risks of brain illnesses, including depression, schizophrenia, PTSD, and Alzheimer’s disease. However players who play games that requires players to navigate using spatial strategies like the 3D Super Mario games have increased grey matter in the hippocampus.

Games can confuse reality and fantasy. Academic achievement may be negatively related to over-all time spent playing video games. Studies have shown that the more time a kid spends playing video games, the poorer is his performance in school.

A study by Argosy University’s Minnesota School on Professional Psychology found that video game addicts argue a lot with their teachers, fight a lot with their friends, and score lower grades than others who play video games less often.

Other studies show that many game players routinely skip their homework to play games, and many students admitted that their video game habits are often responsible for poor school grades. Although some studies suggest that playing video games enhances a child’s concentration, other studies, such as a 2012 paper published in *Psychology of Popular Media Culture*, have found that games can hurt and help children’s attention issues- improving the ability to concentrate in short bursts but damaging long-term concentration.¹

---

1. <http://www.apa.org/pubs/journals/releases/ppm-1-1-62.pdf>, September 18, 2017.

Dr Philip A Chan and Professor Terry Rabinowitz, writing in the *Annals of General Psychiatry*, concluded that: “Adolescents who play more than one hour of console or Internet video games may have more or more intense symptoms of ADHD or inattention than those who do not.” This negative effect may lead to problems in school.

Apparently video games take not only people’s attention but also every now and again their lives as well.

Peter Burkowski, a top student, entered in April 1982 in a popular Game room from Calumet City, Illinois, at 8:30 p.m.. Within fifteen minutes of playing *Berzerk* he made a highscore. Then he took four steps towards an adjacent machine, dropped a quarter into its slot and collapsed dead from a heart attack.

Chen Rong-Yu, a twenty-three-year-old, took a seat in the farthest corner of an internet cafe on the outskirts of New Taipei City, Taiwan on 13 July 2012.

He played almost continuously for twenty-three hours, stopping occasionally only to rest his head on the table and sleep for a little while. Each time that he woke he picked up his game where he’d left off. Then one time he didn’t raise his head. In order to tell him that his time was up, a memembr of cafe’s staff found him dead. In February 2011 a thirty-year-old Chinese man died at an internet cafe on the outskirts of the Beijing after playing an online game for three days straight.

In July 2011 a young British player, Chris Stanifoht died from a blood clot after a prolonged session at his Xbox video game console. In January 2015 a thirty-eight-year-old man was found dead at an internet cafe in Taipei, apparentlu after playing video games for five days straight.

Neither the American Psychiatric Association nor the World Health Organization has classified video game addiction as a psychiatric disorder in their respective diagnostic manuals. However, the American Psychiatric Association does not exclude the possibility of such a diagnosis in future editions of the DSM.

Similar to other addictions, individuals suffering from video game addiction use the virtual fantasy world to connect with real people through the Internet, as a substitution for real-life human connection, which they are unable to achieve normally.

Some suffering from video game addiction may develop an emotional attachment to on-line friends and activities they create on their computer screens. Those suffering from video game addiction may enjoy aspects of the on-line games that allow them to meet, socialize, and exchange ideas through games. Because some games requires a large number of players to log on simultaneously, for long durations of time, to accomplish a game's task, players may feel an obligation and loyalty to other players. This may further the individual's justification of his/her use and sense of relationship with other players, that are otherwise strangers.

Statistics show that men and boys are more likely to become addicted to video games versus women and girls. Recent research has found that nearly one in 10 youth gamers (ages 8-18) can be classified as pathological gamers or addicted to video-gaming.

What are the Warning Signs of Video Game Addiction?

- Preoccupation with the Game. (Thoughts about previous on-line activity or anticipation of the next on-line session).

- Use of the Game in increasing amounts of time in order to achieve satisfaction.
- Repeated, unsuccessful efforts to control, cut back or stop Game use.
- Feelings of restlessness, moodiness, depression, or irritability when attempting to cut down use of the Game.
- Gaming longer than originally intended.
- Jeopardized or risked loss of significant relationships, job, educational or career opportunities because of Game use.
- Lies to family members, friends, therapists, or others to conceal the extent of involvement with the Game.
- Use of the Game is a way to escape from problems or to relieve a dysphoric mood. (e.g. feelings of hopelessness, guilt, anxiety, depression.)

Additional Warning Signs for Children Include

- Fatigue, tendency to fall asleep during school.
- Not completing homework or assignments on time.
- Declining grades, or failing classes.
- Dropping out of school activities, clubs, sports, etc.
- Isolating from family and friends to play video games.

Some of the games tends to move from a religious path to a political ideology. Special Forces, a FPS is a military game where players become armed memebers of the Islamic Resistance countering Israeli invasion of Lebanon and performing covert attacks on Israeli position and politician.

Another game company known for creating politicaly inspired games is Afkar Media. Several of games developed by this company were criticized for the way they retell historical events and empower Arab characters by representing them as freedom fighters.

Many computer games deal with World War II. Interestingly, as far as we know, the only games that explore the Holocaust are underground pro-Nazi videogames.

These games, while not extremely popular, receive sporadic media attention as they emerge, from their hideaways in the Internet. In one game in particular, which was available in many European BBS during the early nineties, the player was offered to take the role of a concentration camp administrator and had to coordinate mass murders.¹

Does Playing Video Games Affect our Relationship to God?

Video games fashion online sacred-space communities for its followers based on a set of shared system of beliefs and rituals in the same way that a religion does. Also video games provide people a subconscious spiritual outlet.

Some scholars think the reason why is a decline in the number of people who subscribe to organized religion, especially in America may be because people fulfill their spiritual desires through religious placeholders in the form of video games.²

“Digital games are not a superficial phenomenon peculiar to an uncharacteristic cultural activity. Rather, digital games are an important site into the exploration of the intersection of religion and contemporary culture that help us understand what religion is, does, and means in a changing contemporary society.”³

---

1. Gonzalo, 2000, p. 172.

2. Boren, 2016.

3. <http://www.statista.com/statistics/246892/value-of-the-video-game-market-in-the-us>, September 16, 2017.

So it is a sin to play video game? From a Christian view if the game is filled with bad behavior we should not play it. It is said in Bible: "Your eye is the lamp of your body. When your eye is healthy, your whole body is full of light. But when it's evil, your body is full of darkness.

Therefore, be careful that the light in you isn't darkness. Now if your whole body is full of light, with no part of it in darkness, it will be as full of light as when a lamp gives you light with its rays".

So what is expected to be seen in a game filled with all types of evil? Based on addiction, video games will become a idol.

Many people come home from school or church and start playing Madden, Grand Theft Auto or Call of Duty. Many people camp all night for the new release of PS4's or Xbox's. But they would never do that for God.

Many people are not exercising or working because all they do is spent 10 or more hours a day playing video games. So isn't these taking us away from our relationship with God? The Bible said: "I have the right to do anything, but not everything is beneficial."

I have the right to do anything but i will not be mastered by anything. Does video games cause you to stumble? The things you watch and participate in does influence you. You might say when I play a violent game it doesn't affect me. You might not see it, but who says it isn't affecting you? You might not act it out in the same way, but it can lead to thinking sinful thoughts, bad dreams, corruptness of speech when you become angry, etc. It will always affect you in some way.

Do I believe that playing video games with friends is wrong? No, but we have to use discernment. We must pray to the Lord for wisdom and listen to His response,

not our own response. Use biblical principles. If the game you want to play is sinful and it promotes evil, leave it alone. While I don't believe playing video games is a sin, I do believe that there are way better things that a Christian should be doing in their spare time.

Things such as getting to know God better through prayer and in His Word.

In Muslim cyberspace there is a question related to video games: Are Video Games Haram? The answers varies from a relativistic to a fundamentalistic way.

On Islamhelpline blog the admin sustain that "the deen of Islam does allow some level of amusement or entertainment which are good and wholesome like spending quality time with family and friends, or some sport which benefits one physically, etc; but to waste a commodity as precious and invaluable as time on useless and worthless deeds which bring absolutely no benefit to oneself or others is absolutely discouraged in Islam.

Thus even though useless and worthless games like chess, backgammon, or games which involve dice are mentioned by name as discouraged and prohibited; the truth is that all such acts which bring oneself or others absolutely no benefit except killing or wasting time are discouraged in Islam."¹ On Quora blog² a blogger argues: "In my opinion, it is this specific attitude towards life that is the biggest challenge facing the Muslim world in moving ahead.

We are looking for someone to make every single decision in our lives. What progress can be made, and how can we move ahead when every step we take is like walking in a landmine of halal and haram."

---

1. <http://www.islamhelpline.net/node/4067>, September 19, 2017.

2. <https://www.quora.com/Is-it-allowed-to-play-and-make-video-games-in-islam-Does-Allah-reward-you-if-you-avoid-something-haram>, September 19, 2017.

On the same platforma, another thinks: "Video games rewire your brain to make you lazier and to make you believe that success (a dopamine feeling in your brain) comes easy without work. Although playing for one or two hours at a time won't be considered haram if you do all of your responsibilities, video games are guaranteed to get you hooked on and more and more addicted, like any other drug.

Worship Allah swt, work hard towards your goals and doing good, help others, and one day if Allah swt wills, you will make it into paradise. Then, you can play any video game you've ever wanted on any console. You would even be able to first hand experience the game in person."

In Judaism the things are more relaxed. In an interview rabbi Owen Gottlieb, scholar, game designer and screenwriter believes that the future of Jewish education is in games- both video and analog, like card and board games. He states: "Well-designed games are complex learning systems that provide the player feedback, are oriented toward problem-solving, often require collaboration and place learners in a "flow" state, where they are neither bored nor overly challenged. Learning games are now being developed and researched by game scholars and designers for subjects including science, technology, engineering, art and math.

They are also used to teach history, civics and language acquisition. Video games allow researchers to gather a great deal of data on how learning is taking place and how changes in design relate to changes in learning. The games don't necessarily need to be "fun."

They need to be engaging. If a game is well designed, it is engaging, and people will play games for hours.

Personally, I am less interested in games for teaching facts only and more interested in games that teach critical thinking, present ethical dilemmas, compelling Jewish narratives and cognitive skills (all of which can have facts embedded within them).”¹

So we see here an eclectic view which blend in a single pot religious education and video games, rejecting any consequences.

Rabbi Gotlieb was worried by just one think, the Jewish educators who take on games without learning skills in game design and without acquiring some basic literacy in games and games for learning.

Conclusion

This thesis hopes to have challenged some of the assumptions about video games. As of yet there is insufficient data to prove that video games have a positive or adverse impact on society.

The fact that people are shying away from organized religion may be explained by finding spiritual fulfillment in video games.

So video games provides a spiritual outlet for people to enjoy, allowing gamers to really engage their religion. What is holding video games back from being a standalone religion is the societal norms surrounding video games: secular, leisure activities, and are only really played by children or teenagers.

This thesis hopes to have disproven these heteronormative assumptions and furthered the field of gamestudies by offering a religious studies perspective.

---

1. <http://forward.com/culture/161502/torah-games-and-the-future-of-learning/?p=all#ixzz24l9FDOqK>, September 19, 2017.

References

1. Anthony, James, **God and Avatar**, Plenary Lecture given at the Digital Religions Conference at the University of Colorado: Boulder, January 14, 2012, In: Robert M Geraci. *Virtually Sacred: Myth and Meaning in World of Warcraft and Second Life*, New York, NY: Oxford University Press, 2014. Kindle. Location 115.
2. Boren, Joshua K., (2016), **Playing God: An Analysis of Video Game Religion**, CMC Senior Theses. Paper 1424, http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/1424
3. Campbel, Heidi., (2010), **Islamogaming: Digital Dignity via Alternative Storytellers**, In Halos and Avatars, Edited by Craig Detweiler, Louisville, Kentucky, Westminster John Knox Press.
4. Catherine, Albanese., America, L., (1999), **Religions and Religion**, Belmont, CA: Wadsworth Pub.
5. Gonzalo, Frasca., (2000), **Ephemeral Games: Is it Barbaric to Design Videogames After Auschwitz?**, in *Cybertext Yearbook 2000*, ed, Markku Eskelinen and Raine Koskimaa.
6. Gottlieb, Owen., *Current Key Perspectives in Video Gaming and Religion: Theses by Owen Gottlieb*, *Gamevironments*, 1 (3): 2016, <http://scholarworks.rit.edu/article/1794>
7. Hayse, Mark., *Religious Architecture in Video Games*, A Paper Presented to Religious Education Association, *Denver CO*, November 2010,
8. Leibovitz, Liel., (2013), **God in the Machine: Video Games as Spiritual Pursuit**, West Conshohoken, PA: Templeton Press.
9. Pippa., Norris, Inglehart, Ronald., (2004), **The Secularization Debate in Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide**, Cambridge, UK: Cambridge University Press, https://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/ Acrobat/Sacred_and_Secular/Chapter 1.pdf

10. Ong, Walter., (1967), **The Presence of the Word: Some Prolegomena for Cultural and Religious History Minnesota**, University of Minnesota Press.
11. Video Games, Wikipedia,
https://en.wikipedia.org/wiki/Video_game
12. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Shivah
13. <http://forward.com/culture/161502/torah-games-and-the-future-of-learning/?p=all#ixzz2419FDOqK>
14. <https://wow.gamepedia.com/Class>
15. <https://wow.gamepedia.com/Race>
16. <http://www.adventureclassicgaming.com/index.php/site/reviews/84/>
17. <http://americangirlscouts.org/AGSAwards/awards.php?year=2006>
18. <https://www.apa.org/news/press/releases/2015/08/violent-video-games.aspx>
19. <http://www.apa.org/pubs/journals/releases/ppm-1-1-62.pdf>
20. <http://www.darul-ishaat.co.uk/store/Abu-Isa-s-Quest-for-Knowledge-Know-the-Shariah.html>
21. <https://www.ebay.com/p/Jonah-A-VeggieTales-Game-PC-2002/30579530>
22. <http://www.eternalforces.com/features.aspx>
23. <https://faithgames.wordpress.com/2006/11/02/review-of-the-shivah/>
24. <https://www.gamespot.com/the-bible-game/>
25. <https://games.avclub.com/the-shivah-1798211167>
26. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5341328/>
27. <https://www.quora.com/Is-it-allowed-to-play-and-make-video-games-in-islam-Does-Allah-reward-you-if-you-avoid-something-haram>
28. <http://www.mobygames.com/genre/sheet/religion/>
29. <http://www.statista.com/statistics/246892/value-of-the-video-game-market-in-the-us/>
30. <https://www.thocp.net/software/games/reference/genres.htm>
<http://www.islamhelpline.net/node/4067>
31. <https://www.youtube.com/watch?v=wREUXBf6fho>

Müxtəlif Dillərdə Fəaliyyət Göstərən Elmi-tədqiqat Jurnalı
PURE LIFE

Xüsusi buraxılış: **“Dini Təlimlərin Keyfiyyətini
Artırmaq üçün Virtual Aləmin Təsirini Tanıma (2)”
İlk Beynəlxalq Konfrans**

On birinci buraxılış , nəşr ili: dördüncü, 2017 Dekabr
(1439 Rəbiülaxır, 1399 Azər)

Təməl imtiyaz sahibi: Əl-Mustafa Beynəlxalq Universiteti,
Əl-Mustafa Virtual Universiteti, Elm- Tədqiqat Departamenti

Müdir: PhD. Möhsün Qənbəri

Baş redaktor: PhD. Abidin Siahət İsfəndiyari

Elmi yönəticisi: PhD. Tofiq Əsədov

İcraçı: Məhəmməd Cavad Nəcəfli (Höccətül-İslam)

Təhrir heyəti:

Möhsün Qənbəri	Əl-Mustafa Beynəlxalq Universiteti- Beynəlxalq Əlaqələr və Departamentinin Sədri (İran)
Abidin Siahət İsfəndiyari	Əl-Mustafa Virtual Universiteti, Elm- Tədqiqat Departamentinin Sədri (İran)
Tofiq Əsədov	Əl-Mustafa Virtual Universiteti Professoru (Azərbaycan Respublikası)
Qulam Cabir Məhəmmədi	İmam Xomeyni Universitetinin Professoru (Pakistan)
Seyid Məhəmmədəli On Nəqəvi	Əl-Mustafa Virtual Universitetinin Professoru (Hindistan)
Yəhya Əbdülhəsən Duxi	All-beyt Universitetinin Professoru (İraq)
Yıldız Kadri	Əl-Mustafa Virtual Universitetinin Professoru (Türkiyə)

Adres: Qum, Cənub Sahil Xiyabani, Müsəlladan öncə, 4 və 6 -cı küçələrin Arası

Post: 3713913554

Tel. və Fax: 32613875-32114175

Səhifə Sayı: 246

Nəşr: Elektron Versiya

Web: http://journals.miu.ac.ir/content.php?pagename=journal&publication_id=314&journal_id=7

Email: research@mou.ir

Qanuni göstəriş:

Əl-Mustafa nəşriyyat şurasının iyirmi ikinci iclası
(2014.3.10),

İran İslam Respublikası İslam Mədəniyyəti və
İncəsənəti Nazirliyinin (2015.3.2) 74327 nömrəli
fərmanına əsasən,

bu jurnal elm-tədqiqat gurnalı kimi təyin edildi.

<http://journals.miu.ac.ir/>

<http://www.magiran.com/maginfo.asp?mgID=4950>

Məqalə və Təqdim şəkli:

1. Məqalə aşağıdakı bölümlərə malik olmalıdır:
  - Ünvan, xülasə, açar kəlmələr, müqəddimə yaxud mövzuya giriş, məqalənin əsas mətni, nəticə, istifadə olunmuş mənbələr.
2. Məqalələr əvvəllər çap olunmamış olmalı və müəllif məqaləni başqa nəşriyyəyə verməyə öhdədar olmamalıdır.
3. Elmi və hüquqi cəhətdən məqalənin doğruluğu üçün , müəllif məsuliyyət daşıyır.
4. Məqalələrin qəbul edilib-edilməməsi jurnalın öhdəsindədir. Nəşriyyat 30 gün ərzində məqalənin müəllifinə bu haqda məlumat verməlidir.
5. Elmi dəyərləndirmədən sonra məqalənin jurnalda çalınması üçün son təsdiq, təhrir heyətini öhdəsindədir.
6. Məqalənin həcmi ən az 8 səhifə və ən çox 25səhifə, hər səhifədə 250 kəlmə olmalıdır.
7. Jurnalın məqalələrindən istifadə, jurnala istinad verilmək şərtilə manesizdir.
8. Məqalənin fars, ərəb, ingilis dilində olan xülasəsi ən çox 250 kəlmə olmalıdır.
9. Məqalənin (farsca) yazılış qələmi font 14 və B Lotis xəttilə ilə olmalıdır.
10. Ərəb dilində olan məqalələrin qələmi font 15 və Arabic Typesetting xəttilə olmalıdır. Ordu dilində font 14 və Alvi Nastaleeq xəttilə olmalıdır. İngilis və Azərbaycan dilindəki məqalələr font 13 və Times New Roman xəttilə yazılmalıdır.
11. İstifadə olunmuş mənbələr əlifba sıraası ilə və aşağıdakı şəkildə olmalıdır:
  - İstifadə edilmiş kitab: Müəllifin familyası, adı, nəşr ili, kitabın ünvanı (bold şəkildə), tərcüməçinin və yaxud düzəliş edən şəxsin adı, çap növü, məkan, nəşriyyat.
  - İstifadə edilmiş məqalə: Müəllifin familyası, adı, nəşr ili, məqalənin ünvanı, tərcüməçinin adı, nəşriyyat (bold şəkildə), çap dövrəsi, çap nömrəsi, məqalənin səhifələrinin sayı, nəşr ili.
12. Mətnə istiadə edilmiş mənbələrin haşiyədə qeyd olunma tərzi: Müəllifin adı, nəşr ili, səhifə. Məsələn: (Təbatəbai, 1991:76)
13. Hər səhifədəki haşiyənin mənbəyinin qeyd forması: Xarici dildə olan kəlmələr, islah edilmiş mənbələrin şərh və sair aşağıda haşiyədə gətirilməlidir.
14. Məqaləni yazan şəxs və şəxslər, məqalələrini Universitetin Elm-tədqiqat Departamentinin elektron-poçtuna göndərməlidirlər: research@mou.ir
  - Bununla birgə, ad, familya, elmi rütbə, ünvan, tel. nömrəsi və elektron-poçtunuzu (Email) göndərin.
  - Jurnal bir neçə dildə birgə fəaliyyət göstərdiyi üçün, dəyərli tədqiqatçılar öz əsərlərini Azərbaycan, fars, ərəb, ingilis, ordu və sair dillərdə təqdim edə bilərlər.

Müdirin ön sözü

“**PURE LIFE**” jurnalı bəşərin həmişəyaşar mənəvi həyatına açılan bir qapıdır. Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti yer üzündə ilahi maarifi yaymağı öz ülvü vəzifəsi sayır. Allah-təalanın lütfü ilə sahib olduğu elmi dəyərlər ilə yeni bir mənəvi həyatın təməlini qoymağa çalışır. Dünya və axirət səadətini təmin etmək yolunda addımlayır.

“**PURE LIFE**” jurnalı universitetin tələbələri üçün də, elmi-mədəni fəaliyyətlərini virtual fəzada daha da inkişaf etdirmək və elmi dillə ilahi maarifi bəşərin həyatının müxtəlif sahələrində nəşr etmək yolunda gözəl bir fürsətdir. Ümidvarıq ki, elm nurunun axtarışında olan hər bir şəxsin əməyilə, bu elm və mərifət pəncərəsi daha da faydalı olsun.

Baş Redaktorun ön Sözü

Tədqiqat, elm sahəsində həyat şərbəti rolunu oynayır. Onun inkişafı elmin sərhədlərinin genişlənməsi və çiçəklənməsi deməkdir. Tədqiqat və araşdırma sahəsinə diqqətsizlik etmək, elmi inkişafın zəifləməsi və sonda tamamilə məhvini gətirib çıxarır. Bu da, cəhlin yaranmasına şərait yaradır. Belə ki, müasir dünyada sağlam tədqiqatın olmamasının məhsulu olan “modern cəhalətin” şahidi oluruq.

Elmi sahələrin günbəgün inkişafı, daha çox elmi sahələrə daxil olmağın zərurətini çatdırır. Bu gün, islam elmlərinin müxtəlif sahələri beynəlxalq aurada araşdırılmalı və düzgün təqdim edilməlidir.

"**PURE LIFE**" jurnalı Əl-Mustafa Virtual Universitetinin tələbələrinə öz elmi-tədqiqat əsərlərini buraya təqdim etmək üçün şərait yaradaraq, tələbə əsərlərinin elmi səthini inkişaf etdirməyə və islami-humanitar sahələrdə fəaliyyət göstərən araşdırmaçıların əlaqələrinin möhkəmlənməsinə xidmət edir.

"**PURE LIFE**" jurnalı hər fəslə, bir neçə dildə, elektron versiyada elmi məqalələrlə nəşr edilir. Bu nömrəmizdə, xüsusi buraxılışımız: "**Dini Təlimlərin Keyfiyyətini Artırmaq üçün Virtual Aləmin Təsirini Tanıma (2) Mövzusunda İlk Beynəlxalq Konfrans**" mövzusunda. Jurnalda İngilis, Azərbaycan, Türk və Fransız, dillərində doqquz üstün elmi məqalə mövcuddur.

"**PURE LIFE**" jurnalı Əl-Mustafa nəşriyyat şurasının, həmçinin, İran İslam Respublikası İslam Mədəniyyəti və İncəsənəti Nazirliyinin fərmanına əsasən, bu jurnal, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universitetinin ilk elmi-tədqiqat gurnalı olaraq, dəyərli alimlərin və tələbələrin elmi əsərlərini qəbul edir.

Sosial şəbəkələrin Həyatımızdakı Rolu və Təsirləri

Müəllif: Mehdi Barov (Azərbaycan)¹

Alınan Tarix: 17/01/2016

Qəbul Tarixi: 01/03/2017

Məqalənin xülasəsi

“Global Stats” statistik mərkəzinin hesablamalarına görə, son bir ildə Azərbaycanda “Facebook” sosial şəbəkəsinin istifadəçilərinin sayı kəskin artsa da, “Youtube” və “Twitter” sosial şəbəkələri ilə bağlı vəziyyət fərqli olub. Ölkəmizdə “Facebook” sosial şəbəkəsinin payı 23,3 faiz artaraq sosial media bazarının 89,73 faizini təşkil edib. İstifadəçi marağına görə, ikinci yeri (2,9 faiz) “Youtube” sosial şəbəkəsi tutub. Üçüncü yerdə 2,24 faiz bazar payı ilə “Twitter” sosial şəbəkəsi yerləşib. Eyni zamanda, “Odnoklassniki” şəbəkəsinin Azərbaycanda bazar payı 1 faizdən aşağı düşüb, halbuki, ötən ilin müvafiq dövründə bu rəqəm 5,11 faiz təşkil edirdi. “Azərbaycanda sosial şəbəkələrə qoşulanların sayı 2 milyona çatıb”. Bu barədə isə Lent.az-a rabitə və texnologiyalar nazirliyinin mətbuat xidməti Müşfiq Əmirov məlumat verib. Onun sözlərinə görə, “Facebook” abunələrinin sayı isə milyon yarımaya yaxınlaşıb. Bu da o deməkdir ki, Azərbaycanda hər 4-5 nəfərdən biri internet istifadəçisidir.

Açar Sözlər: Sosial şəbəkələrin, Həyatımızda, Rolu və Təsirləri

---

1. Araşdırmaçı in Əl-Mustafa Beynəlxalq Universiteti, Qum, iran, barov.mehdi@yahoo.com

Sosial şəbəkələrin Ailə Modelinə Müsbət və Mənfi Təsiri
İnformasiya Texnologiyalar İnstitutunun “İnternetşünaslıq problemləri” sektorunun müdiri Rasim Mahmudovun fikrincə, adətən sosial şəbəkələrin faydalarından danışılır: “Daha çox fəsadlarından danışılır. Məsələn, internet ailə dağıdır: “Yoldaşım “Facebook”da başqa adamla tanış olub, ailəmizi dağıtdı”.

Lakin demirlər ki, biz “Facebook”da tanış olub evlənmişik. Sosial şəbəkələr vasitəsi ilə tanış olub ailə qururlar. Bu sosial şəbəkələrin ailə modelinə müsbət təsiri. Cəmiyyətdə buna rəy yaxşı olmadığından, qeyri-ciddi yanaşıldığından ailələr bunu ictimailəşdirmirlər. Gizli saxlayırlar. Son zamanlar internet vasitəsi ilə tanış olub ailə quranların sayı hədindən çoxdur. İnternetdə tanış olub ailə qurmağın heç bir qəbahəti yoxdur. İnternet sadəcə vasitəçi kimi qonşunu, xalanı, bibini əvəz edir”.

R. Mahmudov onu da deyir ki, eyni zamanda internet ailələrin dağılmasında katalizator rolunu oynayır: “İnternet vasitəsi ilə ər, ya arvad kiminləsə tanış olur. Başlayır yazışmağa, görüşməyə. Bəzən elə olur ki, ailələr boşanma həddinə çatır. Yaxud boşanmadan ər, ya arvad özünə sevgili tapır, onunla ünsiyyətdə olur. Bu da internetin ailə modelin mənfi təsiridir. Amma bunu sadəcə internetə bağlamaq düzgün deyil. İnternet o insan üçün əlverişli mühit yaranır. Ona qalsa, insanlar iş yerində də, küçədə də yeni adamlarla tanış ola bilər.

Əvvəllər insanlar telefon vasitəsi ilə tanış olurdular. Qızlar, oğlanlar tanımadıqları nömrələrə zəng edir, ünsiyyət qururdular. Bunlar hamısı əslində insanın öz tərbiyəsi, mənəviyyəti ilə bağlı məsələlərdir. Kommunikasiya imkanlar genişdir. Bundan mənfi, yaxud müsbət dərəcəsindən istifadə etmək insanın öz dünya görünüşü, əxlaqından asılıdır. Həyatda necədirsə, internetdə də özünü elə aparacaq”.

“Sosial şəbəkədə Başqasıyla Tanış Olan Qadını əri öldürmək üçün Axtarır”

“Təmiz dünya” İctimai Birliyinin sədri Mehriban Zeynalova mövzuyla əlaqədar təcrübəsində baş vermiş ailədaxili münaqişələrdən danışır. Hadisə rayonların birində baş verib.

Qadının əri evliliklərinin elə ilk həftəsində qızı evdə qoyub Rusiyaya gedir. Evdə tək qaldığından qayınanasıgil gəlin əriylə internet üzərindən danışsın deyə evə kompüter alır. “Facebook”da qeydiyyatdan keçən qız bir oğlanla tanış olur. BİR müddət danışib dərdləşirlər. Qız ərinin onu qoyub getdiyini və tək darıxdığını deyir.

Həmin oğlan da başlayır bu qıza sevgidən, eşqdən danışmağa. Beləcə, qızı ələ alır. Və bir gün qız bu oğlana görə, evdən qaçır. Təsadüfən polis onların olduqları məkanda reydl keçirir və qız aşkarlanır. Hüquq mühafizə orqanları qızı göndərdilər bizim sığınacağa. Burada psixoloji və digər yardımları göstərmək istəsək də, qohumlarının basqısıyla qız evinə qayıtdı.

Sonra eşitdik ki, əri təcili Rusiyadan qayıdıb. Qızın ailəsi baş vermiş hadisəni oğlanın ailəsindən gizlətsə də, oğlan məsələni öyrənir və qızı öldürməklə hədələyir. Atasının evində bir müddət qalandan sonra o qız yenə evdən qaçdı. Hazırda qızın harda və kiminlə olduğu haqda heç bir məlumat yoxdu.

M. Zeynalova oxşar hadisənin yaxın vaxtlarda başqa rayonda da baş verdiyini deyir. O bildirir ki, sosial şəbəkələrdən birində başqasıyla tanış olan qadın evdən qaçıb. İndi əri onu öldürmək üçün axtarır. Və bütün kənd camaatı qadının öldürülməsini dəstəkləyir.

Təcrübəsində bu kimi hadisələrə çox rast gəlib. İnternet ondan düzgün istifadə etməyənlər üçün bir tələdir. Nəinki evli qadınlar, hətta subay qızlar da internetin qurbanına çevrilir.

Yeni tanışlar bir yolla qızın şəklini əldə edir və bundan sonra onun şəklini internetdə yayacağı ilə şantaj edib, pul tələb edənlər də var.

Sosial şəbəkələr Ailədaxili Münaqişələrə Rəvac Verir?

Psixologiya Konsultasiya Mərkəzinin (PCC) rəhbəri, psixoloq Elnur Rüstəmov deyir ki, sosial şəbəkələr ailə daxili münasibətlərin pozulmasına şərait yaradır: “Ailə mövcuddursa, orda problem ola bilər, narahatçılıq da. Bu ailədən də qaynaqlana bilər, qaynaqlanmaya da. Ola bilsin ki, kişinin atası, yaxud bacısı rəhmətə getsin, içində boşluq olsun. Bunlar olan faktorlardır Məsələ ondadır ki, bu boşluqları necə doldurulur?! Bu zaman sosial şəbəkələr başlayır dırnaqarası psixoloq rolunu oynamağa.

Orda kiminləsə yazışır, söhbət edir. Biri var işgüzar söhbət, biri var mənəvi. Nəticədə emosional bağlılıq yaranır. İnsan özünü qarşı tərəfə borclu hesab edir, onun üçün yaxşı olmağa, onunla ünsiyyətdə olmağa çalışır, onsuz darıxır. Və bütün bunlar zaman keçdikcə ailə daxili münaqişələr, konfliktlər yaratmağa başlayır. Sosial şəbəkələr bu işdə insanları təhrik edir, ailə daxili münasibətlərin pozulmasına rəvac verən funksiyanın yerinə yetirir.

İnsanlar, xüsusən də ailələr diqqətli olmalı, qabaqlayıcı tədbir görmək lazımdır. Söhbət ailədən gedirsə, mövcud problemin həlli yollarından biri sosial şəbəkələrin, mobil telefonların şifrəsi olur. Bu şifrəni həyat yoldaşlarının bilməsi vacibdir. Ən azından bu tərəflər arasında məsuliyyət, güvən yaradacaq. Yox, əgər kiminsə xislətində xəyanət etmək varsa, o başqa adla sosial şəbəkədə qeydiyyatdan keçəcək və məqsədinə çatacaq.

Elə ailələr var ki, qadının ehtiyatdan 1-2 dənə də telefonu var. Kişi evə qalxanda gizlədir.

Bu ayrı bir problemdir. Ümumi problemdən danışırıqsa, ailə daxili münasibətlər şəffaf olmalıdır və tərəflərin bir-birinin qarşısında öhdəliyi olmalıdır”.

Nə Etməli?

E. Rüstəmov sosial şəbəkələrin ailə modelinə müsbət təsiri olduğunu da deyir: “Ailəvi tədbirlərin işıqlandırılması ailə daxilində münasibətlərin yaxşı olmasına şərait yarada bilər. Burada da yenə ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Yaxud qohumlar arasında ünsiyyət saxlamaq üçün internet yaxşı vasitədir. Sosial şəbəkələrdə hədindən artıq vaxt keçirilməməli, daha çox ailə, uşaqla ünsiyyətdə olunmalıdır. Bəzən buna görə ailələrdə yuxu rejimi də pozulur. Ana uşağıyla maraqlanmalı, uşaq yatandan sonra sosial şəbəkələrdə vaxt keçirməli. Amma internetdən istifadə asılılıq vəziyyətinə keçəndən çox pis nəticələrdə olur”.

Sosial şəbəkə "Xəstəliyindən" Necə Qurtulmalı?

Sosial şəbəkələr insan həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilib. İndi hər üç nəfərdən azı biri gününün böyük hissəsini sosial şəbəkələrə həsr edir. Müasir dövrdə sosial şəbəkə dedikdə isə ağıla daha çox "feysbuk" (Facebook) və "twitter" (Twitter) gəlir. Dünyanın ən nüfuzlu sosial medialarından biri olan "feysbuk" 2004-cü ildə yaradılıb. Hazırda 700 milyona yaxın üzvü olan "feysbuk"un illik gəlirinin təxminən 51 milyard dollar olduğu bildirilir.

Sosial şəbəkələrdən asılılıq isə sosial-ictimai həyata təsirsiz ötüşmür. Bu gün ailələrin dağılmasında, ictimai fikrin formalaşmasında, dövlət çevrilişlərində, aksiyaların təşkilində və sairədə sosial şəbəkələrin böyük təsiri var.

Bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da sosial şəbəkələrə maraq gündən-günə artır. Belə olan halda, ortaya bir çox suallar çıxır: sosial şəbəkələr zərərliymi?

Virtual dünya canlı ünsiyyətdə problemlər yaradırmı? Və ən əsası internet asılılığından necə qurtulmaq olar? Bu suallarla ekspertlərə müraciət etdik.

Psixoloq Dəyanət Rzayev sosial şəbəkələrin istifadəçilərdə müəyyən mənada asılılıq yaratdığını bildirdi: "İnsanda daimi tələb yaranır ki, aramsız ondan istifadə etsin, nəyəsə baxsın. Bu da çox vaxt aparır. Sosial şəbəkələrdən çox istifadə həyəcanlar, narahatlıq yarada bilər.

Olur ki, insan bir balaca vaxtı olan kimi məlumat almaq və ya ona nə yazıldığını görmək üçün sosial şəbəkəyə daxil olmaq istəyir. Bu baxımdan asılılıq yarada bilər". Psixoloq sosial şəbəkələrin bütün problemlərin səbəbkarı kimi qələmə verilməsini də düzgün saymır: "Sosial şəbəkələr insanların həyatında öz mövqeyini dərinləşdirdikcə insanlar real ünsiyyətdən uzaqlaşır və sosial şəbəkədə daha çox ünsiyyətdə olurlar.

Səmimiyyət isə daha da zəifləyir. Amma bunda tam olaraq sosial şəbəkələri də günahlandırmaq düzgün olmazdı. Axı bu sosial şəbəkələrin xeyir də var.

Bir-birindən uzaqda yaşayan insanlar da əlaqə yarada bilər. Sosial şəbəkələr, əksinə, neçə-neçə insanları ünsiyyətə cəlb edə bilər". Psixoloq sosial şəbəkələrdən zərərli vərdişlər üçün istifadənin daha çox gənclər arasında yayıldığını vurğuladı. D.Rzayev intiharların bir səbəbini də virtual ünsiyyətdə görür.

Onun fikrincə, insanın nəinki təkcə insanla, həm də təbiətlə, digər canlılarla ünsiyyəti virtual ünsiyyətdən qat-qat üstündür. Psixoloqun fikrincə, sosial şəbəkələrdən tamamilə imtina etmək də doğru olmazdı: "Bütövlükdə bu, zamanın tələbidir və bunu heç vaxt ləğv edə bilmərik.

Amma onu demək önəmlidir ki, həddən artıq vaxt aparır. Ümumiyyətlə, sosial şəbəkələrdə maksimum bir, ya iki saat oturmaq olar. Ondan artıq oturmaq düzgün deyil".

Qadın Krizis Mərkəzinin rəhbəri Mətanət Əzizova isə hesab edir ki, sosial şəbəkələr ailələrdə problemlərə səbəb olur: "Şəbəkələrin ailələrdə münafişə yaratması halları da artır.

Ailələrdə xəyanət hallarının artmasında da sosial şəbəkələrin rolu böyükdür. Bəzən də sosial şəbəkələrdə qurulan ünsiyyət xəyanət kimi dəyərləndirilərək boşanmalara səbəb olur. Ancaq sosial şəbəkələr tənha insanların həyatında danılmaz müsbət rolunu oynayır.

Bəzən şəbəkələrdə qurulan münasibətlər bu insanların tənhalığına son qoyur və ya onlar ünsiyyətə girdikləri üçün özlərini psixoloji baxımdan rahat hiss edirlər. Ona görə də bu şəbəkələri lazımsız kimi dəyərləndirmək olmaz. Sadəcə, məsələyə daha açıq gözlə və çərçivədən çıxmaq şərti ilə yanaşmaq lazımdır".

Azərbaycan İnternet Forumunun prezidenti Osman Gündüz sosial şəbəkələrə marağın sayının artmasını, internetinin inkişaf göstəricilərindən biri olduğunu deyir: "Ancaq bu sahədə neqativ hallar da az deyil. Məsələn, bu gün çoxları "Facebook"dan necə istifadə etməyi bilmir.

Sosial şəbəkədən çat kimi istifadə edənlərin sayı daha çoxdur. İnkişaf etmiş ölkələrə isə sosial şəbəkələr müzakirə, diskussiya yeridir. Hesab edirəm ki, vəziyyət getdikcə dəyişəcək və şəbəkələr sosial mövzuların diskussiya yeri olacaq. Sosial şəbəkələrin ailələrə mənfi təsirinə gəldikdə isə bu fikirlərlə razı deyiləm. Bu məsələni ümumiləşdirmənin əleyhinəyəm. Buna fərdi şəkildə yanaşmaq lazımdır.

Real həyatda da ailədə xəyanətlər olur. İnternet olmasa belə, bunu istəyən insan niyyətini reallaşdırır.

Hesab edirəm ki, sosial şəbəkələr təhlükəsiz, effektiv, ələçatımlı olmalıdır. Ümumilikdə isə sosial şəbəkələrin insan həyatında müsbət rolu danılmazdır. Sosial şəbəkələr ölkənin təbliğatında mühüm rol oynaya bilər. Ona görə də, bu inkişafdən kənarda qalmaq məntiqsizdir. Hər şeydən artıq istifadə fəsad verdiyi kimi, internetdə də aludə olmaq düzgün deyil. Bu həm də onların səhhəti üçün yolverilməz haldır".

Sosial şəbəkələr: gündəlik həyatın mühüm tərkib hissəsi, yoxsa vaxt itkisi?

Sosial obyektlərdən ibarət qovşaqları birləşdirən, sosial struktur olan sosial şəbəkə internetdə interaktiv, çoxlu istifadəçisi olan saytdır. İlk sosial şəbəkənin yaranması XX əsrin 90-cı illərinin ortalarına təsadüf edən "classmates.com" olsa da daha sonra 1999-cü ildə "Livejournal", 2003-cü ildə "MySpace" yaradılıb.

Son illərdə isə böyük populyarlıq qazanan, 2004-cü ildə yaradılan "Facebook" və nəhayət, 2006-cı ildə Rusiyada yaradılan "odnoklassniki" və "V kontakte" oldu.

Sosial şəbəkələr iş rejiminə necə təsir edir?

Beləliklə, sosial şəbəkələrin istifadəçilərinin sayı getdikcə artmağa başladı ki, nəticədə bu gün artıq cəmiyyətdə kompyuter oyunlarından, virtual həyatdan asılılığı olan insanlar var. Hətta yeni nəslin nümayəndələri öz həyatlarını belə internetsiz təsəvvür etməzlər. Bu gün gənclər asudə vaxtlarını kinoda, əyləncə mərkəzlərində keçirmək, bədii kitab oxumaqdansa, internetdə əylənməyi daha üstün tuturlar.

Sorğu nəticəsində müəyyən edilib ki, sosial şəbəkələrin saytlarının aktiv iştirakçılarının 40 %-i virtual əlaqəni real həyatdakı əlaqəyə bərabər hesab edirlər. Hətta Cənubi Afrikanın bütün sakinlərinin 30 %-i və Tayvan sakinlərinin 28 %-i qeyd ediblər ki, onların internet şəbəkəsində daha çox dostları var, nəinki real həyatda.

Hətta sosial şəbəkələrdən istifadə gündəlik iş rejiminə də ös təsirini göstərməyə başlayıb. Belə ki, Britaniyada firmalarda işçilərin bu cür sosial şəbəkələrdə bütün vaxtlarını keçirmələri sayəsində hər gün firmaların 263 milyondan çox dolları itirdiyi hesablanıb ki, nəticədə şirkət bu cür şəbəkələrə girişi bağlayıb. Bu isə işdən çıxanların sayının artmasına səbəb olub. Demək, bu gün insanlar sosial şəbəkədən istifadə üçün işini belə itirməyə razıdır.

Bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da sosial şəbəkələrə maraq gündən-günə artır. Bəziləri üçün sosial şəbəkə gündəlik həyatın mühüm tərkib hissəsi, digərləri üçün isə vaxt itkisi anlamına gəlir. İnsanlar müxtəlif məqsədlər üçün onlardan yararlanır. Son zamanlar istifadəçilərin sayı ilə yanaşı fəallığı da artıb və hətta bu gün ölkəmizdə də bəzi iş yerlərində gündəlik iş rejiminə mane olduğu üçün sosial şəbəkələrdən, o cümlədən Facebook-dan istifadə qadağan edilib. Bununla yanaşı, sosial şəbəkələrdən məhz iş məqsədilə faydalanların da sayı az deyil.

Uşaqların nəinki sosial şəbəkədə, internetdə informasiya təhlükəsizliyinin qorunması ilə bağlı təhlükələr var

Ümumiyyətlə, bu gün sosial şəbəkələrdən istifadəyə münasibət fərqlidir. Multimedia Mərkəzinin direktoru Osman Gündüz bildirdi ki, sosial şəbəkələrə yanaşması müsbətdir:

"Sosial şəbəkənin sayının, insanların ona marağının artması Azərbaycan internetinin inkişaf göstəricilərindən biridir. İnternet istifadəçilərinin sayı artdıqca, onların internetdə olan müxtəlif sahələrə, o cümlədən, sosial şəbəkələrə münasibəti artır.

Burada müxtəlif qruplar yaranır, müxtəlif maraqları olan insanlar toplaşır və müəyyən məsələlərin müzakirəsi,

informasiya mübadiləsi, xəbər alınması və s. üçün istifadə edilir ki, bu da normaldır. İnsanlar bizdə sosial şəbəkələrə daha çox, xəbər mənbəyi kimi baxırlar. Halbuki başqa ölkələrə baxsaq, sosial şəbəkələr xəbər mənbəyi olaraq o qədər də yüksək göstərici deyil. Eyni zamanda, burada da ictimai-siyasi hadisələrin müzakirəsi daha qabarıqdır. Bu da təbiidir və normaldır".

Sosial şəbəkələrin ailələrə mənfi təsirinə gəldikdə isə O.Gündüz bununla razılaşmadığını deyir:

"Mən əslində bu fikirlərlə razı deyiləm. Çünki bu, mində, milyonda bir ola bilər. Real dünyada bu necədirsə, virtual həyatda da belədir. Virtual dünya, sosial şəbəkə real dünyanın bir inikasıdır. Ola bilər ki, burada müəyyən kənara çıxmalar da ola bilər, amma bu, ümumi gedişata pis qiymət vermək üçün düzgün deyil. Sadəcə, yeniyetmələrlə, azyaşlı uşaqlarla bağlı belə bir əsas ola bilər. Yəni, uşaqların nəinki sosial şəbəkədə, internetdə informasiya təhlükəsizliyinin qorunması ilə bağlı təhlükələr var. Məhz bu istiqamətdə, yəni, uşaqların təhlükəsizliyinin qorunması ilə bağlı məsələyə diqqət yetirilməsi, müzakirəyə çıxarılması, onların qorunması üçün müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir".

Evli ailələr, cütlər üçün vaxtının böyük bir hissəsini sosial şəbəkələrdə keçirmək təhlükəlidir

Sosioloq Əbülfəz Süleymanovun sözlərinə görə, son zamanlar sosial şəbəkələrlə bağlı tədqiqatlar onu göstərir ki, bu, həqiqətən də bəzi ailələrin dağılmasına gətirib çıxarır: "Çünki sosial şəbəkələrə aludə olan gənc qadınlar, kişilər bəzi hallarda öz ailələrini unuda, oradakı müvəqqəti, hətta virtual sevginin qurbanına çevrilə bilərlər. Bir müddət sonra onlar necə böyük səhvə yol verdiklərini başa düşürlər.

Mən özüm də bəzən sosial şəbəkələrdən istifadə edirəm. Hətta tələbəm məndən, onu dostluğa qəbul etməmi istəyir və mən ona deyirəm ki, sənin evdə körpən var. Sən mənə danışmağa vaxt ayırsan, ona kim baxacaq? Görürsən ki, gənc qadıncı, körpə uşağı var, amma vaxtının böyük bir hissəsini sosial şəbəkədə keçirir. Yəni, bir xəstəlik kimi aludəçilik meydana gəlib. Bu tendensiya özü də təhlükəlidir".

Sosioloq onu da vurğuladı ki, ümumiyyətlə, sosial şəbəkədən insanlar informasiya almaq məqsədilə istifadə edə bilər. Yaxud, uzun müddət görə bilmədiyi bir dostundan hal-əhval tutmaq üçün istifadə edə bilər, amma vaxtının böyük bir hissəsini ona ayırmaq, ailəsini bir kənara qoyub onu unutmamaq, bəzi hallarda orada təsadüfi tanışlıq nəticəsində virtual bir sevgi yaşamaq, xüsusilə, evli insanlar üçün çox təhlükəli tendensiyadır:

"Amma eyni zamanda gənclər var ki, internet vasitəsilə evlənilirlər, bunlar arasında bizim dostlarımız da var və xoşbəxt dirlər. Yəni, bunu ümumiləşdirmək doğru deyil ki, internet vasitəsilə evliliklərin çox mənfi təsirləri var. Müsbət rəqəmlər, faktlar da var. Sadəcə, evli ailələr, cütlər üçün vaxtının böyük bir hissəsini sosial şəbəkələrdə keçirmək təhlükəlidir".

Sosial şəbəkədən istifadə nəticəsində ailənin dağılması kimi halların dünyanın bir çox yerlərində, o cümlədən, Rusiya, Türkiyə və digər ölkələrdə də olduğunu deyən Ə.Süleymanovun sözlərinə görə, son zamanlar bizdə də Facebook istifadəçilərinin sayı çoxalıb ki, burada ev xanımları, ailəli kişilər də var:

"Təbii ki, bu tendensiya bizdə də özünü biruzə verəcək. Bunun qarşısını almaq isə, elmi və maarifləndirici üsullarla mümkündür".

Mənbələr

1. Mətndəki mənbələrdən istifadə edin.
2. Redaktə növü: Baxış.
3. Təhlil üçün mənbələri təsnif edin.

Sosial Mediya və Ondan İstifadə Əxlaqının Tələbənin Ailə Həyatına Təsirləri

Müəllif: Kəmalə Əsgərova (Azərbaycan)¹
Alınan Tarix: 05/10/2016 Qəbul Tarixi: 28/02/2017

Məqalənin xülasəsi

İnternet artıq həyatımızın vazgeçilməz halına gəlib. Özünü tək hissedən bir çox insan çarəni virtual mühidə axtarır. Ancaq mütəxəssislər internet asılılığının ictimai həyatdan qopmasına səbəb olduğunu bildirir. Dostluq saytları, əyləncə saytları, oyunlar və s. Artıq bir çox insan vaxtının böyük hissəsini kompüter qarşısında keçirir. İnternet vasitəsilə olan evliliklərdə aldatmalara tez-tez rast gəlinir. Belə ki, artıq bir çox evli cütlüklərin eyni evdə iki kompüteri var. Qadın ayrı bir kompüter, kişi ayrı bir kompüterdə virtual mühidə vaxt keçirir. Yaxud mobil versiyalar ilə internetə bağlanmalar daha sürətli və asan olub. Amma diqqət etmək lazımdır ki, virtual aləmdən istifadə düzgün və müsbət yönə yönləndirilə bilər. Bu sahədə, dini təhsilin öz güclü rolu var. Ali İmran surəsində buyurulduğu kimi, dini qorumaq və islam maarifini yaymaq üçün “sürətli atlardan” istifadə etməyin əhəmiyyətini vurğulamaqla, Qurani-kərim bir növ, sanki, bu günümüzdəki sürətli və daha üstün olan media vasitələrindən bəhrələnərək, dini maarifin yayılmasına diqqət çəkir. Belə ki, virtual təhsil və maarifləndirmə vasitəsilə, istər elmi cəhətdən, istər əxlaqi aspektdən və istərsə də ailələrin möhkənlənməsindəki fikri-mənəvi yönləndirmə-qidalandırma baxımından yüksək rol oynaya bilər. Bu haqda məqalədə geniş məlumat və araşdırma verilib.

Açar Sözlər: Əxlaqın, Tələbənin, Sosial Mediya, Həyatına Təsirləri

---

1. İslam Araşdırmaları Fakültəsi, Magistr, Əl-Mustafa Virtual Universiteti, Qum, iran, kmal.sgrova.68@mail.ru

Giriş

İnternet artıq həyatımızın vazgeçilməz halına gəlib. Özünü tək hissedən bir çox insan çarəni virtual mühidə axtarır. Ancaq mütəxəssislər internet asılılığının ictimai həyatdan qopmasına səbəb olduğunu bildirir. Dostluq saytları, əyləncə saytları, oyunlar və s. Artıq bir çox insan vaxtının böyük hissəsini kompüter qarşısında keçirir.

İnternet vasitəsilə olan evliliklərdə aldatmalara tez-tez rast gəlinir. Belə ki, artıq bir çox evli cütlüklərin eyni evdə iki kompüteri var. Qadın ayrı bir kompüter, kişi ayrı bir kompüterdə virtual mühidə vaxt keçirir. Yaxud mobil versiyalar ilə internetə bağlanmalar daha sürətli və asan olub.

Amma diqqət etmək lazımdır ki, virtual aləmdən istifadə düzgün və müsbət yönə yönləndirilə bilər. Bu sahədə, dini təhsilin öz güclü rolu var. Ali İmran surəsində buyurulduğu kimi, dini qorumaq və islam maarifini yaymaq üçün “sürətli atlardan” istifadə etməyin əhəmiyyətini vurğulamaqla, Qurani-kərim bir növ, sanki, bu günümüzdəki sürətli və daha üstün olan media vasitələrindən bəhrələnərək, dini maarifin yayılmasına diqqət çəkir.

Belə ki, virtual təhsil və maarifləndirmə vasitəsilə, istər elmi cəhətdən, istər əxlaqi aspektdən və istərsə də ailələrin möhkənlənməsindəki fikri-mənəvi yönləndirmə-qidalandırma baxımından yüksək rol oynaya bilər. Bu haqda məqalədə geniş məlumat və araşdırma verilib.

Sosial Mediya və Ondan İstifadə Əxlaqının Ailəyə Təsiri

Əvvəllər boşanmaların sayı ciddi səbəblərdən olurdu amma son dövrlərdə bəzi gülünc səbəblərdən də ailələrin boşanması hallarına rast gəlirik. Son dövrlər diqqətinizə çatdırım ki, bir çox hallarda bir-birini xəyanətdə ittiham edirlər. Bu xəyanətin də əsaslı sübutu və dəlili yoxdur.

Kişi və yaxud qadın olmasından asılı olmasına baxmayaraq, digər tərəfi internetdə, sosial şəbəkələrdə, sosial mediada hər hansı bir şəxslərlə yazışmasını və yaxud virtual olaraq münasibətdə olduğunu əsas gətirib və bu da ona xəyanət etməsi fikrinə gəlir ki, sonda boşanmaya səbəb olur.

Cütlüklərin bir-birinə, yaxud övladlarına ayırdığı vaxt sosial şəbəkələrə ayrılan vaxtdan daha az olur. Bu da münasibətlərdə uçuruma gətirib çıxarır.

Bir çox evli cütlüklər evində danışmaq əvəzinə artıq internetlə ünsiyyət qurur. Ər-arvaddan biri internet başında vaxt keçirib əylənir, yoldaşı isə təkliyin verdiyi təsirdən psixoloji problemlər yaşayır. Sosial heç bir şeyi paylaşmayan cütlüklər zamanla bir-birilərindən uzaqlaşmağa başlayır və boşanmalar artır. Əlaqədəki uzaqlaşmalar həyəcan və qayğıları da artırır. Virtual mühitdə xəyanət, ya da problemlə əlaqədar şübhələr cütlərin bir-birlərinə olan etibarlarını da zədələyir. Bu vəziyyətdə depressiya riski artır.

Kompüterdən istifadə edən insanların ayrı-ayrı sosial şəbəkələrdə “dövr etməsi”, dostluq və tanışlıqlar şəbəkəsi isə artıq gündəlik normaya çevrilməkdədir. Amma bəlkə heç birimiz təsəvvür eləmirik ki, ilk baxışdan çox cəlbedici, dostlarla bol görünən bu virtual dünya real həyatımızda müxtəlif problemlərə yol açır.

Sosial şəbəkə” termini elmi leksikona 1954-cü ildə ingilis sosioloq Barns tərəfindən daxil edilib. Tərifə görə, sosial şəbəkə sosial obyektlərdən (birlik, sosial qrup, insan) ibarət olan qovşaqları birləşdirən sosial strukturdur. İnternetdə sosial şəbəkə interaktiv, çoxlu istifadəçisi olan saytdır. İlk sosial şəbəkənin yaranması ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarına təsadüf edir.

Bu Odnoklassniki.ru-nun sələfi hesab edilən classmates.com idi. 1999-cu ildə yaradılan Livejournal, 2003-cü ildə meydana çıxan MySpace də öz növbəsində xeyli populyarlıq qazandı. Hazırda sosial şəbəkələr içərisində ən populyarı 2004-cü ildə yaradılmış Facebook hesab edilir. 2006-cı ildə Rusiyada yaradılan Odnoklassniki və V kontakte- də xeyli populyardır.

2011-ci il fevralın 1-nə olan məlumata əsasən, bu ilin yanvar ayı ərzində Facebook sosial şəbəkəsində qeydə alınmış Azərbaycan istifadəçilərinin sayı 12,4 faiz və ya 38,2 min nəfər artaraq 312 720 nəfərə çatıb. Azərbaycan əhalisinin 3,7 faizi və ölkədə mövcud internet istifadəçilərinin 8,4 faizi Facebook-dan yararlanır. Bu isə o deməkdir ki, Azərbaycan vətəndaşlarının hər 27 nəfərindən biri Facebook istifadəçisidir.

Sözgedən şəbəkədən Azərbaycanda istifadə edənlərin 50 faizi 18-24 yaş qrupuna, 26 faizi 25-34 yaş qrupuna, 9 faizi 16-17 yaş qrupuna, 6 faizi 13-15 və 35-44 yaş qruplarına, 2 faizi 45-54 yaş qrupuna, 1 faizi isə 56-64 və 65-dən yuxarı yaş qruplarına aiddir. Azərbaycanda Facebook-dan istifadə edənlərin 63 faizi kişilərdir.

Hazırda Azərbaycan Fecebook şəbəkəsində istifadəçilərin sayına görə Latviya, Qazaxıstan, Belarus, Moldova, Ermənistan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Türkmənistan, və Tacikistanı qabaqlayaraq 94-cü yeri tutur. Rusiya bu siyahıda 3 663 900 istifadəçi ilə 29-cu yerdə qərarlaşıb.

Qeyd edək ki, Facebook sosial şəbəkəsinin istifadəçilərinin ümumi sayı 618 517 020-yə çatıb. Sosial şəbəkələrdən istifadə ailədaxili münasibətlərə ləkə gətirir Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun direktoru Rasim Əliquliyev bildirib ki, sosial şəbəkələrin meydana gəlməsi XXI əsrin

ən böyük inqilablardan biri olmaqla yanaşı, bir sıra problemlər də yaradıb: “Təkcə Facebook sosial şəbəkəsinin 500 milyondan artıq “sakini” var. Elə bil yeni bir internet dünya, yeni bir internet ölkə yaranıb, insanlar da bu ölkənin vətəndaşlarına çevrilib. Bu “vətəndaşlar” bir-birinə qarşı istənilən münasibəti göstərə bilirlər. Amma bu, real münasibətlərdən fərqli olaraq, bir qədər hüquqdan kənar münasibətlərdir.

İnsan burada abstrakt olan bir azadlıq mühitinə düşür. Amma o azadlıq təhlükəli azadlıqdır. Ona görə ki, burda tənzimləyici mexanizmlər yoxdur. Çünki XXI əsrin internetinin yeni dəyərləri hələ formalaşmayıb.

Ənənəvi, mental dəyərlərə söykənən ailə münasibətlərinə sosial şəbəkələrin gəlməsi ailənin daxilində olan münasibətlərə ləkə gətirir. Baxırsan ki, qadın sosial şəbəkədə olur, özünün marağında olan insanları tapır, ər burda öz marağında olan insanları tapır, qız burda tapır, oğul orda tapır. Ailə məkan kimi qalır, amma daxilində olan dəyərlərə turşu düşdüyü üçün onları dağıtmağa başlayır. Ailə daxilində kiçikdən böyüyə, böyükdən kiçiyə olan münasibətlər istiqamətini dəyişir.

Ailə üzvlərinin hər biri sosial şəbəkələrin subyektlərinə çevrilir, bununla da ailənin daxilində olan struktur dağılmağa başlayır. Ailə daha əvvəlki ailə olmur, milli mənəvi dəyərlərin daşıyıcısı olmaq funksiyasını get-gedə itirməyə başlayır. Ailədə olan hər bir insan artıq özünü azad subyekt kimi hiss edir. Bu da, əlbəttə ki, mental dəyərlərə, ölkənin böyük qanunlarına ziddir.

Ailə institutu yeni bir forma alır. Sosial şəbəkələrin gələcəkdə cəmiyyətə vəd etdiyi münasibətlər bundan ibarətdir”. Sosial şəbəkə boşanmaya da səbəb olur. Yaxud da bu, ailədə münaqişə yaradıb.

Sosial Medianın Ailədə Müsbət Cəhətləri

İnternet aləmi virtual birdünyadır. Bu dünyanın hədd-hüdudu nə də sərhədi var, sərhədsiz bir dünyadır. Amma bununla belə danılmaz bir həqiqətdir. İnternet insane həyatında çox böyük təsirə malikdir, ola bilsin bu təsir mənfi yaxud müsbət olsun. Çünki bu insanın internetdən necə istifadə etməsinə bağlıdır. Necə deyiblər: Su çox incə və zərif bir şeydir amma çox içsən bədənə zərəri var.

İnternet də özü-özlüyündə çox böyük məlumatlarla dolu bir mediadır. İstədiyini bir çox şey haqda məlumat əldə edə bilərsən. Lakin təbiidir ki internetdən bu cür istifadə edənlər, sui istifadə edənlərə nisbət çox azdır. Bu isə yeni kəşf yox yeni bir bəla növünə çevrilir. Birçox ailələr dağılır, oğul ataya ağ olur, qız anasına qışqırır, həyat yoldaşı ərindən gizli social şəbəkələrdə başqa oğlanlarla danışır, ər də arvadından geri qalmayıb iş yerində danışır.

İnternetin faydalı tərəflərində bir neçə ünvandan nəzərinizə çatdırmaq istərdik. Məlum olduğu kimi internetin zərərli təfləri danılmazdır, amma buna baxmayaraq faydalı tərəflərində danılmazdır. Belə ki, insanların bir çox işlərinin rahatlanmasına səbəb olub. Tədqiqatçıların işlərini çox asanlaşdırıb.

1. İnternet nəhəng bir kitabxanadır: Ağla gələn hər mövzuda araşdırma edə bilər, qaynaqlar, kitablar, məqalələr tapa bilərsiniz.
2. İnternet bir media vasitəsidir: Qəzetlər, jurnallar, yazarlar, internet xəbər saytları, son dəqiq xəbərləri əlinizin altındadır. Hətta radio dinləyə bilər, TV də izləyə bilərsiniz. Başqa medialardan bir fərqi burasındadır ki, istifadəçilərinin sayının 50 milyona çatmasına radio üçün 38 il, televiziya üçün 13 il, internet üçün isə 4 il vaxt kifayət edib.

3. İnternet virtual bir bankdır: İnternet bankçılığı nəqd pul çəkmək və yatırımaq xaricində az qala haradasa bütün bankçılıq əməliyyatlarını reallaşdırma bilərsiniz.
4. İnternet virtual bir dövlətdir: Dövlət saytları üzərindən bir çox rəsmi əməliyyat artıq internet üzərindən reallaşdırıla bilməkdədir. Məsələn, qanun pozuntusu cəzası ödəmək, məlumat əldə etmək, imtahan müraciəti etmək, uşağınızın qeydlərini öyrənmək v.s.
5. İnternet virtual bir mağazadır: Alver saytları vasitəsilə ağılınıza gələbiləcək az qala hər cür əşya və ya vəsait satın ala bilərsiniz.
6. İnternet bir paylaşma vasitəsidir: Öz fərdi saytınızı (blogunuzu) bir neçə dəqiqədə meydana gətirə bilərsiniz, yazı, şəkil, fayl kimi paylaşmaq istədiyiniz hər şeyi dünya səviyyəsindən nəşr edə bilərsiniz. Bunları etmək üçün sayt açmaq şərt deyil, forumları, ictimai şəbəkələri və ya bunlara bənzər paylaşma saytlarını da bu məqsədlə istifadə edə bilərsiniz.
7. İnternet bir əyləncə vasitəsidir: Musiqi , film, video, karikatura, oyun, tv, radio və.s.

Sosial Medianın Ailədə Mənfi Təsirləri

İnternet aləmi virtual bir dünyadır. Bu dünyanın nə hədd-hüdudu nə də sərhəddi var, sərhədsiz bir dünyadır. Amma bununla belə danılmaz bir həqiqətdir. İnternet insan həyatında çox böyük təsirə malikdir, ola bilsin bu təsir mənfi yaxud müsbət olsun. Çünki bu insanın internetdən necə istifadə etməsinə bağlıdır. Necə deyiblər: Su çox incə və zərif bir şeydir amma çox içsən bədənə zərəri var.

İnternet də özü-özlüyündə çox böyük məlumatlarla dolu bir mediadır. İstədiyini bir çox şey haqda məlumat əldə edə bilərsən. Lakin təbiidir ki internetdən bu cür istifadə edənlər, sui istifadə edənlərə nisbət çox azdır. Bu isə yeni kəşf yox yeni bir bəla növünə çevrilir. Bir çox ailələr dağılır, oğul ataya ağ olur, qız anasına qışqırır, həyat yoldaşı ərindən gizli sosial şəbəkələrdə başqa oğlanlarla danışır, ər də arvadından geri qalmayıb iş yerində danışır.

İnternetin Zərərləri

- Çatlaşma

İnternetin insana çox mühüm təsir qoymasının ən mühüm səbəbi çatdır. Demək olar ki, internetin mənfi təsirlərindən danışdıqda əsas və ən mühümlərindən biri çatlaşmaqdır.

Təbiidir ki, çatlaşmanı əgər tənqid edir və onun mənfi təsirlərə malik olduğunu deyiriksə, bu çatlaşmadan mənfi yolda istifadə edənlər üçündür. Bir çox insanlar var uzaqda olan dostları, qohumları yaxud ailə üzvləri ilə çat vasitəsi ilə görüntülü yaxud yazılı surətdə əlaqə saxlayırlar.

Amma məsələ burasındadır ki, adətən çata daxil olanların əksəriyyəti yaxşı niyyətli deyil. Xüsusən də cavan oğlanlar, onlar əsasən çata əyləncə üçün daxil olurlar. Və təbii ki, bu əyləncə başqa oğlanlarla deyil ova düşən qızlarla olmalıdır. Amma qızlar oğlanlara nisbətən çata evlənməyə həyat yoldaşı tapmaq üçün daxil olurlar.

Çatla ehtiyatlı olmaq lazımdır. Çünki kim istəyər kiminsə ailəsinin dağılmasına səbəbkar olsun. Bunu ona görə deyirəm ki belə hadisələr az olmayıb. Çatda kiminləsə danışib ərini evdə qoyub qaçanlar yaxud əksinə həyat yoldaşını boşayıb başqası ilə evlənənlər az olmayıb.

Diqqətli olaq! Namus məsələsi çox önəmli və toxunulmaz bir şeydir. Axirətə qalmayan və elə bu dünyada əzabı verilən bir günahdır.

Bir cavan razıdır tanımadığı bir qızla saatlara çatlaşsın və həyatda ən mühüm dəyərə malik olan vaxtını xərcləsin və məlum deyil sonu necə olacaq. Bəzən məlum olur ki, əslində qız deyil oğlanla danışmış ya qızın ailəsi varmış, yaxud da hər hansısa başqa bir səbəb üzündən ayrılırlar. Amma bu cavan razı deyil ki, 24 saati ona bəxş edən Allaha bir neçə dəqiqəsini xərcləsin və Onun böyüklüyü önündə səcdə etsin.

Əlinə bir kitab alıb yeni bir şey oxusun və elmini artırsın. Maraqlıdır belə insanlara namaz deyəndə deyirlər vaxtım yoxdur, alındıra bilmirəm. Bax bu cürdür insanın xasiyyəti.

- Çatlaşmanın iki ailəyə gətirdiyi bəla:

Qadın, 36 yaş: "Bir neçə ildir ki, evliyəm. Yoldaşım axşam saat 6-da evə gəlir, kompüterin arxasına keçir və çatda söhbətə başlayır. Heç bir qadınla ciddi mənada söhbət etmədiyini söyləsə də, çata ayıracaq vaxtı hər gün bir az da artırır".

Kişi, 40 yaş: "Həyat yoldaşıma marağım ölüb. Buna görə bir ildən artıqdır çatda tanış olduğum bir qadınla söhbət edirəm. Onunla bütün dərdlərimi, problemlərimi rahat müzakirə edirəm. Elədiyimin səhv olduğunu bilsəm də, bunun qarşısını ala bilmirəm".

Sosial-şəbəkədə çatlaşma səbəbi ilə bir gənc qadının həyatı faciə ilə nəticələndi. Bu hadisə belə baş vermişdir. 20 yaşlı tamam olmuş bir qız ailə həyatı qurur. Bir müddət həyat yoldaşı ilə birlikdə olduqdan sonra ər ruzi qazanmaq üçün Rusiyaya gedir. Artıq xanım da 5 aylıq hamilə idi.

Bu xanım diqqətsizlikdən bir nəfərlə social-şəbəkədə tanış olur və onunla yazışmağa başlayır. Ancaq bir müddətdən sonra fitri vicadanı oyanır və səhv etdiyini anlayır. Anlayır ki tanımadığı şəxslə ünsiyyət qurması doğru iş deyildir. Və bu işi tərək edir. Amma bundan sonra elə ki telefonuna mesaj gəlirdi başlayırdı qorxudan əsməyə və ağlamağa. Bir sözlə psixoloji sarsıntı keçirir. Və bu səbəb olur ki qadın usaqı salır və xəstəxanaya düşür.

Burada bir “dindar” xanıma başına gəkənləri nəql edir. Bu xanımda qarşı tərəfə gözəl nəsihət vermək yerinə bu qadının cəhənnəmlik olduğunu bildirir, Allahın onu bağışlamayağını deyir. Bu cahil “dindar” xanımın dedikləri səbəb olur ki bu qadın nəticədə özün asıb öldürür.

- **Porno və Əxlaqsız Saytlar**

Porno və əxlaqsız saytlar internetin çox acınacaqlı və mənfi yönlərindəndir. Bu saytlara nəinki nəzarət olunmur bəlkə internetdə ən yaxşı surətdə himayə belə olunur. Hazırda internetdə minlərlə deyil bəlkə də milyonlarla porno və əxlaqsız saytlar var. Son statistikaya əsasən internetdən ən çox gəlir əldə edən saytlar da elə porno saytlarıdır.

Bəzi şirkətlərdə aparılmış tədqiqatlara əsasən kişi işçilər internetə ayırdıqları vaxtın 62%-i porno saytlara baxmaqla keçirirlər. Belə işlərin aqibətinin necə olacağını isə özünüz təsəvvür edin. Bir universitetin psixoloqlarının apardığı tədqiqatlarında məlum olub ki, uşaqlar adətən günortadan sonra, cavanlar və yeniyetmələr isə gecələr internetə daxil olurlar və əsasən porno və əxlaqsız saytlara gecə və gecə yarısı daxil olurlar. Eyni zamanda bu tipp insanların internetdən mənfi istifadə etməsi daha çoxdur.

Oxford universitetinin psixoloqlarının apardığı tədqiqatlarda isə cavanların yüzdə 10%-i ən azı gündə bir dəfə porno və əxlaqsız saytlara daxil olurlar.

Kişilər əsasən iş yerlərində bu saytlara daxil olurlar və təbiidir ki, bu da ər-lə-arvad arasında təsirsiz ötüşür. Youtube-də bu saytlara baxmaq əvəzinə insan eliyə bilər əyləncəli, maraqlı, elmi, dini yaxud başqa faydalı videolara baxsın.

- “Aslılıq” Xəstəliyi

“Aslılıq” xəstəliyi yəni insanın bir şeyə çox bağlanması, ondan çox istifadə etməsi vaxtının çox hissəsini ona sərf etməsi və bir sözlə onsuz keçinə bilməməsidir. İnsanlarda aslılıq xəstəliyinin olması beynə narkotik və spirtli içkilər qədər dağıdıcı təsir göstərir.

Belə şəxslərin beynində emosiya, qərar qəbul etmə və özünüidarəyə nəzarət edən zonayla əlaqə yaradan sinir tellərinin məhv olduğu aşkara çıxıb.

Beləliklə də, cəmiyyətimizdə hazırda tüğyan edən laqeyidliyin əsas səbəblərindən birinin səbəbi aydınlaşıb. Bu aslılıq xəstəlik yalnız internetə aid deyil

Aslılıq və Seriyallar

Bu aslılıq xəstəliyi bir çox şeylərdə ola bilər. Onlardan biri internetdirsə biri də televizordur. Televizor dedikdə əsas məqsəd onda verilən kinolar və kinoların da başı seriyallardır və məxsusən də türk seriyalları. Belə ki, ailə üzvləri səhər duranda işlərini elə proqramlaşdırırlar ki axşam “Fatmagülün suçu nə” seriyalını qaçırmayınlar və hətta imkan etsələr özətinə bir də təkrar baxsınlar.

Maraqlıdır belə insanlar seriyala baxdıqları zaman seriyala baxma vaxtlarının heç boşa itirmirlər, çünki əgər “Fatmagül” də reklam olsa tez kanalı dəyişib başqa seriyala baxırlar. Bir sözlə kinoda reklam olsa da bunlar da reklam olmur.

Bəs seriyalın sonunda nə olur? Məlumdur ki, seriyal ketdiyi müddətdə stress hissləri, əsəb hissləri və sair başqa mənfi hisslərlə seriyal başa çatır, amma bu insan hələ o təsirin altından çıxıb bilmir. Psixoloqların dediklərinə əsasən seriyaların ən zərərli anlarından biri insanda “əsəb sistemlərinin” pozulmasıdır.

Əlbəttə bu məsələnin fərdi hissəsidir. İctimai hissəsi isə ailəyə böyük zərbə vurur. Bir cümlədə qeyd edim özünüz nəticə alın. Bir seriyalda ki, sevimli fraqmentlərinə ata bir kreslodada, ana o birisi kreslodada, oğul-qız isə divanda oturub bir yerdə baxırlarsa nəticə almaq elə də çətin olmur.

Ashlıq və İnternet

İnternetdən mənfi istifadə edən insanlarda yaranmış ən böyük və ən təsirli xəstəliklərdən biri də “aşlıq” xəstəliyidir.

Uorçesters Universitetinin tədqiqatçıları “internet asılılığı pozğunluğu” olan gənclərin beynini tədqiq ediblər.

Bunun nəticəsində emosiyaya, diqqətli olma və qərar qəbul etmə prosesinə cavabdeh olan sinir uclarını birləşdirən lifin – ağ maddənin zədələnməsi aşkar edilib.

Belə ki, internet qarşısında əyləşən şəxs saatlarının necə gəlib keçdiyini hiss belə etmir. Və bunsuz bir günün deyil bir neçə saatının keçməsinə belə razı deyil. Halbuki həyatda ona həyatı, həyatın gözəlliklərini, sağlamlıq nemətini və bir çox sayı gəlməyəcək nemətləri verən Allahına və onun üçün gecəsini gündüzünə qatmış atasına belə o vaxtı xərcləmir. Yaxud da o vaxtın heç yarısını belə internetin geniş qabiliyyətindən istifadə edib elmi, dini və.s tədqiqatlara xərcləmir.

Bəzən şəbəkələrdə iştirak ailə zorakılığının bir elementi də ola bilər: “Mərkəzə bəzən kişilər müraciət edərək bildiriblər ki, həyat yoldaşı ona xəyanət edib.

Söhbət edərkən məlum olur ki, xanım hansısa sosial şəbəkədə olub, köhnə dostları, sinif yoldaşları ilə danışır. Evin kişisi bunu virtual xəyanət sayır. Həyat yoldaşının internetdə kiminləsə yazışmasını xəyanətə bir addım qəbul edib. Bəzən isə əksinə olur. Xanımlar köhnə dostları ilə sosial şəbəkələrdə yazışan həyat yoldaşlarının hərəkətini xəyanət kimi qəbul edirlər.

Bütün bunlar əvvəlcə xırda münaqişəyə, sonra isə boşanmaya səbəb olur. Maraqlıdır ki, müraciət edənlərin arasında evdar qadınlar deyil, ali təhsilli şəxslər də var. Bir həkim qadın deyir onun həyat yoldaşını kütləvi informasiya vasitələrinin birində çalışır. O, həyat yoldaşına çoxlu məktublar yazıldığını görüb bunu düzgün qəbul etməyib, son nəticədə də onlar boşandılar.

Son vaxtlar gənclərin arasında sosial şəbəkələrdə çərçivələrə əməl etməmək, özlərini apara bilməmək tendensiyaları artır. Bəzən mədəniyyətsizlik, hətta tərbiyəsizlik belə edirlər. Bu, xoşagəlməz hallara gətirib çıxarır.

Çıxış Yolları və Fərsətləri Dəyərləndirmə Metodları

Problemlərdən çıxış yolu kimi təbliğati gücləndirmək lazımdır: “Hər bir insan bilməlidir ki, sosial şəbəkədən istəyi nədir. Bu, narkotik kimi bir şeydir. Bəzən insan bu saytlara o dərəcə bağlanır ki, bir gün bu sayta girməsə özünü çox narahat hiss edir.

İnsanları öyrətmək lazımdır ki, sosial şəbəkələrlə necə davranmaq lazımdır. Hər bir insan bilməlidir ki, internetdə nə qədər oturmaq lazımdır. Şəbəkələrin müsbət və mənfi tərəfləri tam açıqlanmalıdır. Əgər bu, ailədə problem yaradırsa, buna əvvəlcədən fikir vermək lazımdır.

Əgər həyat yoldaşı internetdə gündən-günə daha çox vaxt keçirirsə, deməli, bu, artıq qadın və kişi üçün bir şüuraltı zəng olmalıdır.

Buna qarşı mübarizə aparmaq, tez-tez qonaq getmək, ünsiyyəti artırmaq, havaya çıxmaq lazımdır. Hələlik sosial şəbəkələrdə çox vaxt keçirmə kütləvi təhlükəyə çevrilməyib. Sosial şəbəkələrdə oturmaqdansa, tanışlıq və porno saytlarda oturmaq daha çox ailələrin dağılmasına səbəb olur. Sosial şəbəkənin əsas məqsədi ünsiyyət və dostluq qurmaqdır. Amma bizdə bu şəbəkələrdən düzgün istifadə olunmur”. Sosial şəbəkələrin yaratdığı problemlər üzündən psixoloqlara müraciət edən şəxslərin sayı həddindən artıq çoxdur.

Sosial şəbəkələr cəmiyyətdə ünsiyyət yaratmaq tələbindən yaranıb: “Şəhərlərdə daş evlərin içində oturub bir-birimizlə ünsiyyət qurmuruq. Sosial şəbəkələr imkan verdi ki, insanlar sərhədsiz, kimlə istəyir ünsiyyət qursun. Belə hesab etmək olmaz ki, sosial şəbəkələr birbaşa boşanmaların sayına təsir göstərir. Sadəcə ailə üzvlərindən biri sosial şəbəkədə kiminləsə ünsiyyət qurmuş həyat yoldaşını qısqana bilər.

Amma bir şeyi başa düşməliyik ki, cütlükdə əks tərəf ünsiyyət axtarırsa, deməli, problem onun özündə deyil, əks tərəfdədir. Həmin şəxs qarşı tərəfə lazım olan ünsiyyəti verə bilmir ki, o da bunu kənardan, tanış olmayan insanda axtarır”.

A.İsazadənin sözlərinə görə, sosial şəbəkələrin yaratdığı problemlər üzündən psixoloqlara müraciət edən şəxslərin sayı həddindən artıq çoxdur: “Bunların arasında hətta boşanmaya gətirən hallar da var. Şəbəkə sadəcə vəsait kimidir. Ailənin içində problem olur ki, kişi və ya qadın axşamlar internetdə yazır. Amma internetdə cins yoxdur.

Çünki orada yazılan kişi və ya qadın adının arxasında bilinmir kim oturub, onun sifəti necədir, yaşı neçədir. İnternet cinssiz mühitdir. Ona görə internetə qışqanmaq da düzgün deyil.

Sadəcə, kimsə mənimlə ünsiyyət qurmursa, internetdə ünsiyyət qurursa, deməli, problem mənim özümdür”.

Adətən bir nəfər bütün şəbəkələrdə olur. Birindən çıxır, o birisinə girir. Bu zaman həm də gecə yuxusu ilə bağlı problem yaranır. Bütün gecəni oturlar, ünsiyyətdə olduqları insanlar gedib yatmayana qədər yatmırlar.

İnsanları sosial şəbəkələrdə bu qədər vaxt keçirməyə ünsiyyətin çatışmazlığı vadar edir. Əsasən də gənclər ünsiyyət qurmaq, əylənmək üçün istər-istəməz maddi vəsait xərcləməlidirlər. Amma internetdə oturub eyni vaxtda bir neçə dostla ünsiyyətdə olmaq mümkündür. İnsanlar bir növ öz həyatlarını sosial şəbəkələrə açıb tökürlər. Burada heç bir norma yoxdur”.

A.İsazadənin sözlərinə görə, psixoloqa müraciət edənlər içərisində yeniyetmələr, xüsusən də yeniyetmə qızlar üstünlük təşkil edir: “Əsas problem yenə də ünsiyyətdir. Oğlanlar yenə harasa çıxıb bilirlər. Qızlar üçün isə evdən kənar ünsiyyət bir qədər problemləşib. Əsasən də axşamlar.

Əvvəllər telefon əsas ünsiyyət vasitəsi idi, indi Facebook onu əvəz edir. Elə olub ki, ailədə əvvəlcə biri, sonra onun acığına o biri internetdə tanışlıq yaratmağa başlayıb. Sonda ikisində də bu məsələ açılıb, konflikt yaranıb, proses boşanmaya qədər gəlib çıxıb. Demirəm səbəb şəbəkədə fəaliyyət göstərmək idi, amma bu, onların arasında olan çatı daha da genişləndirdi və son damla oldu”.

Din sosial şəbəkələrdə tanışlıqların əleyhinə deyil “Məşədi Dadaş” məscidinin axundu Hacı Şahin Həsənlı bildirib ki, hər hansı yenilik, elmi tərəqqi dini baxımdan

müsbət qiymətləndirilir. Problem heç də sosial şəbəkələrin varlığında deyil, onlardan hansı məqsədlərlə istifadə olunmasındadır:

“İstisna eləmək olmaq ki, bəzi hallarda insanlar arasında virtual tanışlıqlar ailələrin dağılmasına səbəb ola, onların əxlaqına mənfi təsir göstərə bilər. Amma bunun günahını sosial şəbəkələrdə axtarmaq düzgün olmazdı. Ümumiyyətlə, bunun əsas günahını insanların bu və ya digər əxlaqi dəyərlərə bağlılığında görmək lazımdır. Şəbəkələrin varlığı müsbət haldır.

İnsanlar kiminləsə ünsiyyət qurmaq, tanışlıqlarını artırmaq istəyir, bu normaldır. Din də bu cür tanışlıqların əleyhinə deyil. Əsas olan ünsiyyətin mövzudur. Bu isə sosial şəbəkələrlə yox, cəmiyyətin mənəvi durumu ilə bağlıdır”. Azyaşlı uşaqların sosial şəbəkələrdə iştirakının əleyhinə olduğunu bildirən axund deyib ki, valideynlər tərəfindən bunun qarşısını almaq üçün nəzarət mexanizmləri olmalıdır: “Belə hallara qarşı mübarizə aparmaq üçün cəmiyyətin immuniteti olmalıdır. Azyaşlılar özbaşına buraxılırlarsa, bunun ciddi fəsadları ola bilər”. İnsanlar sosial şəbəkələrin müsbət cəhətləri ilə yanaşı, mənfi cəhətlərini də bilməlidirlər.

“Sosial şəbəkələrin müsbət cəhəti də çoxdur. İnsanların bir-biri ilə ünsiyyət qurmasında, müəyyən məsələlərin müzakirəsində çox böyük üstünlüklər yaradır. Amma sosial şəbəkələrdən düzgün istifadə etmədikdə müəyyən problemlərə rast gəlmək olar. Xüsusən insanların aldadılması, müxtəlif cərəyanlara cəlb edilməsi mümkündür. Ən vacib məqam insanların bu sahədə maarifləndirilməsidir.

İnsanlar sosial şəbəkələrin müsbət cəhətləri ilə yanaşı, mənfi cəhətlərini də bilməlidirlər. Bilirsiniz ki, sosial şəbəkələrdə çoxlu sayda informasiya toplanır.

Bu informasiyalardan pis məqsədlər üçün də istifadə edilə bilər. Buna görə də sosial şəbəkələrdə işləyərkən mütləq məlumatlı olmaq lazımdır.

Orda gənclərimizi, qızlarımızı bizim istəmədiyimiz cərəyanlara cəlb etmək imkanları var. İnsanları aldaraq, müəyyən münasibətlər quraraq onlardan sonra istifadə edə bilərlər. Bu təhlükə hər zaman var.

Buna görə də insanlar çox diqqətli olmalıdırlar. Sosial şəbəkələrə daxil olarkən insan özü haqqında məlumatlar yerləşdirir. Öz profilinizi özü yaradır. Sonra həmin informasiyalar onun əksinə istifadə oluna bilər”. Bir daha internet asılılığının fəsadları barədə... İnternet asılılığı insanlarda bir sıra fiziki və psixoloji fəsadların yaranmasına səbəb olur. Bu isə həm onların özləri, həm də cəmiyyət üçün arzuolunmaz haldır.

Mütəxəssislərin qənaətinə, internet asılılığının əsas psixoloji fəsadları bunlardır:

- Kompüter arxasında özünü yaxşı hiss etmə və eiforiyaya qapanma,
- Kompüterdən ayrılmağın problemə çevrilməsi;
- Kompüter arxasında keçirilən vaxtın tədricən artması,
- Ailəyə, yaxınlara və dostlara qarşı etinasızlıq,
- Kompüterdən kənar olarkən mənəvi boşluğun, depressiyanın, əsəb gərginliyinin yaranması,
- Öz fəaliyyəti haqqında işdə müdiriyyətə, evdə isə ailə üzvlərinə yalanlar uydurma,
- İş və ya təhsillə bağlı problemlərin aranması.

İnternetdə uzun müddət vaxt keçirmə karpal kanalı sindromu (əl əzələlərinin uzun müddət gərilməsi nəticəsində yaranan problem), gözlərdə quruluq, miqren tipli baş ağrıları, bel ağrıları, qida rejiminin pozulması,

şəxsi gigiyenaya qarşı etinasızlıq, yuxusuzluq kimi fiziki fəsadlar da yaradır.

Sosial şəbəkələr insanların həyatında öz mövqeyini dərinləşdirdikcə insanlar real ünsiyyətdən uzaqlaşır və sosial şəbəkədə daha çox ünsiyyətdə olurlar. Səmimiyyət isə daha da zəifləyir. Amma bunda tam olaraq sosial şəbəkələri də günahlandırmaq düzgün olmazdı.

Axı bu sosial şəbəkələrin xeyir də var. Bir-birindən uzaqda yaşayan insanlar da əlaqə yarada bilər. Sosial şəbəkələr, əksinə, neçə-neçə insanları ünsiyyətə cəlb edə bilər.

Sosial şəbəkələrdən tamamilə imtina etmək də doğru olmazdı. Bütövlükdə bu, zamanın tələbidir və bunu heç vaxt ləğv edə bilmərik. Amma onu demək önəmlidir ki, həddən artıq vaxt aparır. Ümumiyyətlə, sosial şəbəkələrdə maksimum bir, ya iki saat oturmaq olar. Ondan artıq oturmaq düzgün deyil.

Şəbəkələrin ailələrdə münaqişə yaratması halları da artıb. Ailələrdə xəyanət hallarının artmasında da sosial şəbəkələrin rolu böyükdür. Bəzən də sosial şəbəkələrdə qurulan ünsiyyət xəyanət kimi dəyərləndirilərək boşanmalara səbəb olur.

Ancaq sosial şəbəkələr tənha insanların həyatında danılmaz müsbət rolu oynayır. Bəzən şəbəkələrdə qurulan münasibətlər bu insanların tənhalığına son qoyur və ya onlar ünsiyyətə girdikləri üçün özlərini psixoloji baxımdan rahat hiss edirlər. Ona görə də bu şəbəkələrilazımsız kimi dəyərləndirmək olmaz. Sadəcə məsələyə daha açıq gözlə və çərçivədən çıxılmamaq şərti ilə yanaşmaq lazımdır .

Bu gün çoxları "Facebook"dan necə istifadə etməyi bilmir. Sosial şəbəkədən çat kimi istifadə edənlərin sayı daha çoxdur. İnkişaf etmiş ölkələrə isə sosial şəbəkələr müzakirə, diskussiya yeridir.

Hesab edirəm ki, vəziyyət getdikcə dəyişəcək və şəbəkələr sosial mövzuların diskussiya yeri olacaq.

Sosial şəbəkələrin ailələrə mənfi təsirinə gəldikdə isə bu fikirlərlə razı deyiləm. Bu məsələni ümumiləşdirmənin əleyhinəyəm. Buna fərdi şəkildə yanaşmaq lazımdır. Real həyatda da ailədə xəyanətlər olur. İnternet olmasa belə, bunu istəyən insan niyyətini reallaşdırır.

Hesab edirəm ki, sosial şəbəkələr təhlükəsiz, effektiv, əlçatımlı olmalıdır. Ümumilikdə isə sosial şəbəkələrin insan həyatında müsbət rolu danılmazdır. Sosial şəbəkələr ölkənin təbliğatında mühüm rol oynaya bilər. Ona görə də, bu inkişafdan kənarda qalmaq məntiqsizdir. Hər şeydən artıq istifadə fəsad verdiyi kimi, internetdə də aludə olmaq düzgün deyil. Bu həm də onların səhhəti üçün yolverilməz haldır.

Sosial şəbəkələr insanın çox vaxtını alır. Biz bura sərf etdiyimiz vaxtı daha səmərəli keçirə bilərik. Məsələn, bizə əziz olan insarla ünsiyyətə vaxt ayırmış ola bilərik, maraqlı bir kitab mütaliə edə bilərik. Bu zamanı virtual təhsilə də ayıra bilərik, idmanla məşğul ola bilərik, çünki idmanın verdiyi sağlamlığı bizə sosial şəbəkələr verə bilməz. Audiokitablara dinləyə bilərik internetlə bu da bizim dünyagörüşümüzü artırmış olacaq və s.

Araşdırmaların nəticəsi göstərir ki, sosial şəbəkələrin sayəsində insanlar daha qıscac, daha paxıl, Özlərinə əminlikləri azalıb. Bundan başa sosial şəbəkələr səbəb olur ki, insan özü haqqında tez-tez pis fikrə düşməsinə səbəb olar. Buna bir neçə səbəb ola bilər. Siz status yazırsınız və heç kim onu like etmir, bu da səbəb olur məyus olmağınıza.

Mark Zükerberq üçün siz sadəcə onun nəhəng məlumatlar bazasında mövcud bir rəqəmsiniz. Sizin vəzifəniz reklam elanları izləmək, oyunlara pul xərcləmək, və varlıları daha da varlı etməkdir.

Əslində sizə internetdə nə olursa olsun bu heç kimi maraqlandırmır.

Nəticə

Quran, hər şey kimi insanoğlunun da cüt yaradıldığından danışır. Bu da Allahın bir ayəsi, eləcə də mütləq qüdrətinin sübutu və dəlilidir. Qadın və kişi deyə iki fərqli reallıq olduğuna görə, 'Dəblə ayaqlaşırım!' deyərək qadın-kişi eyniliyindən söz edə bilmərik.

Çünki əsas olan bəşəri xüsusiyyətləri bir tərəfə qoysaq görərik ki, onların birində olan bəzi xüsusiyyətlər digərində yoxdur; kişinin qadından, qadının kişidən bəzi üstün tərəfləri vardır. Kişi və qadın, fərqli yaradılışları ilə insan həqiqətini tamamlayırlar. İlahi iradə "insan"ın bu 'iki' cütün "bir"ləşməsi ilə meydana gəlməsi istiqamətində təcəlli etmişdir.

Kişi kişiliyini, qadın da qadınlığını bildiyi zaman; yəni, heç kim o birinin əlindəkinə göz dikmədiyi, hər kəs öz rolunu oynadığı zaman həyat daha xoşbəxt, zövcələr daha hüzzurlu olacaqlar. Bununla birlikdə, "qol gücü" kişidə olduğundan, fədakarlıq da ona düşür.

Təəssüf ki, əksər hallarda kişilər bu fədakarlığı göstərə bilmədiklərinə görə şərtlər hər zaman qadının əleyhinə olur; qadın tarix boyunca bioloji fərqliliyi, gücsüzlüyü, heyz halı və s. səbəblərə görə xor görülmüş, əzilmişdir. Dini, siyasi, iqtisadi; yəni bütün "güc"ü əlində tutan kişilər; lətafəti, cazibə və gözəlliyinə görə qadın üzərində lazım olduğundan çox dayanmış, bəzən onu özündən qorumaq, bəzən isə özünü onun "fitnə"sindən qorumaq məqsədi ilə cəmiyyətdən kənarlaşdırmışdır.

Qurana görə ideal bir qadının əsas altı özəlliyi var; Allaha təslimiyyət, iman, itaət, tövbə, ibadət və məşəqqətlərə sinə gərməyi bacarmaq (bu qənaətkarlığı da ehtiva edir).

Bir qadın üçün ideal ər; Allaha könüldən bağlı olub, Ona təslim olan, ibadət edən, günahında israr etməyən (tövbəkar), namuslu bir mömindir. Çünki Allah Qurani Kərimdə cənnətlik möminlərin keyfiyyətlərini sayarkən bu söylədiklərimizi vurğulamışdır.¹

Bu keyfiyyətləri daşıyan qadın və kişi tərəfindən qurulan bir ailədə şübhəsiz ki, eyni keyfiyyətlərə sahib insanlar yetişəcək. Gələcək həyat yoldaşını sadəcə malına-mülkünə, gücünə-qüvvətinə, nüfuzuna, gözəllik və yaraşığına görə seçən bir qadın ya da kişi çox keçmədən həyatını özünə zindan etdiyini anlayacaq. Çünki Dünyanın nə zəngini bitər, nə də gözəli...

Ailəni quran qadın və kişidirsə onları bir yerdə tutan nigahdır. Yəni evli cütlərin bir-birilərini mənimsəməsi; sağlam bir şəkildə sözləşməsi və bunu üçüncü şəxslərə duyurub qanuniləşdirməsidir.

Nigah sayəsində cütlər üç mənəvi rabitə ilə bir-birinə bağlanmış olur; belə ki, bir-birinə ər və arvad qədər "yaxın" olan başqa iki insan təsəvvür etmək mümkün deyil. (Maraqlıdır ki, bu bağlar qopduqunda da ər-arvad qədər bir-birinə yad, yabançı, düşmən olan iki insan yoxdur!!!) Sadəcə nigah, qadınla kişini bir-birinə bağlamaz. Nə qədər yaxın olsalar da bu uzun müddətli olmaya bilər. Ailəni qoruyan ilk amil güvəndir.

Ər-arvadın bir-birinə güvənmədiyi ya da güvənlərinin azaldığı ailə gec-tez zindana çevrilir. Bugüvənsizliyin mütləq aradan qaldırılması lazımdır. Bu mövzuda əsl iş də kişiye düşməkdir; nə olursa olsun yuvasını qurtarmalıdır.

---

1. Muminun, 1-11

Qurani Kərimdə sözü güdən ayə¹ Quranın mütəşabih (çətin anlaşılan) ayələrindən biridir "Nüşuz"undan şübhələnən bir qadın; döyüləcəkmi və ya ona daha gözəl örnəklərmi göstəriləcək, yoxsa evdənmi çıxarılacaq? Bu, hərəkətə görə dəyişir. Sözü gedən cəzanın qadının hansı hərəkəti qarşılığında verildiyi təsbit və təyin edilmədiyini üçün, "Hansı çağda yaşayırdıq canım!" çılar, "Quran"ın cəzasının çox böyük olduğunu başırıb-çağırılar.

Halbuki baxın, "Nüşuz nədir ki buna qarşı ən son çarə olaraq döymək kimi belə ağır cəza nəzərdə tutulmuşdur?" sualına cavab axtararkən, Allahdan, eyni surənin bir başqa ayətində bu dəfə də kişinin "nüşuz"undan bəhs edildiyini görürük.²

Ragıb İsfahaninin ifadə etdiyi kimi, nüşuz; qadının, yoldaşından nifrət edərək gözünü başqasına dikməsi; bir başqa kişiye könül verməsidir. Kişinin 'nüşuzu da əksinə; arvadından nifrət edib yad bir qadına könül verməsidir. Kişinin yoldaşına itaətsizlik ya ədəbsizlik etməsi mümkün olmadığı üçün bu kəlməni itaətsizlik və ya ədəbsizlik olaraq anlaya bilmərik. O halda, ölkəmizdəki namus cinayətlərini də diqqətə alaraq düşünək; belə bir şeyə qarşı ən son çarə olaraq öncədən görülən "döymək" ağırdır yoxsa yüngül?

Quranda kişi ilə qadın "bir-birinin zirehi" olaraq tanınırlar. Evliliyin ən fundamental funksiyası hər iki fərdin razı qala biləcəyi bir cinsəlliyi yaşamasıdır. Tərəflərdən biri narazı qaldığı təqdirdə ailə bağları uzun müddət davam edə bilmir. Cinsəl funksiya pozulduğu təqdirdə fiqhın təklif etdiyi yollara baş vurulmalıdır.

Bundan başqa tərəflərin; "Necə olursa olsun, axır ki, birini tapıb evlənmişik!" deyərək özlərini çarəsizliyə məhkum etmələri doğru deyil.

---

1. Nisa, 34.

2. Nisa, 128.

Ailə fərdləri düzənlərinə, təmizliklərinə diqqət yetirməli, yemək və içməkdə israf etməməli, hərəkətsiz bir həyatı seçməməlidirlər. Xülasə özlərinə diqqət yetirməli, cazibələrini itirməməyə çalışmalıdırlar. Çünki bəlli yaşa qədər fərqi varılsa da varılmasa da ailə səadəti buna istinad edir.

Əlbətdə sadəcə cinsi razılıq hər şey demək deyil; sözü gedən ayənin davamında, yoldaşlar arasında sevgi (məhəbbət) və mərhəmətin olması da vurğulanmışdır ki, bu da qadın ilə kişi arasındakı əlaqənin tamamilə cinsəlliyə bağlana bilməyəcəyini göstərir. İnsanlar təxminən 80 il yaşayırlar; cinsəllik keçicidirsə də sevgi və mərhəmət əbədidir.

Ər-arvadın zidd strukturlarda olması qan uyğunsuzluğu yaradır. Birinin bəyəndiyini o biri bəyənməz, birinin səhv dediyinə o biri doğru deyər. O halda, ər-arvadın Quranın işığında bir elm almaları ailə səadəti baxımından əhəmiyyətli bir faktordur; inanışı, düşüncəsi, yaşayışı bir-birindən fərqli insanların 3-4 il keçdikdən sonra bir-birlərinə dözə biləcəkləri ehtimalı çox zəifdir. Başqa sözlə maddi qan uyğunsuzluqlarında necə tədbir görülürsə, mənəvi qan uyğunsuzluğunda da eləcə tədbir görülməlidir.

Yəni ailə quracağınız insanın xarakterini, təhsilini, hətta anasını-atasını, qohumunu hələ evlənməmişdən öncə yaxşıca araşdırmanız lazımdır.

"Armud dibinə düşər", "Anasına bax qızını al", "Kişi dayıya, qız bibiyə çəkər" kimi atalar sözləri əlbəttə böyük təcrübələrin məhsuludur.

Ər və arvadın fikirlərinin bir-birilərinə uyğun olmaları (din-dil-mədəniyyət birliyi), mal, mülk və s. imkanlar baxımından da təxminən bir-birlərinə bərabər olmaları evliliyin davamında əhəmiyyətli bir faktordur.

Ər və arvad arasında birinin lehinə böyük bir “zənginlik” fərqiindən söz gedərsə o zaman ailə daxilində sakitlik olmaya bilər. Əgər bu fərq qadının lehinə olarsa o zaman kişinin halı ürək ağrısından olacaq. Ailəni sakitliyini, rahatlığını pozan amillər bunlardır:

- Kişinin ailə rəisi (başçısı) olmağı tələb edən xüsusiyyətlərdən məhrum olması .

Ailə sözündə, "öz-özünə yetə bilməyib başqasının üstündə yük olmaq" mənası vardır. Belə ki, Hz. Peyğəmbərə; "O səni "ail" olaraq tapıb da zəngin etmədimi?"

buyurularkən bu mənada istifadə edilmişdir. İndiki vaxtda bir az dəyişmiş olsa da bütün ailə fərdləri hələ də kişinin əlinə baxırlar; bunu bir az da ənənəvi anlayış belə zərurət halına gətirə bilər. Şəhərlərdə 20 yaşdakı uşaqlar belə hələ atalarından cəxərəliyi alırlar; təhsil həyatlarını başqa cür davam etdirmələri də mümkün deyil.

İstər ata olaraq, istərsə də ər olaraq kişi güclü olduğu və maddi zərurəti təmin edə bildiyi qədər "kişi"dir. Kişinin; ailəsinin dolanışığını təmin edə bilməməsi ya da "güc"süz olduğu üçün ailə üzvlərinə söz keçirə bilmədiyini təqdirdə hər başdan bir səs çıxacağı üçün o ailədə hüzur tapmaq mümkün deyil. Belə ailələrin dağılma ehtimalı böyükdür.

Əgər qadın güc və infaq baxımından kişiyə ortaqlıq olsa o zaman vəziyyət necə olacaq?

Maddi baxımdan üstünlük olan bu bərabərlik mənəvi, hissi tərəflərdən də üstünlükdürmü? Bunu müzakirə etmək mümkündür. Belə ki, işləyən qadının şəxsi qazancının əhəmiyyətli bir qisimini ailəsinə deyil, öz "ehtiyac"larına; əyin-başına, saçına-dırnağına xərclədiyini görürük. Digər tərəfdən qadının ailə iqtisadiyyatına kömək etməsi inkişafın ev işlərində ona yardım etməsələb edir.

Bəzi bölgələr qadın tarlada, bağçada əri ilə bərabər, - hətta bəzi bölgələrdə kişi işsiz-gücsüz çayxanada oturarkən, - qadın tək başına işləyir. Axşam evə gəldiyində də süfrə hazırlamaq, yemək bişirmək və s. kimi işləri də yenə o etməli olur. Niyə? Çünki güc o kişidədir! Halbuki İslamiyyət, gücü deyil haqqı əsas götürür. Haqlar və vəzifələr qarşılıqlıdır; bir tərəfə həmişə haqq, o biri tərəfə həmişə vəzifə düşürsə, orada ciddi bir zülm vardır.

Nəticə olaraq bunu deyə bilərik ki, Allah Təala insan nəsilinin, iki nəfərin birləşməsi ilə davam etməsini nəzərdə tutmuşdur. "Realist" bir fitrət dini olan İslamiyyət insan təbiətinə zidd həyat tərzini olan rahibliyə icazə verməmiş, qadın- kişi əlaqələrini sağlam bir təmələ oturtmuşdur. Fədakarlıq əsaslarına söykənən ailə: razılıq, güvən, hüzur, sevgi və şəfqət deməkdir. Ailə bunun üçün qurulur. Bunlardan birinin olmadığı bir ailədə problemlər var. Hüzur və sükunət, insanların həyat yoldaşlarından razı olmalarından asılıdır.

Qadın kişinin, kişi də qadının zirehidir. Hər ikisi də özünə yaxşı baxaraq: özünü inkişaf etdirərək, israf etməyərək bu funksiyasını ən yaxşı şəkildə icra etməli, yoldaşını qorumalıdır. Ailə qurularkən həyat yoldaşları doğru seçilməli: gözəllik, yaraşıqlılıq, zənginlik kimi keçici maddi xüsusiyyətlər əsas götürülməməli, qalıcı xüsusiyyətlər əsas götürülməlidir.

Həyat quracağınız insanla aranızda fikir uyğunluğunun olub olmadığı, onunla yaşamağın mümkünlüyü araşdırılmalıdır. Saleh bir möminin xüsusiyyətləri, yaxşı bir həyat yoldaşının da xüsusiyyətləridir; namuslu, dürüst, etibarlı, öz ayaqları üzərində dayana biləcək, ailə yükünü qaldıra biləcək, anlayışlı, qənaətkar və nəzakətli insanların qurduğu ailələrdə böyük bir ehtimalla eyni xüsusiyyətləri daşıyan nəsillər yetişəcək.

Bu gün ailələrin dağılmasında sosial şəbəkələrin böyük təsiri var. Sosial şəbəkələrdən istifadənin zərərli vərdişləri daha çox gənclər ailə quranlar arasında yayılmışdır və ailələrdə problemlərə, söz-söhbətlərə səbəb olur.

Ailələrdə xəyanət hallarının artmasında da sosial şəbəkələrin rolu böyükdür. Bəzən də sosial şəbəkələrdə qurulan ünsiyyət xəyanət kimi dəyərləndirilərək boşanmalara səbəb olur. Görürsən ki gənc qadın sosial şəbəkələrin birində tanış olduğu birisi ilə 2 və 3 uşağını atıb qaçır həməən şəxslə. Amma əslində o özündə heç bilmir özünə necə böyük pislilik edir.

Çünki insan bəzən heç bir ömür bir yerdə yaşadığı yoldaşın, evladın, qonşusun tanıya bilmir. Bilmir həqiqətdə o necə bir insandır. Onda qalmışdır ki monitorun arxasında olan birisi olsun. Bundan əlavə bir qadın əgər əri ola-ola bir başqasına getsə o qadın ömürlük həmin kişiyyə haram olar və dinimiz bu nigahı qəbul etməz.

Qeyd etmək lazımdır ki, internet və sosial şəbəkələrin insan həyatına təsiri qaçılmazdır. Bu təsirlərin qarşısını almaq üçün, ailələrin dağılmaması üçün internetdən və sosial şəbəkələrdən düzgün istifadə nəticəsində mümkündür.

Mənbələr

1. **Qurani Kərim.**
2. R. Muhəmmədzadə., “**Necə Ailə Qurmalı**”.
3. İmam Səccadə-ın “**Risalətul-Hüquq**” kitabının şərh-i İslamda Hüquq Nəzəriyyəsi.
4. M. Reyşəhri., “**Mizanul-Hikmət**”.
5. Ə.Ə.Babazadə., “**İslamda Evlənmə və Ailə Hüququ**”.

Çokdilli Bilimsel-Uzman Dergi

PURE LIFE

**Özel Sayısı: Birinci Uluslararası Konferans “Sanal Ortamın
Din Eğitimi Geliştirmede Kapasite ve Etkisi (2)”**

Yıl 11, Sayı 4, Aralık 2017 (Rebiülahir 1439, Azer 1396)

Dergi sahibi: Al-Mustafa Üniversitesi
Al-Mustafa Açıköğretim Üniversitesi, Araştırma Bölümü

Genel Müdür: Dr. Muhsin Ganberi
Baş Editör: Dr. Abidin Siayahat İsfandiari
Bilimsel Sekreter: Dr. Tevfiq Esedov
İcra Müdürü: Hüccetu'l İslam. Mahmud Javad Najaflu

Personel Yazarı:

Muhsin Ganberi	El-Mustafa Üniversitesi Uluslararası İlişkiler İdaresi Başkanı (İran)
Abidin Siayahat İsfandiari	Al-Mustafa Üniversitesi Araştırma Bölümü Müdürü (İran)
Tevfiq Esedov	El-Mustafa Sanal Üniversitesi öğretim üyesi (Azerbaycan)
Gulam Cabir Muhammedi	İmam Humeyni koleji yüksek öğrenim üyesi (Pakistan)
Yahya Abdul Hasan Duhi	Alul-beyt Üniversitesi öğretim üyesi (Irak)
Muhammed Ali Avn Naqvi	El-Mustafa Sanal Üniversitesi öğretim üyesi (Hindistan)
Yıldız Kadri	El-Mustafa Sanal Üniversitesi öğretim üyesi (Türkiye)

Adres: Kum, Sahili Cadde, Musalla'nın Arkası, Sokak no 4 ila 6 Arası,

Posta Kutusu: 3713913554

Telefon ve Faks: 32114175-32613875

Sayfa Sayısı: 246 Sayfa

Basım: Elektronik Baskı

Web: http://journals.miu.ac.ir/content.php?pagename=journal&publication_id=314&journal_id=7

Email: research@mou.ir

Dergi Kanunu'na göre:

Al-Mustafa Dergi Konseyi yirmi ikinci toplantısı kararıyla (Tarih: 19/12/1392) ve ülke kapsamlı medya sistemi tarafından 74327 No'lu lisans kimliğini kazanmıştır. (Kültür Bakanlığı) (tarihli 12/11/1393)

Bu yayının basılmasına bilimsel-uzman dergisi olarak hak tanınmıştır.

Bu yayın, elektronik biçimde aşağıdaki adreste metin halinde mevcuttur:

<http://journals.miu.ac.ir/>

<http://www.magiran.com/maginfo.asp?mgID=4950>

GEÇMİŞİN HAKİKAT ÂLEMİNDEN İNTERNETİN SANAL ÂLEMİNE (Şİİ VE SÜNNİ DİYALOG ve YAKINLAŞMA ÇALIŞMALARI)

Yazar: Dr. İbrahim Barca (Türkiye)¹

Alınma Tarihi: 24/11/2015

Başvuru Tarihi: 05/03/2016

ÖZET

Günümüzde artık insanların alışveriş, dinlenme, müzik, eğlence vb. günlük birçok aktivitelerini yapabildikleri, bilimsel, sanatsal ve felsefi tüm öğrenme ve öğretim eylemlerini gerçekleştirebildikleri, kendisi aracılığıyla tüm dünya ile iletişim sağlayabildikleri internet; dini, fikri ve ideolojik manada da önemli bir konuma sahiptir. Zira bugün, geçmişte klasik medya araçları ile yapılamayan birçok dini, fikri ve ideolojik toplu ve bireysel ritüel, çalışma ve eylem internet aracılığıyla yapılabilmektedir. Bu makalede internetin henüz bulunmadığı dönemlerde Şii ve Sünni dünyadan bazılarının gerçekleştirdiği veya gerçekleştirmeye çalıştıkları mezhepler arası diyalog ve yakınlaşma çalışmalarına kıyasla internet üzerinden yapılan bu türden çalışmalar incelendi. Konunun seçimi dolayımındaki amaç, sözü edilen kıyas neticesi ile internet üzerinden yapılan Şii ve Sünni diyalog ve yakınlaşma çalışmalarının gerçekte yakınlaşma ve diyaloga ne denli hizmet ettiğini ortaya çıkarmaktır. Makale bir giriş, internet öncesi ve internet üzerinden yapılan Şii-Sünni diyalog ve yakınlaşma çalışmaları ve kıyasın neticelerinin yer aldığı bir sonuç bölümünden meydana gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şii, Sünni, Diyalog, Sanal Âlem, İnternet

---

1. Yardımcı Doçent, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatı, Siirt Üniversitesi, Siirt, Türkiye, burevha2008@gmail.com

GİRİŞ

Bugün internet/ sanal alem, birçok alanda insanları zaman ve mekan sınırlarından azade kılmış ve kılmaktadır; yönetim/bürokrasi, sanat, iletişim, reklam, tanıtım, seyahat, turizm, ekonomi, ticaret, kültür ve sosyal gibi alanlarda insanlığa birçok kolaylıklar sağlamıştır.

İnsanlar, artık zaman ve mekan sınırı olmaksızın alışveriş yapmakta, sohbet etmekte, devlet kurumlarına dilekçeler göndermekte, eğitim ve öğretim faaliyetlerini almakta vb. daha birçok faaliyeti kolaylıkla yapabilmektedir. İnternet bunların yanında din müntesiplerine küresel ölçekte iletişim imkânı sağlama, dini bilgi edinme/bilgilendirme, dini propagandada bulunma, dini eğitim ve terbiyeye destek sağlama, dini mobilizasyon için yeni bir platform oluşturma ve teoloji çalışmalarına katkıda bulunma gibi birçok avantajları beraberinde getirmiştir. Buna paralel günümüzde “İnternet ve din etkileşimi” diye müstakil bir çalışma alanı bile meydana gelmiştir.¹

Batıda yaygın ve etkin olan dinlerin internet ortamındaki temsiliyet oranı Asya, Afrika, Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkelerindeki İslamiyet ve Hinduizm gibi dinlerin temsiliyet oranlarından daha fazladır. Bu duruma, Müslüman ülkelerdeki bilgisayar teknolojilerinin altyapı yetersizliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü, kullanıcıların internet üzerindeki maliyeti karşılayamamaları ve sansür gibi sebepler ileri sürülebilir.²

İslam'ın bilgisayar ağlarıyla tanışması, 1980'li yıllarda ABD'deki yüksek teknoloji enstitülerinde eğitim gören Müslüman öğrencilerin çalışmaları sonucunda gerçekleşmiştir. Bu öğrenciler, başta Kur'an ve Hadis metinleri olmak üzere dini içerikli dokümanları tarayarak, internet ortamına aktarmışlardır.

---

1. Haberli, 2014, s. 12.

2. a.g.e, s. 60.

Yine ilk İslami web siteleri de 1990'lı yıllarda Afrika ve Asya'dan ABD'ye mühendislik eğitimi almaya giden Müslüman öğrencilerin çalışmaları sonucu, diğer web siteleriyle eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır.

İslam'ın internet ortamında belirgin hale gelmesi ise ABD'deki İkiz Kulelere yapılan 11 Eylül 2001 saldırısından sonra gerçekleşmiştir. Bu saldırının ABD tarafından İslami bir terör örgütü olarak nitelendirilen el-Kaide'ye isnad edilmesi, ABD ve Batı'da bütün dikkatlerin İslam'a çevrilmesine yol açmıştır.

Bunun sonucunda milyonlarca internet kullanıcısı, saldırının nedenini anlamak ve İslam hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla web siteleri ve bloglara akın etmiştir. Bu durum, internet ortamındaki diyalog ve İslam'ı müdafaa etme çabalarının artmasına, dolayısıyla İslami web sitesi ve blogların artış göstermesine yol açmıştır.¹

Müslüman birey, cemaat, örgüt ve devlet kurumları – diğer din müntesiplerinin de yaptığı gibi- birçok farklı alanda internetten istifade etmektedirler. Bu kapsamda dinlerini anlatmak, savunmak, yaymak, öğretmek-öğrenmek ve kendileri ile dindaşlarını motive etmek gibi alanlar da bulunmaktadır.

Ayrıca Müslümanlar, dinleri yanında mensubu buldukları mezheplerini anlatmak, tanıtmak, savunmak, yaymak ve mezheptaşları ile iletişim kurmak ve etkileşim içinde olabilmek gibi amaçlar için de interneti kullanmaktalar.

Bugün internet ortamında değişik mezheplere bağlı özel ve tüzel kişiliklere sahip Müslümanların kurduğu, yönettiği ve katkıda bulunduğu binlerce resmi veya gayri resmi web siteleri, bloglar ve sanal sohbet odaları bulunmaktadır.

---

1. Haberli, 2015, s. 46-47.

Malum olduğu üzere gerçek hayatta mezhep bağılılarından bazıları radikal, tutucu ve mutassıb olduğu gibi esnek, diyaloga ve yakınlaşmaya açık mezhep bağılıları da mevcuttur. Doğal olarak özgür bir iletişim ve etkileşim ortamı olan internette mezhep taassubu olanlar bu özelliklerini yansıtmakta ve sürdürmektedir. Bunun karşılığında ılıman ve esnek olanlar da esnekliklerini, diyaloga ve yakınlaşmaya açık durumlarını internet üzerinde göstermektedirler ve bu yönde hareket etmektedirler.

İslam mezhepleri arasında genel anlamda ikili bir yapı bulunmaktadır. Birincisi Müslüman dünyanın çoğunluğunu ortodoks çoğunluğunu oluşturan Ehl-i sünnet veya Sünnilik mezhebi iken diğeri onlara göre sayıca daha az olan Şia veya Şiilik mezhebidir.

İslam coğrafyasının hemen hemen her yerinde az veya çok bu iki mezhebe mensup olan Müslümanlar bulunmakta ve birçok İslam beldesinde bu iki mezhep taraftarları beraberce yaşamaktalar. Bu iki ana mezhep kendi içerisinde Zeydiye, Caferilik/İmamiye/İsna Aşeriye, İsmailiye, Eşari, Maturidi, Mutezile, Mürcie, Hanefilik, Şafiilik gibi akidevi ve ameli birçok alt mezhep barındırmaktadır. Bunların yanı sıra her iki ana mezhep içinde Ahmedilik, Vahhabilik ve İbazilik gibi nasları diğerlerinden değişik yorumlayan ve farklı bir yaklaşıma sahip ılıman veya radikal guruplar da yer almaktadır.

Şia ve Ehl-i sünnet mezhepleri arasında var olan ihtilaflar, her dönemde harici veya dahili eller tarafından istismara açık bir alan teşkil etmektedir. Bazı hassa dönemlerde ise bu ihtilaflar kaçınarak ve alevlendirilerek bu iki kardeş mezhep arasında tarihin bazı dönemlerinde çatışmalar çıkartılmış ve bugünkü hassas zaman diliminde de çıkartılmaya çalışılmaktadır.

Her iki mezhepten bu durumu kavrayan duyarlı ve bilinçli Müslümanlar olduğu gibi bunun farkına varamayan ve/veya vardığı halde ne yazık ki art niyetli olan Müslümanlar da bulunmaktadır. Bu yüzden de her iki mezhep müntesipleri arasında her dönemde mutaasıplar ve diyalog yanlıları olmuştur ve bugünde bu durum söz konusudur. Bu makalede özellikle her iki mezhepten mezhepler arası diyalog ve takrib/yakınlaşma yanlılarının internet öncesinde ve internet aracılığı ile bu bağlamdaki çalışmaları irdelenecektir.

İNTERNET ÖNCESİ DİYALOG VE YAKINLAŞMA ÇALIŞMALARI

İlk dönem Siyer/Meğazi ve diğer İslam tarih eserleri incelendiğinde Hz. Ali'nin henüz Hz. Peygamber hayatta iken bir kısım sahabelerle bazı sorunlar yaşadığı ve ona diğerlerinden daha çok bağlı olan ve onu diğer sahabelerden daha çok seven yakın bir arkadaş gurubunun ortaya çıkmış olduğu kaydedilmiştir.¹

Hz. Peygamber'in vefatı ile ortaya çıkan halifelik meselesi ve bu mesele bağlamında ortaya çıkan sorun ve tartışmalar yukarıda bahsi geçen durumu daha da netleştirmiştir. İslam tarihinde Hz. Osman'ın bir iç isyan sonucu evinin kuşatılarak öldürülmesi Hz. Ali bağlıları ile karşıtlarını artık geri dönülmez bir yola sevketmiştir. Hz. Ali'nin halife olması akabinde meydana gelen ilk iç savaşlar Cemel, Siffin ve Nehrevan ile Hz.

Ali'nin yine bir Müslüman tarafından suikaste kurban gitmesi Müslümanlar arasında bugüne kadar gelen ayrışma, bölünme ve kutuplaşmanın alt zeminini oluşturmuştur.

---

1. İbn Sa'd, s. 22-23, 29-31; el-Kuncî, 1404, s. 286-290.

Bu olayların yaşandığı Dört halife dönemi evvele mirde ve gerçekte siyasi bir karakter arz eden birçok olay ve tartışmaların dini bir vecheye bürünmesinin ilk adımlarının da atıldığı bir dönem olma özelliğini taşımaktadır.¹

Yaklaşık 90 yıl süren Emeviler dönemi ile Hz. Ali şiasının/taftalarının onun çocukları ve torunları etrafında kendisini değişik şekillerde yaşattığı ve birçok tazyikata ve işkenceye maruz kaldıkları bir dönemdir.

Muaviye tarafından büyük sahabi Hucr b. Adî ve 5 arkadaşının katledilmeleri, Hz. Hüseyin'in beraberindeki bazı akrabaları ve yakınları ile beraber Kerbela'da katledilmesi, Yezid'in komutanı Müslim b. Ukbe tarafından Medine'de gerçekleştirilen üzücü Harre vakası, Hz. Hüseyin'in intikamının alınması için ortaya çıkan Tevvâbûn ve Muhtâr es-Sekâfî hareketleri, Hz. Hasan'ın Muaviye'ye karşı elinin zayıf olması sonucu sulh anlaşmasını kabul etmesi, Emeviler dönemi boyunca Halife Ömer b. Abdülaziz gibi istisnalar hariç diğer yöneticiler tarafından Hz.

Ali'nin nesline karşılık genel anlamda kötü muamele edilmesi, onlara devamlı şüphe ile bakılması ve Ehl-i beyt taftalarının kendi içindeki ayrışma ve kavgaları konumuz bağlamında bu dönemde yaşanan ve hatırlanması gereken bazı önemli olaylardır. Öte tarafta Emevilerin baskısına ve dışlamasına maruz bırakılan Hariciler genellikle gizlenmiş, mevali ise Ehl-i beyt taftaları gibi baskı altında olduklarından Ehl-i beyt taftaları ile bir problem yaşamamaya çalışmış, onlara yakın durmuş, hatta mevaliden birçok kişi Ehl-i beyt şiası olmayı tercih etmişlerdir.

---

1. İbn Şebbe, 1979, Cilt 4, s. 952-1315; İbnü'l-Esîr, 1987, cilt 3, s. 92-122.

Bu dönemde siyasi kaynaklı belli gruplaşmalar vaki olsa da akide ve amel bazında Şiiilik ve Sünnilik ayrımı henüz tam olarak kesinleşmemiştir. Bu dönemdeki ayrışmalar daha çok siyasi bağlamda olup dönemin sonlarına doğru yaşanan siyasi olayların dini olarak temellendirilmesine de çalışılmıştır.

Emevilerin son yıllarında onlara karşı oluşan muhalefetin başat unsuru bazı Arap ve mevalilerin meydana getirdiği Ehl-i beyt taraftarları idi. Ancak Abbasoğulları, ileride başarıya ulaşacak karşı devrimin liderliğini ele geçirip kendi devletlerini kurdular. “Mevali olan olmayan herkese adalet”, “Alioğullarının hakkının verilmesi” vb. sloganlarla hareketlerini ve sonrasında da yönetimlerini meşrulaştırmaya çalışan Abbasiler, Hülagü’nun 656/1258 yılında Bağdat’ı işgaline kadar hüküm sürdüler.

Emevi ailesinden olan herkesi katleden hatta mezardakileri bile çıkartıp yakan ve cesetlerini teşhir eden Abbasilerin hakim oldukları yıllarda Ehl-i beyt taraftarları yine rahatlık ve emniyet içinde olmadılar. Cafer-i Sadık gibi 12 imamın bazıları bu dönemde baskıya maruz kaldı ve İmam Rıza gibi bazıları da öldürüldü. Yine bu yönetimin ilk yıllarında Ehl-i beyt taraftarları için üzüntü veren Muhammed en-Nefsü’z-Zekiye isyanı ve Fah vakası (8 Zilhicce 169/11 Haziran 786) gibi olaylar yaşanmıştır.¹

Abbasiler döneminde, önceki dönemlerden süregelen tartışmalar, siyasi ihtilafların dini bir temele oturtulması, kelami ihtilaflar ve herkesin kendi görüşünü Kur’an ve sünnet ile desteklemesi gibi çabalar devam etmiştir.

---

1. Konu ile ilgili olarak bkz: İbnü’l-Esîr, 1987, s. 21, 77, 124, 137, 142-146, 168-171, 229, 265; M. Salih Geçit, 2016, s. 957.

Ancak yine de Abbasilerin döneminin ilk yarısı boyunca Müslüman toplumda bir Şiilik ve Sünnilik kavgasından ve çatışmasından bahsedilemez.

Abbasi halifesi el-Mutasım ile önemli oranda İranlı ve Türk mevali yönetimde ve orduda görev almaya başlamıştır. Hz. Ali'nin torunlarından bazı kimselere de valilik veya emirlik gibi görevler verilmişse de Şiiler için henüz müstakil bir yönetimden bahsetmek mümkün değildir.

Ancak Şiilik bu dönemde Arap olmayanlar arasında hızlıca yayıldı. Şam diyarında yaşayan ve küçük emirlikler kurmuş İmamiyye Şiileri ile Sünni olan yöneticiler ve/veya Sünni halk arasında Haçlılara karşı bir ortaklıktan ve beraberce sorunsuz yaşamaktan bahsedilebilir. Örneğin Trablus Emiri Fahreddin İbn Ammâr Haçlılara karşı Şii olan Fatımilerden değil de Sünni olan Dımaşk, Hums ve daha sonra da Bağdat'taki yöneticilerden yardım istemiştir. Şii olan İbn Ammâr, Haçlılara karşı verdiği mücadeleden dolayı birçok Sünni tarihçi tarafından övülmüştür.¹

Abbasilerin düşüş ve gerileme yılları olan ikinci dönemde Bağdat'ta yaklaşık 100 yıl (932-1062) hüküm sürecek olan İran menşeli Şii Büveyhi hanedan devleti kuruldu. Bu dönem, Şiiliğin kurumsal/mezhebî kimlik inşa dönemidir. Mamafih zorla mezhep değiştirme veyahut insanları zorla bir mezhebin usul ve uygulamalarına dâhil etme çabası yoktur. Her grup kendi mezhebinin sınırları içinde kalmıştır.²

Meselâ 437/1046 yılında Bağdat'ta Sünnilerle Şiiler Yahudilere karşı ortak bir mücadeleye girişmiş, bu münasebetle 442'de (1051) aralarında ciddi yakınlaşma

---

1. el-Şenkitî, 2016, s. 140, 147, 150, 151, 153.

2. Çelenk, 2013, s. 68-69.

meydana gelmiş, Sünnîler Hz. Ali ve Hüseyin'in kabirlerini ziyarete başlamış, Şiiler de Sünnîler'in camilerinde namaz kılmış, sahabe hakkında kötü konuşmaktan vazgeçmiştir.

Aynı dönemde Şia'nın önemli âlimlerinden Ebû Ca'fer et-Tûsî, Tefsîrû't-tibyân adlı eserinde âyetleri her iki mezhebe ait rivayetlerle yorumlamış, Şii müfessirlerinden et-Tabersî Mecma'u'l-beyân'da et-Tûsî'yi izlemiş ve mezhebi yakınlaşmayı çağrıştıran faaliyetlerin öncüsü kabul edilmiştir.¹

Yine bu dönemde Kuzey Afrika, Mısır, Filistin ve Suriye topraklarında 910-1171 yılları arasında hüküm sürmüş Şii Fatımiler devleti kuruldu. Hem Büveyhiler hem Fatımiler Şiiliği benimsemiş ve Şiilik bağlamında akidevi, ameli, pratik ve teorik manada birçok yenilik ihdas etmiştir. Bu dönemde siyasi destek de bulan Şii ulema müstakil eserler yazmaya başlamışlardır.

Sıkâtü'l-İslâm Ebû Cafer Muhammed b. Ya'kûb Küleynî el-Usûl mine'l-kâfi'yi (v. 329-8),² Şeyh Sadûk Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh el-Kummî (v. 381) Men lâ yehduruhu'l-fakîh³ ve Tahzîbü'l-Ahkâm fi Şerhi'l Muknia adlı eserleri, Şeyhu't-Tâife Muhammed b. Hasen et-Tûsî el-İstîbâr fi mâ uhtülîfe mine'l-Ahbâr, Şeyh Müfid el-İrşâd ve evâilü'l-Makalât adlı eserleri, eş-Şerîf er-Radî en-Nehcü'l-belâğa'yı, eş-Şerîf el-Murteza el-Emalî ve es-Safî adlı eserleri bu dönemde derlemiş ve/veya telif etmişlerdir.

Bu eserler bugün için Şiiliğin çoğunluğunu oluşturan 12 İmam inancını kabul eden mezhebin en önemli kaynak eserleri olarak kabul edilmektedir.

---

1. Üzüm, "1998, s. 468.

2. el-Kuleynî, 1981.

3. a.g.e.

Şii-Sünni ilişkileri, Şah İsmail'in Mayıs 1502'de İran şahı olup Safevi Devleti'ni kurması ile farklı bir evreye girmiştir. Safevi iktidarı Şiiliği resmi mezhep olarak kabul ederek batısındaki Sünni Osmanlı Devleti'yle, doğusundaki Sünni Moğol İmparatorluğu'ndan kendisini tamamen ayıştırmıştır.

Bununla birlikte özellikle Irak gibi devlet otoritesinin pek hissedilmediği bölgelerde Şii ve Sünnilerin birbirlerine yardım ettikleri dönemler de olmuştur. Zira Safevilerle genel anlamda Şii ve Sünniler arasında hem psikolojik hem de fiziki hudutların oluşmasıyla, kaynaşmayı sağlayacak ortak mekânlar da ortadan kalkmış oldu.¹

Görünüşte Şiilik ve Sünnilik çatışması olarak algılanan Osmanlı ve Safevi mücadelesi ise aslında her iki devletin kendisini var etme mücadelesiydi. Şiilik Safeviler için Sünnilik ise Osmanlı için var olmanın en önemli araçlarından ve silahlarından.

XVIII. asrın başlarında Safevi Devleti, ciddi sarsıntılar geçiriyordu. Bu ortamda Şah Tahmasb, Horasan'daki Türkmen aşiret reislerinden olan Fatih Ali Han'dan yardım istemişti. İşte, daha sonra Tahmasb Kulu ünvanını alacak olan Nadir Şah, yardıma gelen Afşarların başında bulunuyordu. 1731 yılında Nadir Şah, Şah Tahmasb'ın yerine onun kardeşi olan çocuk yaştaki Abbas'ı getirerek devletin idaresini bütünüyle ele geçirdi ve bir süre sonra da kendi şahlığını ilan etti. Nadir Şah, 1736 yılında Osmanlı devletine elçi göndererek barış yapılmasını ister.

Mevcut koşullar her iki devleti de barışa zorlamaktadır. Osmanlı sulh murahhası Genç Ali Paşa ile İran murahhası Mirza Muhammed, müzakerelere başladılar.

---

1. Hakyemez, 2009, 23-24.

Sınırlar konusunda, esirlerin serbest bırakılması konusunda uzlaşma sağlanabilmiş olmasına rağmen, Mirza Muhammed'in üzerinde ısrarla durduğu "Caferiliğin beşinci mezhep olarak kabulü" konusunda Osmanlı tarafı uzlaşmaya yanaşmamıştır. Bu doğrultuda, tekrar heyetler gidip gelmiştir.

Ulemadan bazı kimselerin de katıldıkları uzun müzakereler yapılmıştır. Sonuçta, Caferi mezhebinin kabulü ve Kâbe'de Caferiler için bir rükün tahsis edilmesi konuları üzerinde anlaşma sağlanamadan Nadir Şah Hind seferine çıkmış, Osmanlılar da Ruslarla savaşmak durumunda kalmışlardır. Dört yıl süren Hind seferinden dönen Nadir Şah, Hacı Han isminde bir elçi göndererek, daha önce çözüme kavuşturulmamış olan Caferiliğin kabulü ve Kâbe'de Caferi mezhebi için bir rükün tahsisi meselesini yeniden gündeme getirmiştir.

Osmanlı Devleti, bu iki özel teklifi kabule yine yanaşmamıştır. Daha sonra Nadir Şah, Kerkük'ü işgal etmiş; Musul ve Kars'ı muhasara etmiş; 1745 yılında da Revan Savaşı olmuştur. 1746'da tekrar barış arayışları gündeme gelmiş; Nadir Şah'ın Caferi mezhebinin tanınması talebinden vazgeçtiği dile getirilmiş ve barış anlaşması yapılmıştır.

Sözü edilen barış sürecinde, Nadir Şah'ın talebi üzerine, Bağdat valisi Vezir Ahmet Paşa, Şii ulema ile Sünni-Şii görüş ayrılıklarını görüşmek, tartışmalar yapmak amacıyla Abdullah Efendi b. Hüseyin es-Süveydî'yi görevlendirir. es-Süveydî, katılmış olduğu tartışmaları en-Nefehâtü'l-miskiyye fi'r-rıhleti'l-Mekkiyye ismiyle kaleme aldığı eserinde genişçe anlatmıştır.

Eserin Sünni-Şii ittifak arayışları ile ilgili kısmı, el-Hucecû'l-kat'ıyye li't-tifâkı'l-fıraki'l-İslâmiyye adıyla 1323 yılında Mısır'da basılmıştır.

Nitekim Osmanlı vezirlerinden Koca Ragıp Paşa (1698-1763) da yok yere Müslüman kanı dökülmemesi için, Caferiliğin beşinci mezhep olarak kabul edilebileceği doğrultusunda görüş beyan etmekten çekinmemiştir.

es-Süveydî'nin naklettiğine göre, Nadir Şah, tartışmanın maksadını şöyle açıklar: “Ülkemde iki fırka var: Türkistan ve Afganlılar, İranlılara ‘siz kâfirsiniz’ diyorlar. Küfür çok çirkin bir şeydir. Ülkemde insanların birbirlerini tekfir etmeleri doğru değil. Şimdi sen benim vekilimsin.

Tekfir ithamlarını ortadan kaldıracak ve üçüncü fırkanın yapmaları gereken hususları tespit edeceksin” Bu ifadeler, Nadir Şah'ın öncelikle kendi ülkesinde yaşayan Şii ve Sünni Müslümanların birbirlerini tekfir etmelerinden duymuş olduğu rahatsızlığı göstermektedir.¹ Nadir Şah döneminde ulaşılan diplomatik ilişkiler ile dini tarafları bir araya getirme çabaları onun vefatı ile son bolmuş.²

Şia ve Ehl-i sünnet mezhepleri arasında yakınlaşmanın ve diyalogun oluşması, yapay ihtilaflardan dolayı İslam ümmeti mabeynindeki bölünmüşlüğü giderilmesi için XX. yüzyılda büyük gayret gösteren ve bu konuda önemli çalışmalar yapan Şia ve Ehl-i sünnet âlimlerden bazıları şöyle zikredilebilir: Şeyh Cemaleddin Afganî (v. 1897), Şeyh Muhammed Hasen el-Azamî, Şeyh Muhammed Abduh (v. 1905), Ayetullah Kâşifü'l-Ğitâ Muhammed Hüseyin b. Alî b. Rızâ en-Necefî (v. 19 Temmuz 1954), Ayetullah İmam Humeynî (3 Haziran 1989), Hasen el-Benna (v. 12 Şubat 1949), Nevvâb Safevî, Muhammed Mehdi Akif, Muhammed Ğazalî, Seyyid Kutup, Abdülmecid Selîm, Mahmûd Şaltût (v.1963),

---

1. <http://www.hasanonat.net/index.php/93-xvii-asyrda-sunni-sii-itifak-arayislar-uzerine>, 20/06/2017.

2 Çelenk, 2013, s. 80-82.

Ayetullah Seyyid Hüseyin Burucerdî (v. 1962), Ayetullah Muhammed Takî Kummî, Musa Sadr, Fethî Şikâkî, Ayetullah Ali Hamaney, Seyyid Muhammed Masum Hüseyin Şah Nagavî, Ayetullah Ali Sistanî.¹

Geçen yüzyıl içinde 6 Şaban 1350/10 Aralık 1931 tarihinde Kudüs'te düzenlenen İslam Genel Kongresi (The General Islamic Congress) İslam inancını ve değerlerini yaymak için etnik köken ve mezhep ayrımı yapılmaksızın Müslümanlar arasında işbirliğini sağlamak ve genel İslam kardeşliğini geliştirmek yönünde çok önemli kararlar alınmıştır.

Zamanın Kudüs genel müftüsü Hacı Emin el-Hüseyinî'nin (v. 1974) ev sahipliğinde Kudüs'te gerçekleştirilen kongreye, aralarında Türkiye, Suriye, İran, Irak, Filistin, Yemen, Tunus, Trablusgarp (Libya), Mısır, Yugoslavya, Endonezya, Doğu Türkistan başta olmak üzere 22 ülkeden/bölgeden 153 delege katılmıştır.

Kongrede, mezhep ayrımı gözetilmeksizin İslam kardeşliğini geliştirmek ve Müslümanların menfaatlerini birlikte savunmak için İslam ülkelerinin temsilcilerinin kendi iradeleriyle bir araya gelmelerini sağlamak gibi ümmetin vahdeti bakımından çok büyük önem arz eden konular üzerinde konuşulmuştur. Ayetullah Kâşifü'l-Ğitâ Muhammed Hüseyin b. Alî b. Rızâ en-Necefî birlikteliğinin nişanesi olarak Kudüs'te on bin kişiye Cuma namazı kıldırmıştır.²

Şeyh Mahmud Şaltût, Şeyh Muhammed Medenî, Seyyid Abdülhüseyin Şerefüddîn, Ayetullah Seyyid Hüseyin Burucerdî, Ayetullah Muhammed Taki Kumî ve Allâme Tabatabaî gibi İranlı, Iraklı ve Lübnanlı âlimlerin

---

1. <http://www.taghrib.org/farsi/pages/tex2.php?tid=19>, 15/07/2017. s. 2; es-Sadr, 2007, s. 27, 60-61; Kaplan, 2013, s. 258; <https://samidamar.wordpress.com/2009/04/14/muhammed-mehdi-akif-ihvan-ve-islami-vahdet>, 14/07/2017; <https://www.tasnimnews.com/tr/news>, 15/07/2017.

2. Kaplan, 2013, s. 259; Geçit, 2016, s. 961.

desteği ile Kahire'de 1945 yılında Darü't-Takrîb Beyne'l-Mezâhib el-İslâmiye (İslami Mezhepleri Yakınlaştırma Cemiyeti) kurulmuştur.

İhvânü'l-Müslümîn cemiyetinin kurucusu Şehid İmam Hasen el-Benna, bu cemiyetin çalışmalarına katılarak Şii ve Sünnilerin müşterek akaid ve ilkeler etrafında toplanıp imanın bir şartı veya dinin bir rüknü olmayan ve dinin tartışma götürmez herhangi bir hükmünü inkâr sayılmayan konularda birbirlerini mazur görmeleri fikrini amel sahnesine getirmek için çalıştı. Bu cemiyet, yakınlaşma ve diyalog çalışmaları kapsamında Risâletü'l-İslâm dergisini çıkardı.

İlk sayısı 1949 yılında yayımlanan dergi, 1972 yılına kadar yayım hayatına devam etti. Söz konusu kurum bu yıldan sonra maalesef dağılmıştır. Bu cemiyet XII. yüzyılın ünlü Şii âlimi Ebû Ali et-Tabersî'nin Mecmau'l-beyân li ulûmi'l-Kur'ân ve el-Hac ale'l-mezâhibi'l-hamse (Beş Mezhebe Göre Hac İbadeti) gibi eserler de yayımlamıştır.¹

Zamanının Ezher Üniversitesi Şeyhi Mahmud Şeltût'un 1378/1959 yılındaki Caferiliğin hak mezhep olduğu yönündeki fetvası dönemin çok önemli gelişmelerden birisidir. Şeltût'a Ehl-i Sünnet'in dört mezhebine göre amel edileceği ancak bunlar arasında Şii-İmâmiye ve Zeydiye'nin olmadığı sorulduğunda şeyhin cevabı şu yönde olmuştur:

1. İslam, mensuplarına belirli bir mezhebe tabi olmayı gerekli kılmamıştır. Aksine şöyle deriz, her Müslümanın her şeyden önce sahih bir şekilde nakledilen ve ahkâmı kendine özgü kitaplarda müdevven olan herhangi bir mezhebi taklit etme hakkı vardır. Böylesi bir mezhebi taklit eden birinin başka bir mezhebe geçmesinde de bir beis yoktur.

---

1. Üzüm, 1998, s. 172-173.

2. Şii -İmami- İsnâ aşerî olarak bilinen Caferi mezhebi, sair Ehl-i sünnet mezhepleri gibi şer'an kendisiyle amel etmenin caiz olduğu bir mezheptir. Müslümanların bunu bilmeleri ve belirli bir mezhep için haksız bir şekilde taassup içerisinde bulunmaktan kurtulmaları gerekmektedir. Ne Allah'ın dini ne de şeriatı bir mezhebe bağlı veya bir mezheple sınırlıdır. Herkes (mezhep imamları) Allah Teâlâ nezdinde makbul müctehidlerdir. Nazar ve istidlale ehil olmayanların müctehidleri taklidleri ve fıkıhlarında onlara tabi olmaları caizdir. Bu konuda ibadetler ve muamelat arasında bir fark yoktur.”¹

Şii ve Sünni mezheplerini yakınlaştırma konusunda ismi zikredilmesi gereken önemli bir alim de İran İslâm devrimin önderi Ayetullah İmam Humeyni'dir. O, eserlerinde, konuşmalarında, toplantılarında, hutbelerinde ve söyleşilerinde sık sık Şii ve Sünni mezhepleri arasında yakınlaşmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Onun Şiilere yönelik olarak Sünni bir imamın arkasında namaz kılmanın caiz olduğu yönündeki fetvası Şii dünyası için az önce zikri geçen Şaltut'un fetvasının Sünni dünyası için olduğu kadar önemlidir. Ayetullah İmam Humeyni, Şiiler ile Sünnilerin kardeş olduğunu ve bu yüzden de Müslümanlar arasındaki ihtilafların izale edilmesi gerektiğini sıklıkla belirtmiştir.

Müslümanlar mabeynindeki ihtilafların gerçekte yapay olduğunu ve Emperyalist devletlerin bir oyunu olduğunu belirten Ayetullah İmam Humeyni'nin konu ile ilgili bazı sözlerine şöyle örnek verilebilir: “Biz Müslümanlar Şii ve Sünni aynıyız ve kardeşiz. Eğer birisi Müslümanların arasını ayıracak bir söz ederse bilin ki, o ya cahildir ya da

---

1. Kaplan, 2013, s. 260.

Müslümanların arasına nifak tohumu ekmek isteyen art niyetli bir insandır.”¹

“Müslümanların bir kısmı Şii ve bir kısmı da Sünnidir. Bu bizim aramızda ihtilafa ve ayrışmaya neden değildir ve olmamalıdır. Biz hepimiz kardeşiz ve bizi birbirimizden ayırıştıran tüm ihtilaflardan uzak durmamız gerekmektedir. Bizlerin Müslüman Kur'an ve tevhid ehli olduğumuza odaklanmamız lazım.”²

“Şia ve Ehl-i sünnet arasında ayırım çıkartmak isteyenler ne Şiadırlar ne de Ehl-i sünnettirler. Aslında onlar Müslüman da değildirler. Şiilerin menfaati Sünnilerin menfaatidir ve biz hepimiz kardeşiz. Aranızda ayrımcılık ve ihtilaf çıkartmaktan kaçınınız. Zira bu tür ihtilaflar, İslâm'a zarar vermektedir.”³

“Milliyetçilikten daha tehlikeli ve üzüntü verici durum, Ehl-i sünnet ile Şia arasında ihtilaf çıkartmaktır. Bu durum, İslâm ve iman kardeşleri arasında düşmanlık ve fitneye sebebiyet verir.”⁴

“Emperyalist devletler, sömürmek istedikleri İslâm devletlerinde Şii ve Sünni diye ayrılık çıkartırlar.”⁵

Ayetullah İmam Humeyni, Müslümanların ittihadı için bazı pratik adımlar da atmıştır. Örneğin o, her Ramazan ayının son Cuma gününün “Dünya Kudüs Günü” olarak kutlanmasını salık vermiştir. Ayrıca o, her yılın Rebiülevvel ayının 12-17 haftasını “Vahdet Haftası” olarak ilan etmiştir.

---

1. İmâm Humeynî, 1384, c. 6, s. 133.

2. a.g.e, c. 13, s. 54.

3. a.g.e, s. 381.

4. a.g.e, s. 209.

5. a.g.e, c. 1, s. 374.

İran İslâm Cumhuriyetinin anayasasında, Ayetullah İmam Humeyni'nin vahdet ve diyalog yönündeki fikirlerinin etkisi görülebilmektedir. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın (Kânûn-ı Esâsî-yi Cumhûri-yi İslâmî-yi İrân) Genel Esaslar Bölümündeki 12. Esasında “İran'ın resmi dininin İslam, mezhebinin İsnâ aşeri- Caferi olduğu ve bu hususun ebediyen değiştirilemeyeceği” belirtilmiştir.

Aynı maddenin devamında “Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli ve Zeydi gibi diğer İslam mezheplerine kâmil manada saygı duyulduğu ve bu mezhep bağlularının mezheplerine ait merasimlerini kendi mezheplerine göre gerçekleştirmede özgür oldukları, dini eğitim-öğretim hususunda; ahvâl-i şahsiye (evlilik, boşanma, miras ve vasiyet) ve bu konudaki anlaşmazlıklarda mahkemelerde resmiyete haizdirler.

Diğer mezhep müntesiplerinin haklarının korunması ve meclislerinin salahiyetleri dâhilinde kalmak kaydı ile sayıca en fazla mensubu olan mezhebe bakılarak yerel kararlar alınabilir” diye kaydedilmiştir.”¹

1990 yılında Ayetullah Ali Hamaney'in direktifleri doğrultusunda Tahran'da Mecmau'l-Âlemî li't-Takrîb beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye (Uluslararası İslam Mezheplerini Yakınlaştırma Konseyi/ Mecme-u Cihânî-yi Takrîb-i Mezâhib-i İslâmî/ The World Forum for Proximity of Islamic Schools of Thought) adlı bir kurum kurulmuştur.

Bu konseyin nihai hedefi, tek bir İslam ümmeti idealinin tahakkuku amacıyla İslam mezhepleri mensupları arasında uyum ve koordinenin derinleştirilmesi ve bilinç seviyesinin artırılması, karşılıklı saygının takviyesi, her hangi bir mezhebi ayırım ve

---

1 [.http://www.divan-edalat.ir/show.php?page=base](http://www.divan-edalat.ir/show.php?page=base), 21/07/2017.

farklılık gözetilmeksizin Müslümanlar arasında İslami kardeşlik bağlarının sağlamlaştırılmasından ibarettir. Bu konseyin stratejisini beyan eden programın mezhepler arası yakınlaşmanın esaslarının anlatıldığı ikinci faslında “İslam vahdetinin gerçekleştirilmesinin diğer tüm hükümlere oranla en önemli hüküm olduğu” vurgulanmıştır.

Bu konsey önderliğinde Mekke, Ankara, Halep, Londra, Tanzanya, Beyrut, Pakistan, Dimaşk, Naibori, İstanbul, Moskova, Hindistan gibi değişik birçok ülke ve şehirde takrib bağlamında onlarca toplantı, konferans, sempozyum ve panel düzenlenmiştir. Konsey çalışmaları kapsamında her yıl İran'dan birçok İslam ülkesine ziyaretler düzenlenmektedir. Birçok İslam ülkesinden de davetçiler çağırılıp İran'da misafir edilmekte ve takrib bağlamında fikir alışverişinde bulunmaktadır. Bu konsey, İslam ülkelerindeki kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde olduğu gibi İran'daki diğer ilmi ve kültürel kurumlarla da işbirliği içindedir.

Bu konseyin “İlmi Araştırmalar Merkezi” adında bir alt kurumu vardır. Bu merkez tarafından takrib bağlamında birçok kitap yayımlanmıştır. Ayrıca kütüphane hizmeti de veren bu merkez, her yıl vahdet haftası takrib konusunda yılın kitabını seçmekte ve bu konuda doktora yapanlara mali yardımda bulunmaktadır. Ayrıca konseyin “taghribnews” adında bir haber sitesi de bulunmaktadır.¹

Ayetullah Ali Hamaney'in emri doğrultusunda bu konsey çatısı altında her yıl Vahdet haftasında “Uluslararası İslam Birliği Konferansı” adı ile Tahran'da sempozyum düzenlenmektedir. 2016 yılı itibarı ile bu sempozyumların sayısı 30'u bulmuştur.²

1. <http://www.taghribnews.com>, 23/07/2017.

2. <http://www.taghrib.org/farsi/pages/tex2.php?tid=19>, 23/07/2017.

Konseynin diğer ülkelerde ve merkezlerde takrib bağlamında gerçekleştirmiş olduğu bazı sempozyum, konferans ve toplantılara şöyle örnekler verilebilir: Her sene Mekke’de Zilhicce ayının 5-6. günlerinde farklı mezhep ve cinsiyete sahip Müslüman âlimlerin katıldığı takrîb toplantıları yapılmaktadır.

Türkiye’de Ankara’da 28-29 Zilhicce 1415’de İranlı ve Türk araştırmacıların katıldığı “Kur’an ve Sünnet’te İman ve Küfür” konulu sempozyum gerçekleştirildi. Seyyid Cemaleddin el-Afganî’nin vefatının 100. yılı münasebetiyle Şevval 1417’de Tahran ve Hemedan’da uluslararası toplantılar düzenlendi.

Halep’te Şevval 1420’de “Uluslararası Mezheplerarası Takrîb Toplantısı” düzenlendi. Ayetullah Seyyid Hüseyin el-Burucerdî ve Mahmud Şeltût anısına Şevval 1422’deki bir toplantı düzenlendi. Seyyid Muhsin el-Emin anısına Suriye’de 1423 yılında bir toplantı düzenlendi. Tanzanya Dârü’s-Selam’da “Kur’an ve Sünnet Açısından Vahdet Kongresi” gerçekleştirildi.

Beyrut’ta “İmam Sadık ve İslam Mezhepleri” ve “İslam Ümmetinin Birliği ve Geleceği” başlıklı toplantılar gerçekleştirildi. Moskova’da “İslam Ümmetinin Birliğinin Medeniyet Ufukları” başlıklı bir toplantı gerçekleştirildi. 21 Eylül 2013’te Londra’da “Mezhepçilikle Mücadelede ve Toplumun Korunmasında Takrib’in Rolü” başlıklı uluslararası bir toplantı düzenlendi.¹

Takrib bağlamında 1413/1992 yılında Ayetullah Ali Hamaney’in direktifi ile konseye bağlı “İslam Mezhepleri Üniversitesi” (Câmiatü’l-Mezâhibi’l-İslâmiyye/Dânişgâh-i Mezâhib-i İslâmî) kurulmuştur. Bu üniversitede Ehl-i sünnet mezhebine mensup olan öğrenciler de okuyabilmektedir.²

---

1. Kaplan, 2013, s. 268; Üzümlü, 1998, s. 468.

2. <http://mazaheb.ac.ir>, 12/07/2017.

Yukarıda adı geçem konsey ve ona bağlı diğer kurum ve kuruluşlar dışında da bazı kurum ve kuruluşlar takrib konusunda hassasiyete sahiptirler. Örneğin “Dünya Talebeleri Birliği” 80’li yıllarda İslam ülkelerine saldırılması sonucu İmam Humeyni’nin İslam birliği oluşturma ve Müslümanlar arasında yakınlaşmanın sağlanması doğrultusundaki sözleri üzerine kurulmuştur.

Şimdi 27 İslam ülkesinden 35 öğrenci kuruluşu ile çalışmalarını yürütmektedir. Bu birliğin başlıca amaçlarından birisi Müslümanlar arasında birlik ve beraberlik, yardımlaşma ve bir arada olabilmenin gerçekleştirilmesidir.¹

Diğer kurum ve kuruluşların yaptığı takrib konulu çalışmalara bir örnek de 20/Aralık/2016 tarihinde İran’ın Erak şehrinde “İmam Humeyni ve Rehberlik Makamının fikirlerinde İslam Mezheplerinin Yakınlaştırılması” başlığı ile gerçekleştirilen sempozyumdur.²

İran dışındaki bazı Müslüman ülkelerde de az da olsa takribe hizmet eden çalışmalar yapılmıştır. Örneğin 30 Nisan 2015’te Türkiye’de bulunan Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde Ortadoğu Araştırma Uygulama Merkezi, İlahiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesi tarafından ortaklaşa “Ortadoğu’da Güncel Meseleler ve Mezheplerarası Diyalog” başlıklı uluslararası bir konferans düzenlenmiştir.³

Türkiye’deki Caferilere ait “Caferider” de, Kutlu Doğum ve Vahdet Haftası nedeniyle İstanbul’da 14-15 Nisan 2007 tarihlerinde “Fikirde Uzlaşma Eyleminde Birlik Sempozyumu” adlı bir uluslararası bir sempozyum gerçekleştirdi.

---

1. <http://www.mwfpress.com/vdcb.Ob8urhbz0iupr.html>, 12/07/2017.

2. <http://taqribemazaheb.araku.ac.ir/fa>, 12/07/2017.

3. <https://www.facebook.com/EsoguWEB/posts/901838586546871>, 13/07/2017.

Bu sempozyuma Türkiye, İran ve Irak'tan takrib yanlısı bir çok alim katılmıştır.¹

Malezya'da "Islamic Renaissance Front" (IRF), "International Institute of Advanced Islamic Studies" (IAIS) ve "Malaysia Islamic Book Trust" (IBT) kuluşları tarafından Şii- Sünni birliğinin oluşturulması için 10 Mart 2013 tarihinde "International Seminar on Islam Without Sectarianism" adlı bir konferans düzenlendi.²

12/09/2016 tarihinde Lahor'da Pakistan'daki Şii ve Sünni bazı alimler 5 saat süren bir toplantının ardından 5 maddelik bir bildiri yayınladılar. Bu bildiride Şii ve Sünniler'in birbirlerine saygı duymaları ve birbirlerini tekfir etmemeleri gerektiği gibi maddeler yer almıştır.³

Bu bölümde kısaca ve kronolojik olarak Şii ve Sünni mezheplerinin yakınlaşması ve aralarında diyalog kanallarının açık tutulması için yapılan bazı önemli çalışmalar, girişimler ve bu gayretlerin sahipleri kısaca aktarılmış oldu.

İNTERNETLE BERABER DİYALOG VE YAKINLAŞMA ÇALIŞMALARI

Bir önceki bölümde hakkında genişçe bilgi verilmiş olan "Uluslararası İslam Mezheplerini Yakınlaştırma Konseyi", 2001'de kendi adı ile bir internet sitesi kurmuştur. Bu site, şuan 4200 megabaytlık bir malumata sahiptir.

Site ana ve alt menülerde kendisi ve ona tabi olan kurumlar hakkında bilgiler ve haberler sunmaktadır. Sitedeki bilgi ve haberler de devamlı surette güncellenmektedir.

---

1. <http://www.caferider.com.tr/yazdir.php?id=6131&t=H>, 12/07/2017.

2. <http://www.iais.org.my/e/index.php/events-sp-1744003054/past-events/410-international-seminar-on-islam-without-sectarianism.html>, 12/07/2017.

3. <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920912000129>, 13/07/2017.

Sitede süreli yayımlardan et-Takrib Net dergisinin 3, Risâletü'l-İslâm dergisinin 60, Risâletü't-Takrîb dergisinin 72 ve Sekâfetü't-Takrîb dergisinin 63 sayısına birden ulaşmak mümkündür. Siteyi bugüne kadar 25 174 690 kişi ziyaret etmiştir.¹

Uluslararası İslam Mezheplerini Yakınlaştırma Konseyi'ne bağlı haber ajansı olan "<http://www.taghribnews.com/>" sitesi öncelikle konsey ve takrib ile ilgili haberleri internet üzerinden kullanıcılarına ulaştırmaktadır. Bunun yanı sıra toplum, politika, dinler, kültür, bilim, teknik ve insan hakları ana menüleri ile ilgili konularda dünyadan haberler sunmaktadır.

Bu haber sitesi İngilizce, Farsça, Orduca, Fransızca ve Arapça gibi dillerde hizmet verirken büyük oranda Sünni olan insanların konuştukları Türkçe ve Kürtçe dillerinde hizmet vermemektedir.²

"İran İslam İnkılabı Yüksek Kültür Şurasına" bağlı Ehl-i Sünnet İlim Medreselerinin Programları Genel Sekreterliği" takrib çalışmalarına yer vermektedir. İnternet sitesinde takrib ile ilgili makaleler ve güncel gelişmelere yer verilmektedir. Ayrıca bu sekreterlik bünyesinde "Fasılname" adında bir dergi de çıkartılmaktadırlar.³

Sözü edilen siteler dışında "Dünya Müslüman Kadınlar Birliği"ne ait bir internet sitesi bulunmaktadır. Site, kullanıcılarına Arapça, İngilizce ve Farsça dillerinde hizmet sunmaktadır.

Bu sitede birçok Sünni ve Şii Müslümanın konuştukları Türkçe, Kürtçe, Orduca vb. dillere yer verilmemiştir. Site; birliğin tanıtımı, hedefleri ve görevleri, birliğin teşkilat yapısı, gerçekleştirdiği önemli işler, açıklamalar, raporlar,

---

1. <http://www.taghribnews.com/en/>, 12/07/2017.

2. a.g.e.

3. <http://www.dmsonnat.ir/Article-Type51.aspx>; <http://hablohmatin.dmsonnat.ir>, 12/07/2017.

ilmi makale ve araştırmalar, haberler, konferans ve toplantılar, İslam âlemindeki bayanlarla ilgili bilgiler ve haberlere yer vermektedir.

Sitede aktif etkileşim sağlanması için soru cevap, anket ve konuşma odaları gibi bölümler de mevcuttur. Sitedeki haberler menüsünde kadın ve aile, tek ümmet, barış ve insan hakları gibi başlıklar altında dünyadaki bu hususlarla ilgili gelişme ve haberler verilmektedir. Bu birliğin tanıtım yazısında, birliğin Müslüman veya Müslüman olmayan ülkelerde ikamet eden Sünni ve Şii takrib yanlısı tüm Müslüman kadınların bu birliğe üye olması için çalıştığı belirtilmiştir. ¹

Merkezi Kum'da bulunan "İslam Mezhepleri Eğitim ve Araştırma Merkezi" internet sitesi aracılığıyla da çalışmalarını tanıtmakta, sürdürmekte ve böylece İslam mezheplerinin yakınlaşma ve diyaloguna katkıda bulunmaktadır. Sitede kullanıcılara Arapça, İngilizce ve Farsça dillerinde hizmet sunulmaktayken Türkçe, Kürtçe, Orduca vb. dillere yer verilmemiştir.

Sitede mezhepler arası takrib ve diyaloga hizmet edebilecek Ehl-i Sünnet mezheplerinin itikadi ve ameli fikhî ile ilgi birçok malumat vardır. Sitede soru cevap faslı olsa da kullanıcıların pasif olduğundan tek yönlü bir etkileşim gerçekleşmektedir. Merkez, faaliyetlerini eğitim ve araştırma diye iki başlık altında toplamıştır. Merkez tarafından en son Şii ve Sünnilerin katılımı ile İran Zahedan'da 28. "İslam Mezhepleri İlim ve Tahkik Sempozyumu" gerçekleştirildi.

Sempozyumda "Fıkıh ve Kelam Komisyonu" İslam'da cihad konusunu ele aldı. Merkezin internet sitesi, mezhepler arası takrib ve diyalog bağlamında telif edilen eserleri,

---

1. <http://gamwomen.org>, 12/07/2017.

eserlerin müelliflerini tanıtmakta ve bu türden eserlerin nerede ve nasıl temin edilmesi sadedinde iletişim bilgileri bile vermektedir.

Örneğin sitede Muhammed Âşık İlahî'nin kaleme aldığı Vahdeti Sağlayan Unsurlar ve Vahdetin Önündeki Engeller adlı eserin nasıl ve nereden temin edileceğine dair bilgiler yer almaktadır. Sitenin ana menülerinden birisinin adı “soru-cevap” olsa da yine bu sitede de kullanıcılar pasif durumdadırlar.

Bir başka önemli bir kurum olan “Tebyan Kültür ve İletişim Merkezi”nin internet sitesi “<http://www.tebyan.net>” çeşitli dini konuları, İslam dinin zengin kültürünü ve İslamî görüş ve yorumları geliştirmek hedefiyle 11 Eylül 2001’de kurulmuştur. 2002 yılında resmi web sitesi olarak faaliyetlerine başladı. Şimdi değişik ve yeni konu ve makaleleri 8 dünya dilinde Arapça, İngilizce, Fransızca, Rusça, Urduca, Türkçe, Malice ve Kürtçe kullanıcılarına sunmaktadır.

Ancak bu merkezin web sitesinde ne ana menüler de ne de alt başlıklarda takrib ve diyalog ile ilgi bir bölüm bulunmamaktadır. Sadece Fethi Şikâkî’ye ait “Şii-Sünni İhtilafı Yapay Bir Kavga” adı ile bir makale yer almaktadır. Bu siteyi şu ana değin 81 570 834 kişi ziyaret etmiştir.¹

Türkçe ve Azerice dilerinde hizmet veren “Shiamuslim.com” adlı site kuruluş amacı olarak İslam toplumu içerisine ekilmiş fitne unsurlarını temizlemek ve bilgi kirliliğini yok etmek olarak belirtmiştir.

Devamla kuruluş gerekçesinde şunlar yazılmıştır: “Müslümanların birlik olmasını önlemek için mezheplere, mezhep önderlerine iftiralara isnat ederek Müslümanları

---

1. <http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=49515>, 14/07/2017.

birbirine düşman etmelerini önlemek adına bu web platformunu oluşturduk. Bu iftiraları ortadan kaldırarak Müslümanların birlik ve beraberlik içerisinde yaşaması gerekliliği konusunda çalışmalara başladık.”¹

Ancak bu sitede de aktif etkileşim sağlayacak soru ve cevap, anket veya sohbet odaları bulunmamaktadır.

Türkiyedeki Şii Müslümanlara ait olan Türkçe haber sitesi “<http://welayet.com/fecr-i-sad-k/sayi-1.html>” sitesinde takrib veya diyalog ile ilgili bir başlık veya bölüm bulunmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığına bağlı Türkiye’de din hizmeti veren en büyük resmi kurum Diyanet İşleri Başkanlığı’dır. “Uluslararası İslam Mezheplerini Yakınlaştırma Konseyi”yi tarafından gerçekleştirilen toplantı ve sempozyumlara da katılan veya bazı yıllarda bu tür etkinliklere ev sahipliği yapan kurumun internet sitesi, İngilizce, Arapça, İspanyolca, Almanca, Rusça vb. dillerde hizmet verirken çoğunluğu Şii olan Müslümanların dili Farsça’ya ve yine Ortadoğuda birçok Şii ve Sünni’nin konuştuğu Kürtçe’ye yer vermemiştir.

Ayrıca kurum tarafından başlatılan Avrasya İslam Şurası’nda da takrib konusunda önemli çalışmalara imza atmış İran İslam cumhuriyeti yer almamaktadır.²

Merkezi Türkiye’de bulunan Caferilik mezhebini tanıtmaya, araştırma ve eğitim derneği “Caferîder”, 2012 yılında internet sitesini kurmuştur. Türkiye deki Caferilerin en büyük internet sitesi olan “<http://www.caferider.com.tr/index.php>” adlı sitede haberler, köşe yazıları ve bazen de takrib çalışmaları ile ilgili haber ve yazılar da yer almaktadır. Ancak bu sitede özel olarak takrib ve diyalog çalışmalarına ait bir başlık bulunmamaktadır.³

---

1. <http://www.shiamuslim.biz/hakkimizda>, 13/07/2017.

2. <https://diyanet.gov.tr>, 12/07/2017.

3. <http://www.caferider.com.tr/index.php>, 13/07/2017.

2014 yılında yayın hayatına başlayan Türkiye Caferilerinin çatı kurumunun internet sitesi "<http://www.zeynebiye.com>" 7 dilde dünyadan ve İslam ülkelerinden haberleri paylaşmaktadır. Mezhepler arası takrib, diyalog ve benzeri konularla ilgili zaman zaman haberlere ve yazılara yer veriliyor olsa da bir üst veya alt menü olarak takrib ve diyaloga yer verilmemiştir.

Bugün için sadece elektronik ortamda varlığını sürdüren dergi, gazeteler bulunduğu gibi basılı olduğu halde aynı anda internetten de yayımlanan dergi ve gazetelerin sayısı oldukça fazladır. Örneğin Türkiye’de takrib konulu bir dergi ve gazeteye rastlanmamaktadır. Ancak bazı hassas dönemlerde bazı alimler ve köşe yazarları takrib lehinde yazılar yazmaktadır.

Türkiye’de muhafazakar kesimin önemli isimlerinden fıkıh bilgini Prof. Dr. Hayreddin Karaman’ın Altınoluk Dergisi’nde yayımlanan “Birlik ve Kardeşlik İmandan, Tefrika Şeytandandır” adlı yazısı internette de yayımlanmıştır.¹

Dünya Müslümanlarından haberlerin verildiği “Ruhama” adlı internet sitesinde “Vahdet-i İslami” başlığı altında takrib çalışmaları ile ilgili haberler ve İslam mezhepleri ile ilgili bilgiler mevcuttur.²

1998’de kurulmuş Dünyadaki en çok kullanılan arama motoru Google’de Türkçe olarak “Mezhepler Arası Yakınlaşma” tamlaması yazıldığında 38 900 arama sonucu çıkmaktadır.

Google’de Türkçe olarak “Takrīb beyne’l-Mezâhib” tamlaması arandığında ise sadece 369 arama sonucu ile karşılaşmaktadır. Google de Arapça olarak “تقريب بين المذاهب” tamlaması arandığında 352 000, “التقريب بين السنة والشيعة” 70 500,

1. <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d248s056m1>, 12/08/2017.

2. <http://www.rohama.org/fa/list/12/82>, 12/07/2017.

“التقريب بين المذاهب” 166 000 arama sonucu elde edilmektedir. Google’de Farsça “تقريب بين مذاهب” tamlaması arandığında 1 760 000 arama sonucunu ulaşılmaktadır.

Google’de İngilizce olarak “Taqrib al-Madhahib” arandığında 2 670 sonuç çıkmaktadır. Arama sonuçlarına ve genel manada içeriklerine bakıldığında mezhepler arası yakınlaşma ve diyalog hususunun hem her iki tarafça içselleştirilemediği hem de olumsuz bakış açılarının ağırlıklı olduğu anlaşılmaktadır.¹

2009 yılında hizmete başlayan Bing adlı arama motorunda “Mezhepler Arası Yakınlaşma” tamlaması arandığında 21 700, “Takrîb beyne’l-Mezâhib” tamlaması arandığında sadece 53, “تقريب بين المذاهب” tamlaması arandığında 1.440.000, “التقريب بين السنة والشيعه” tamlaması arandığında 482 000, “التقريب بين المذاهب” tamlaması arandığında 1 300 000, “تقريب بين مذاهب” tamlaması arandığında 1 600 000 ve “Taqrib al-Madhahib” tamlaması arandığında 3 760 arama sonucuna ulaşılmıştır. Bir önceki paragrafın son kısmında söylenenler Bing arama motoru sonuçları için de geçerliliğini korumaktadır.

Aşağıda değişik konularda tüm Müslümanlara hizmet eden bazı internet siteleri bulunmaktadır. İçlerinden bazılarında takrib ile ilgili menüler veya köşe yazıları ve haberler bulunmaktadır.

Mezheplere karşı esnek olmaları ile beraber içerisinde takribe ait herhangi bir bilgi, haber ve yazı bulunmayan ve birçok değişik mezhepten Müslümanların ziyaret edip kendilerinden istifade ettiği aşağıdaki bazı sitelere takrib konulu haber, bilgi, yazı vb. hususlar eklenmesi bu konuda yapılabilecek önemli çalışmalardan olabilir:

---

1. Google, 19/08/2017.

- <http://www.noorlib.ir/view/fa/default>,
- <http://shamela.ws/index.php/main>,
- <http://www.islamic-relief.org>,
- <http://www.emdad.ir>,
- <http://uwt.org/site/default.asp>,
- <https://mou.ir/fa>,
- <http://urd.ac.ir/fa/index>,
- <http://www.vu.edu.pk>,
- <http://www.iium.edu.my>,
- <http://www.isam.org.tr>,
- <http://whhttp://tr.ircica.org/default.aspx>,
- <http://www.iaais.org.my>,
- <http://www.idsb.org>,
- www.discoverislamicart.org,
- <http://www.ahl-ul-bait.org>,
- www.alislam.org,
- <http://www.sistani.org>,
- <https://islamonline.net>,
- <https://www.islamicity.org>,
- <http://www.islamustundur.com>,
- <http://www.hajij.com/tr/articles/religious-articles-viewpoints>,
- <http://ahlesonnat.com>,
- <http://www.aqeedeh.com/book/cat/112>,
- <http://fa.islamtape.com>,
- <http://www.reddiyeler.com>,
- <https://islamhouse.com/tr/main>,
- <http://www.irangercegi.com>,
- <https://www.islam-tr.net>.

Dünyada 2 milyarı aşkın kullanıcısı olan sosyal iletişim ağı Facebook'ta Türkçe olarak “Mezhep Ayrılığının Sebepleri ve İslami Birliğin Oluşumu” adlı bir çalışma gurubu oluşturulmuştur. Ancak son erişim tarihi itibari ile sadece 22 üyesi bulunmaktaydı.¹

---

1. <https://www.facebook.com/groups/1504536486424811>, 13/07/2017.

Facebook'ta Türkçe olarak “Şii ve Sünni Kardeşirler” adlı gurubun ise 37 üyesi bulunmaktadır.¹

Facebook'ta Farsça veya Arapça takrib kelimesi girildiğinde pek bir şey bulunmamaktadır. Yaklaşık 500 milyona yaklaşan Twitter'da takrib ile ilgili haberler ve gelişmeleri paylaşılan Farsça dilinde “İslamicschools” adlı twitter kullanıcısı 2015 Ocak ayında tarihinde sayfasını açmış olup sadece ve 6 takipçisi 1 beğenisi bulunmaktadır.²

SONUÇ

İslam tarihi boyunca Şiilik ve Sünnilik arasındaki tafih ihtilaflar üzerinden Müslümanları birbirlerine kırdırtan art niyetli insanlar ve onların yıkıcı faaliyetler var olmuşsa da buna karşılık her dönemde bu mezhepler arasında birlik ve beraberlik sağlamak için de gayretler gösterilmiştir.

İtikadi ve ameli ihtilafların daha çok siyasi figürler tarafından çatışmaya ve ayrılığa dönüştürüldüğü Şii ve Sünni Müslümanlar arasındaki önyargılar ve güvensizlik her dönemde aşılması gereken önemli bir eşiktir. Zira hala birçok Şii Sünnileri birçok Şii de Sünnileri bidat işlemekle veya tam bir mümin olmamakla ittiham edebilmektedir.

Mezhep taassubu konusunda aşırı giden bazıları ise diğer mezhepteki kardeşlerini ayrı bir dindeymiş gibi görmektedirler.

Bu yüzden her iki mezhepten birçokları bugün bile mezhepler arası yakınlaşma ve diyalog çalışmalarını küçümsemekte ve faydalı olduğuna inanmamaktadır.³

Başta Şii ulema ve İran devletinin desteklemesi ile takrib bağlamında bu son yüzyılda yapılan çalışmalar geçmiş asırlarda yapılmış bu yöndeki çalışmalara oranla çok daha önemli ve büyüktür.

---

1. <https://www.facebook.com/groups/167788243277411>, 13/07/2017.

2. <https://twitter.com/TaghribMazaheb>, 13/07/2017.

3. el-Kafâî, 1429, s. 799, 801, 853; Üzümlü, 1998, s. 178; es-Sibâî, 1978, s. 20-22.

Çünkü bu yüzyılda birçok Şii ve Sünni Müslüman hem kurum olarak hem de bireysel manada takrib çalışmalarından etkilenerak mezhepler arasındaki ihtilafın ve ayrılıkların giderilmesi ve beraberlik için olunabilmesi için çalışmıştır. Bu meyanda kurulan kurumlar, gerçekleştirilen sempozyum, panel, konferans ve toplantılar; telif edilen kitap ve makaleler; yayımlanan dergi ve gazeteler; yayınlanan televizyon ve radyo programları örnek verilebilir.

İnternetin ortaya çıkması ile takrib yani mezhepler arası yaklaşma ve diyalog için daha geniş bir alan açılmış oldu. İran İslam Cumhuriyeti başta olmak üzere bu yönde gayret sahibi olan örgüt, kurum ve özel bireyler önceden bu alanda yapmış oldukları ve/veya yapıyor oldukları çalışmaları ve etkinlikleri artık internete taşımışlardır.

Mezhepler arası yaklaşma ve diyalog hususunda kuşkusuz internet/sanal alem ile büyük bir aşama kaydedilmiştir. Çünkü internet ile mekan ve zaman sınırlaması olmadan iletişim ve etkileşim gerçekleştirilebilmektedir. Mezhepler arası yaklaşma ve takrib bugünün Müslüman dünyasında artık her zamankinden daha çok bilinmektedir.

Ancak takrib bağlamında hizmet veren internet sitelerinin algı, içerik, objektiflik, nitelik ve nicelik konusunda hala bazı eksik yanları bulunmaktadır.

Örneğin nüfusunun çoğunluğu Sünni Müslümanlardan oluşan Türkiye'de Sünnilere ait hiçbir kurumda veya internet sitesinde takrib veya mezhepler arası diyalog başlıklı bir üst veya alt menüye rastlanılmaktadır.

Başka bir diğer önemli eksiklik ise takrib konusunda hizmet veren veya takribe meyilli olan sitelerin önemli bazı dillere yer vermemiş olmalarıdır.

Ayrıca birçok sitede kullanıcı ve ziyaretçi ile aktif iletişim olanakları mevcut değildir. Bir de takrib

meselesinin birebir herhangi bir devletle veya bir devletin salt milli çıkarları ile ilişkilendirilmemesi ve bunun böyle algılanması gerekmektedir. Zira bu sorun bir bütün olarak tüm İslam âleminin en önemli sorunudur ve devletlerin çıkar ve milli menfaatlerinin üstünde olmalı, böyle anlaşılmalı ve herkes tarafından böyle algılanması sağlanmalıdır.

Bu durum gerçekleşirse bu çalışmalar amaçlarına daha çok hizmet edebilirler. Zira internetteki en fazla tıklanan arama motorlarında takrib ile ilgili arama sonuçları ve bu sonuçlar içindeki olumsuz bakış açıları ve yargılar bunu göstermektedir.

Bunların yanı sıra takrib ve diyaloga hizmet eden mevcut sitelerde veya ayrı açılacak sitelerde kullanıcı ve ziyaretçilerle aktif iletişim sağlanabilir. Bu tek yönlü iletişimin kuruluşunu, buyurganlığını ve sıkıcılığını giderip kullanıcıları da bu amacın doğruluğuna, lüzumiyetine inanır ve bu amaca hizmet eder hale getirebilir. Zira insanlar çabaları ile elde ettikleri ve kendilerine ait olduklarına inandıkları bilgiyi ve hususları daha çok sahiplenirler.

İnternet ile mezhepler arası takrib ve diyalog çalışmaları akademik ve ilmi düzeyde görünürlüğünü ve etkisini artırmıştır.

Ancak bu tür çalışmaların kadın, çocuk ve gençliği de içine alacak araçlarla yapılması önem arz etmektedir. Örneğin internet ortamında çocuk, kadın ve gençlerin en rağbet ettikleri ve saatlerinin çoğunu geçirdikleri sosyal iletişim ağları Facebook ve Twitter takrib ve diyalog bağlamında yeterince kullanılamamaktadır.

Alim ve akademisyenlerin dışında diğer Müslüman kitlelerin de bu konuya ilgisini çekmek faydalı olabilir.

Bunun için de dünya çapında üne sahip olan İran sinemasından yararlanılabilir. Bugün İran sineması tarafından üretilen bir çok dini film tüm dünyadaki Müslümanların beğenisini kazanmıştır ve ilgisini çekmiştir. Sinema, çizgi film ve belgesellerle takrib ve diyalog çalışmaları hem daha etkili olabilir ve hem de daha büyük kitlelere ulaşabilir.

Kaynaklar

1. Çelenk, Mehmet., “Safevîler Döneminin Şîî-Sünnî İlişkileri Üzerindeki Etkisi”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI/2 (Güz 2013): 63-85.
2. Haberli, Mehmet., (2015), **Sanal Din, Açılım Kitap**, İstanbul; İslam ve İnternet Dijitalleşen Din, Köprü Kitapları, İstanbul, 2015: 45-68.
3. Hakyemez, Cemil., (2009), **Osmanlı-İran İlişkileri Çerçevesinde Şîî-Sünnî İttifak Arayışları (1514-1909)**, Çorum: Hitit Kitap.
4. İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî el-Basrî., (1979), **Târîhu'l-Medîneti'n-nebeviyye**, thk, Cidde: Fehim Muhammed Şaltût.
5. İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed el-Cezerî., (1987), **el-Kâmil fi't-târîh**, thk, Ebü'l-Fidâ Abdullâh el-Kâdî, 1. baskı, 11 cilt, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
6. İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Menî ez-Zührî el-Basrî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî.
7. İmâm Humeynî., (1384), **Sahîfe-i İmâm Humeynî**, Tahran: Müessese Tanzîm ve Neşr-i Âsâr İmâm Humeynî.
8. Geçit, M. Salih., “Şîî-Sünnî Diyalogunda Temel Esaslar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45 (Ağustos 2016).
9. el-Kafârî, Nasır b. Abdullah Ali., (1429), **Mesele takrîb beyne Ehl-i sünne ve Şiâ**, İntişârât-ı Hakîkat.
10. Kaplan, Doğan., “İran'da Şîî-Sünnî Yakınlaştırma Çalışmaları”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI/2 (Güz 2013): 257-274.

11. el-Kuleynî, Ebû Cafer Muhammed b. Ya'kûb er-Râzî., (1981), **el-Usûl mine'l-kafi**, Beyrut: Dâru's-Sa'b.
12. el-Kummî, Şeyh Sadûk Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh., (1981), **Men lâ yehduruhu'l-fakih**, Beyrut: Dâru's-Sa'b.
13. el-Kuncî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yûsuf el-Kuncî eş-Şâfiî., (1404), **Kifâyetü't-tâlib fi menâkibi Alî b. Ebî Tâlib**, Dâru İhyâi Turâsi Ehli'l-Beyt.
14. es-Sadr, Musa., (2007), **Kelimâtu'l-kisâr li-İmâm Mûsü es-Sadr**, Merkezu Nûn.
15. es-Sibâî, Mustafâ., (1978), **Mekânetü's-Sünne fi't-teşrîi'l-İslâmî**, 2. Baskı, Beyrut: el-Mektebû'l-İslâmî.
16. el-Şenkitî, Muhammed b. el-Muhtâr., (2016), **Eserü'l-Hurûbu's-Salibiyye alâ alâkatü's-Sünniyye eş-Şiiyye**, Beyrut: Dâru'l-Beyza.
17. Üzüm., “İlyas, Şii-Sünni Yakınlaşması: Dâru't-Takrib Tecrübesi”, *İslami Araştırmalar Dergisi* “Takrîbü'l-mezâhib”, *DİA*, Sayı 2 (1998): 171-185.
18. <http://mazaheb.ac.ir/>
19. <http://www.hasanonat.net/>
20. <https://diyanet.gov.tr/>
21. <http://shamela.ws/index.php/main>
22. <https://samidamar.wordpress.com>
23. <https://www.tasnimnews.com/tr/news>
24. <http://www.divan-edalat.ir/show.php?page=base>
25. <http://www.taghrib.org/farsi/pages/tex2.php?tid=19>
26. <http://www.taghribnews.com/en/>
27. <https://twitter.com/TaghribMazaheb>
28. <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13920912000129>
29. <http://www.caferider.com.tr/yazdir.php?id=6131&t=H>
30. http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleN_o=d248s056m1 <http://www.rohama.org/fa/list/12/82>
31. <http://www.mwfpress.com/vdcb.0b8urhbz0iupr.html>
32. <http://www.dmsonnat.ir/Article-Type51.asp>
33. <http://hablolmatin.dmsonnat.ir/>
34. <http://www.iais.org.my/e/index.php/>
35. <http://www.caferider.com.tr/index.php>
36. <http://www.shiamuslim.biz/>
37. <http://www.noorlib.ir/view/fa/default>

38. <http://uwt.org/site/default.asp>
39. <https://mou.ir/fa/>
40. <http://urd.ac.ir/fa/index>
41. <http://www.vu.edu.pk/>
42. <http://www.iium.edu.my/>
43. <http://www.isam.org.tr/>
44. <http://whhttp://tr.ircica.org/default.aspx>
45. <http://www.iais.org.my>
46. <http://www.idsb.org/>
47. <http://welayet.com/fecr-i-sad-k/sayi-1.html>
48. <https://www.facebook.com/EsoguWEB/posts/901838586546871>
49. <https://www.facebook.com/groups/1504536486424811/>
50. <https://www.facebook.com/groups/167788243277411/>
51. <https://twitter.com/TaghribMazaheb>

Revue D'interprétation Scientifique-Spécialiste

PURE LIFE

Spécial: la Première Conférence International “La Capacité et l'impact du Cyberspace dans l'amélioration des Enseignements Religieux (2)”

Quatrième Année, Onzième Série, Décembre 2017 (Rabia ath-thani 1439/ Azar 1396)

Concessionnaire: Université Al-Mustapha Internationale
Université Virtuelle d'Al-Mustapha, Vice-Président de la Recherche et de Production

Chef de Rédaction: Dr. Muhssine Kanbary
Éditeur: Dr. Abidîne Siyâhate Isfand-yôry
Secrétaire Scientifique: Dr. Tawfiq Isdôf
Administrateur: Cheikh. Muhammad Javad Najaflou

Groupe de Rédaction:

Muhssine Kanbary	Directeur de la Communication et l'International de l'Université internationale d'Al-Mustafa (Iran)
Abidîne Siyâhate Isfand-yôry	Assistant à la Recherche Scientifique et de Production de l'université Virtuelle d'Al-Mustapha (Iran)
Tawfiq Isdôf	Membre du Groupe Scientifique de l'université Virtuelle d'Al-Mustapha (Azerbaïdjan)
Gulam Djâbir Muhammady	Professeur au Complexe d'éducation Supérieure d'Imam Khomeyni Paix à son âme (Pakistan)
Seyeed Muhammad Ali Awne Naqawi	Membre du Groupe Scientifique de l'université Virtuelle d'Al-Mustapha (Inde)
Yahya Abdul-Hassan A'dawky	Membre du Groupe Scientifique de l'université Âlil-Bayt (Irak)
Yeeldîz Kadry	Professeur de l'université Virtuelle d'Al-Mustapha (Turquie)

Adresse: Qom, Rue Sâhily-Nord, Non Loin de Mussalâ, Entre l'avenue 4 et 6
Boite Postale: 3713913554   **Tél et Fax:** 32613875 -32114175
Nombre de Pages: 246 Pages   **Tirage:** édition électronique

Web: http://journals.miu.ac.ir/content.php?pagename=journal&publication_id=314&journal_id=7

Email: research@mou.ir

Selon la note de:

La vingt-quatrième séance des conseils de la publication d'Al-Mustapha (date: 29/12/1392)
Licence ID:74327 système générale des médias du pays (ministre de la culture et de l'orientation islamique) (date:11/12/1393)

Cette publication a été déterminée au niveau des publications scientifiques –spécialiste
Que cette publication est en forme électronique, donc dans l'adresse sous-dessous on peut avoir l'accès au texte complet.

[http://journals.miu.ac/ir/](http://journals.miu.ac.ir/)
<http://www.magiran.com/maginfo.asp?mgID=4950>

L'enseignement des Religions à l'ère de l'Internet

Écrivain: Abd el Hâfidh Ossoukine (Algérie)¹

Date de Réception: 14/05/2017

Date D'acceptation: 01/11/2017

Résumé

Il est toujours une tâche ambitieuse et ardue que d'essayer de traiter d'un domaine qui allie religion et technologie. Depuis l'aube de l'Internet, des personnes de différentes cultures et géographies ont utilisé le cyberspace pour communiquer. L'Internet, un "espace sans visage et technologiquement construit", a contribué à désacraliser le monde moderne. Aussi, il est certain aujourd'hui que l'Internet est devenu un outil utilisé pour promouvoir le royaume de Dieu. Le défi n'est pas unique à une religion. Non seulement les communautés laïques ont prospéré sur l'Internet mais aussi les entités religieuses et cela depuis des décennies. En fait, le premier forum en ligne consacré aux discussions de religion date de 1983 (le groupe Usenet net.religion), seulement treize ans après la naissance du courrier électronique. Pour en savoir plus sur l'Islam et soutenir les fidèles dans leurs parcours de la foi, des sites ont vu le jour pour fournir des ressources éducatives pour les visiteurs. Généralement, ils apprennent individuellement le Coran, le corpus des hadiths, les règles de l'Islam, son histoire et bien d'autres questions liées à cette religion. En même temps, il se crée entre les fidèles un espace pour les forums de discussion et de dialogue. Grâce au développement de l'Internet interactif, de nouveaux secteurs ont émergé: les fatwas en ligne,

---

1. Professeur émérite, Département de Droit Université d'Oran, Es Senia, Algeria, abdalhafidh_ossoukine@yahoo.fr

l'enseignement de la religion et de questions-réponses sur la vie quotidienne. On peut donc entendre “de nouveaux ulamas”. L'objectif de la présente contribution est de présenter les tentatives de l'utilisation de l'internet à des fins pédagogiques en France dans un contexte de changement socioculturels induits par les l'arrivée du numérique dans la sphère religieuse. Est-ce juste un moyen de plus par lequel le contenu peut être diffusée ou l'Internet produit-il des transformations profondes - et, dans l'affirmative, dans quelles mesures et comment? Pour ce faire, notre contribution abordera deux questions. Premièrement, comment l'internet à gagné le monde spirituel en général et deuxièmement, ce travail donnera une évaluation théorique des expériences tentées en France parmi la jeune communauté musulmane auprès de qui, nous avons procédé par un sondage.

Mots-Clés: L'enseignement, Religions, l'ère l'Internet

Approche Terminologique

La religion ici comprise comme des pratiques culturelles et croyances qui prennent une forme distincte et peuvent être reliées.

L'Internet fait référence aux réseaux informatiques et technologique, y compris le World Wide Web et d'autres technologiques ou plates-formes telles que la messagerie instantanée. C'est ce que les anglophones appellent “religion-online”.

Le terme cyber-religion a été rapidement introduit et, d'un point de vue épistémologique, il semblait désigner une religion existante exclusivement dans la cybernétique¹ comme le fait l'un des pionniers dans le domaine des relations entre Internet et les religieux, Heidi Campbell.

---

1. Højsgaard, 2005 - Højsgaard et Warburg.

Les travaux effectués par ce chercheur, ou par Mia Lövheim,¹ ainsi que d'autres chercheurs, comme Lorne Dawson,² Clark³ ou par Morten Hojsgaard et Berger⁴, témoignent tous de la vitalité de ce domaine de la recherche.

Par ailleurs, il est aussi nécessaire de se pencher sur le concept de communauté religieuse pour comprendre comment la communication numérique et interactive nous amène à reconsidérer le concept en nouveaux modèles de comportement, le plus souvent limités à un type d'auto-présentation. En effet, le sociologue Barry Wellman décrit la communauté dans le Web "comme des réseaux où se tissent des liens interpersonnels qui apportent la sociabilité, le soutien, l'information, un sentiment d'appartenance".⁵

Parmi les autres nouveaux concepts qui mérite qu'on s'y arrête, il y'a le "en ligne" et "le hors ligne". Dans son livre *Exploring Religious Community Online*, Heidi Campbell décrit le premier comme "ce qui prend place dans un environnement de réseau informatique "et" hors ligne comme toute facette de la vie."⁶

Selon Campbell, "la religion en ligne reflète la tendance des gens à fusionner leur activités avec leur vie hors ligne". Quant au terme "cyber", celui-ci implique une distance entre les corps physiques, alors que le terme "cyber-communauté religieuse" crée une distinction entre les communautés physiques.

---

1. Lövheim, 2007.

2. Dawson et Cowan, 2004.

3. Clark, 2004.

4. Berger et Douglas, 2004.

5. Wellman, 2001, p. 228.

6. Campbell, 2005, xvi.

Etat de l'art Bibliographique

Les premières études remontent aux années 90 “Technopagans: May the Astral Plane Be Reborn in Cyberspace” in Wired¹ et Time’s “inding God on the Web”, mettent en lumière les pratiques spirituelles à travers les réseaux et les formats informatiques.

Depuis, des recherches sur la religion en ligne ont émergées avec différentes approches méthodologique et disciplinaires (politique, philosophie, sociologie, psychologie...) non seulement en terme d’opportunité mais aussi de besoin.

Le sujet est apparemment nouveau, ce qui explique la rareté des travaux qui lui ont été consacrés, aussi bien en langue arabe² qu’en langue française.³

Un déficit réflexif qui contraste avec l’abondance de la littérature anglo-saxonne tant de sociologie des médias et que de la sociologie des religions.

A première vue, le sujet met face à face deux mondes diamétralement opposés; l’Internet tourné vers le futur, incarnant la modernité et la rationalité et les religions, surannées tournées vers le passé, le mythe et la foi. Mais à y voir plus claire, l’Internet s’inscrit aujourd’hui dans la culture des gens à telle enseigne que beaucoup d’observateurs n’ont pas hésité à le comparer à de la religion.

---

1. Davis, 1995.

2. Sur le Net, nous sommes tombés sur l’unique contributioing qui d’ailleurs est loin de satisfaire aux exigences de la recherche scientifique, il s’agit du texte de Fahd bin Ibrahim bin Abdallah Eddali’, Majjalat ed dâawa abre el Internet (Les aspects de la dâ’wa à travers l’Internet) éd. Ministère des Waqf et des affaires islamique, Arabie Saoudite, 1432 h. (22 p.). Il s’agit en fait d’une contribution rédigée par le responsable du site Chawati’ islamia. (شبكة شواطئ إسلامية)

3. Cf., en particulier l’intéressant ouvrage Médias et religions en miroir, réalisé sous la direction de Pierre Bréchon et Jean-Paul Willaime, dans les éditions Puf, (série Politique d’aujourd’hui).

En 1996, Stephen O'Leary, spécialiste américain des religions et des communications, a été l'un des premiers à avoir souligné l'impact majeur que l'Internet a eu sur le développement et la diffusion des religions, un impact qu'il pensait équivalent à l'invention de la presse.

Selon lui, l'Internet joue aujourd'hui le rôle de l'espace sacré. Depuis cette étude pionnière, la recherche a proliféré, confirmant ou nuancant ce point de vue.

Au même moment, la religion en ligne a commencé à attirer l'attention des chercheurs et aussi des gens du culte produisant des réactions et des méthodologies diverses. Elle est perçue soit comme un phénomène général,¹ soit perçue sous l'angle de l'éthique religieuse.² D'autres auteurs abordent le phénomène sous l'angle de l'acculturation et l'adaptation des croyances spirituelles avec la modernité³ avec l'identification de nouvelles expressions religieuses.⁴

Douglas Groothuis, dans son article "Christian Scholarship et The Philosophical Analysis of Cyberspace Technologies", souligne que l'explosion récente des technologies du cyberspace dans la culture moderne a soulevé des questions importantes pour les chercheurs chrétiens qui veulent apporter une perspective religieuse à l'informatique.⁵

Il affirme à juste titre que "ceux qui ont une vision du monde chrétien doivent discerner la nature et la fonction des interactions du cyberspace afin d'évaluer correctement leur signification, leur valeur et leur potentiel pour la cause chrétienne et la culture dans son ensemble".⁶

---

1. Berger et Ezzy, 2004.

2. Houston, 1998.

3. Cobb, 1998 et Wertheim, 1999.

4. Davis, 1998.

5. Groothuis, 1998, p. 631.

6. Ibid.

Sans aller jusqu'à dire que les ordinateurs et Internet sont des outils neutres avec un potentiel égal pour le bien et le mal, ce travail va argumenter que la technologie informatique apporte à la fois de grandes possibilités intellectuelles et le potentiel pour le bien lorsqu'il est utilisé à bon escient, dans l'enseignement par exemple.

Du côté de la littérature française, la réflexion sur la question des cultures numériques n'a été engagée que bien plus tard. Dans l'introduction de son livre *Les liaisons numériques* (Casilli 2010), Antonio Casilli montre combien il était difficile, vers la fin des années 1990 d'engager des études les réseaux numériques, sujet qui a été renfermé dans les sciences sociales.

En fait, la recherche dans ce domaine est longtemps restée clairsemée car limitée aux publications spécialisées sur le réseautage ou les médias.

Dans son livre *Dieu en ligne* (2013), Isabelle Jonveaux, l'un des premières française à s'être intéressée à la présence de la religion sur Internet, a analysé comment le support est utilisé par les "virtuose religieux" catholiques, en soulignant également ses limites.

Elle s'est concentré principalement sur la présence et la visibilité des religieux sur les réseaux sociaux. Il faut toutefois souligner qu'en France ces études sont encore peu nombreuses et intéressantes excepté le livre de Jean-François Mayer, *Internet et religion* (2008) qui analyse un grand nombre de sites religieux. Il a été et demeure pendant longtemps la référence en français pour décrire les différentes façons dont le religieux est présent en ligne.

L'apport de l'Internet à l'enseignement de la Religion

Les possibilités pédagogiques spécifiques qu'offrent les ordinateurs et l'Internet sont trop nombreuses pour être toutes mentionnées. Néanmoins, les avantages majeurs de ces technologies peuvent être résumés dans les catégories d'enseignement d'information et de communication.

Tout d'abord, Internet offre un accès facile et rapide à d'énormes quantités d'informations, sans filtre ce qui pose un vrai problème de déontologie. Comme le déclare Timothy J. Demy:

“Des quantités stupéfiantes d'informations sont disponibles pour toute personne disposant d'une ligne téléphonique et d'un ordinateur personnel”.¹

Ceux qui font des recherches sur Internet peuvent utiliser des documents importants, des photos, des encyclopédies en ligne et d'autres documents éducatifs et de référence.

L'Internet fournit également des nouvelles à la minute, l'emplacement d'un mot dans le Coran, un hadith... Deuxièmement, l'Internet a ouvert de nouveaux moyens de communication instantanée avec l'avènement des salles de messagerie et de chat. De presque n'importe quel endroit, y compris de chez soi, les fidèles ou de simples curieux peuvent communiquer avec les autres dans le monde avec peu de coûts.

En tapant une adresse e-mail et en appuyant sur le bouton d'envoi, les messages peuvent être envoyés sans les tracasseries de l'écriture d'une lettre, lécher les timbres et trouver une boîte aux lettres. De loin, les e-mails sont déjà plus nombreux que le courrier physique.

Nous ne disposons pas d'études chiffrées sur l'engouement des fidèles musulmans pour le recours à l'Internet pour s'informer ou pour étudier. Ces enquêtes ont été, par contre réalisées aux Etats-Unis où nous découvrons par exemple selon Pew Internet et American Life Project que des millions se tournent vers la dimension numérique, 25% des internautes ont obtenu des informations religieuses ou spirituelles en ligne à un moment ou un autre, plus de trois millions de personnes par jour reçoivent du matériel religieux ou spirituel sur Internet.²

---

1. Timothybe, 2000.

2. Pew Internet et American Life Project, 2001.

L'étude de Pew a également montré que plus de gens ont reçu des informations religieuses ou spirituelles en ligne que d'avoir joué en ligne, utilisé des sites d'enchères Web, négocié des stocks en ligne, placé des appels téléphoniques sur Internet, fait des services bancaires en ligne.¹

Ainsi comme le note l'enquête, les fidèles américains "traitent le Net comme une vaste bibliothèque ecclésiastique et ils cherchent des informations spirituelles générales en ligne".²

Que cherchent les Surfers religieux ? Selon l'étude Pew, les cinq principales activités des Surfers religieux sur Internet sont:

- La recherche d'informations sur leur propre foi (67%);
- Chercher de l'information sur une autre foi (50%);
- Envoyer par courriel une demande de prière (38%);
- Télécharger de la musique religieuse (38%);
- Et donner des conseils spirituels par courriel (37%).

A la question de savoir ce que les internautes ont fait lors de leur dernière session Internet, l'enquête révèle que:

- Qu'ils ont trouvé du matériel pédagogique ou dévotionnel (40%);
- Qu'ils ont trouvé des informations générales sur une foi ou une tradition religieuse (29%);
- Et communiqué avec les gens de leur église (11%).

Dans d'autres études, on découvre que parmi les initiatives religieuses basées sur Internet considérées comme les plus attrayantes, on peut citer l'écoute de l'enseignement religieux archivé, la lecture en ligne de "devotion" et l'achat en ligne de produits de nature religieuse.

Comme beaucoup de fidèles de par le Monde, les musulmans ont également sauté sur "l'autoroute de l'information" et ont profité des possibilités d'information et de communication que les ordinateurs et Internet ont fournies.

---

1. Pew Internet et American Life Project, 2001.

2. Ibid.

Au lieu de regarder l'Internet comme un remplacement pour la Mosquée, les jeunes Surfers musulmans semblent percevoir l'Internet comme "un outil supplémentaire utile qui renforce leur engagement déjà-profond à leurs croyances. Au moins pour l'instant, Ces Surfers ne semblent pas abandonner la Mosquée pour l'ordinateur.

Quid de l'enseignement Sur le Net

Divers établissements ont offert des lignes directrices pour un enseignement de qualité sur Internet. Les catégories principales que les internautes devraient prendre en considération lors de l'évaluation d'un site Web comprennent l'auteur, le but, la source, le contenu, le style et la fonctionnalité.

Certains facteurs importants pour évaluer un site Web comprennent:

- L'identité de l'auteur et / ou le créateur du site (les qualifications et les expériences de l'auteur);
- Quel est le but du site;
- L'information est-elle exacte, pertinente, actuelle?¹
- Le style d'écriture est-il approprié.

Les experts suggèrent également que les internautes apprennent à prioriser et à n'accepter un enseignement que lorsqu'il est fiable et sérieux. Par exemple, lorsque les informations arrivent, que ce soit par courrier électronique ou sur Internet, les experts recommandent que les gens prennent des mesures de précaution à ce sujet, car comme tout le monde le sait, il y'a un côté sombre de l'Internet. Ce sont les deux visages du "filet", l'un répulsif, l'autre attrayant, celui qui reflète la bonté et la grâce du savoir, et l'autre qui mène vers la délinquance intellectuelle.

---

1. <http://www-ibrary.uow.edu.au/helptraining/workshops/evalnet/evalinro.html>; Internet; accessed 1 April 2002.

Les apprenants doivent donc être conscients du “côté obscur du Web”, celui qui fait référence aux activités sur Internet qui sont souvent de nature subversives, violent les normes morales de la majorité de la population et vont clairement à l'encontre des principes de l'islam.

Pendant la plus grande partie de l'histoire humaine, lorsque les enseignants communiquaient, ils le faisaient principalement par des conversations face-à-face.

La communication était donc un événement physique, corporel, presque charnel avec des expressions faciales et un langage gestuel évident. Avec le développement des télécommunications, cependant, la communication est devenue plus d'un événement désincarné que les gens communiquent sans leur présence physique.

Avec l'Internet, les apprenants agissent naturellement de manière désincarnée. Ainsi, ils échapperont à leur corps et voyagent dans le cyberspace en prenant des identités différentes et agissant parfois de la manière qu'ils ne le feraient normalement pas si leur présence physique était nécessaire dans une classe d'école, dans un amphithéâtre ou une mosquée.

Il manque cependant cette intimité et cette responsabilité qui s'accompagnent d'une rencontre face à face, personne à personne, qui n'est pas disponible dans le Net.

L'utilisation Religieuse de l'Internet

Depuis plus de trois décennies, l'Internet a été utilisé comme un espace où les rituels spirituels peuvent être conduits. En fait, l'utilisation religieuse de l'Internet remonte au début des années 1980 chez les adeptes de la religion chrétienne aux Etats-Unis.

Dans le bulletin Borad systems (BBSs), Rheingold on a pu répertorier quelques-uns des premières activités en cours à ce moment. Depuis, les forums de discussion religieuse se sont amplifiés.

Ceci marque l'entame de l'ère de l'informatique religieuse ou du *net.religion*¹ considéré comme le "le premier forum en réseau pour des discussions sur les religieux, l'éthiques et morales des actions humaines"².

Depuis, plusieurs groupes d'amateurs ont formé leurs propres groupes de discussions dédiées à leurs appartenances religieuses tels que le "United Methodist Information" ou le "*net.religion.jewish*" pour les israélites.³

Viennent les années 1990 avec son lot de congrégations qui se liguent à travers des sphères virtuelles telles que le (www.ecunet.org)⁴, H-Judaic (<http://www.h-net.org/~judaic/>), et BuddhaNet "(www.buddhanet.net). Les presbytériens américains apparaissent dans le Net en 1992. Il s'agit d'une confession non confessionnelle qui se voulait «La première église de Cyberspace (<http://www.godweb.org>). Notons également pour la religion musulmane l'apparition du de l'Islamic e-periodical, "Renaissance: A Monthly Islamic Journal" (<http://www.renaissance.com.pk>), un périodique électronique islamique."⁵

Les anciennes religions⁶ comme les nouvelles ne sont pas du reste en marge de l'évolution technologique des communications puisqu'on y trouve des croyances telles que le Wicca,⁷ le techno-paganisme⁸ (néo-paganisme).

---

1. Lochhead, 1997, p. 47.

2. Farrington, 1993, <http://www.ecunet.org/history.html>

3. Levin, 1996 et Romm, 1996, Rosen, 2000.

4. Fernback, 2002.

5. Bunt, 2000 et Bunt, 2004.

6. Pour le Bouddhisme, Prebish, 2004 - Taylor, 2003.

7. Hadden et Cowan, 2000.

8. Davis, 1995, www.wired.com/wired/archive/3.07/technopagans.html et Davis, 1998.

Pour beaucoup de chrétiens, la toile est devenue une vaste cathédrale de l'esprit, un lieu où les idées sur Dieu et la religion peuvent résonner, où la foi peut être façonné et définie par un esprit collectif.

Dans les sites occidentaux on retrouve généralement un nombre croissant de sites Web, chat, des forums de discussion.¹

Or, chez les musulmans, en dehors des sites djihadistes type Al Qaïda ou Daesh)² les autres plateformes offrent des espaces d'informations, de fetwa (avis religieux), voire du prosélytisme (Dâa'wa) ce qui correspond chez les chrétiens à la pratique des missionnaires en ligne.

---

1. Les résultats d'une étude menée en mars 2001 par le Pew Internet et American Life Project ont également révélé que les Américains par exemple gagnent de l'expérience sur Internet: "Ils utilisent le Web plus au travail, écrivent des courriels avec des contenus plus importants, Et de poursuivre plus d'activités en ligne." (7) 7 Pew Internet and American Life Project, "Getting Serious Online"; 3 March 2002; available from: <http://www.pewinternet.org/>; Internet; accessed 23 March 2002. Selon ce même rapport on a observé le phénomène de la croissance de demandes d'Informations religieuses avec un besoin de communiquer avec les autres sur les voyages à caractère spirituel.

2. Le site francophone Ansaar.info contient un abondant matériel islamique radical, sous l'effigie de Oussama ben Laden, pour lequel les animateurs du site ne cachent pas leur admiration. Les liens vers les dernières publications d'Al Qaïda y sont fournis. Le forum affiche en bande de titre "Gloire et pureté à l'Islam!", sur fond de mitraillette. De même pour le site La voix des opprimés porte voix des Talibans. Ansaar.info met en ligne des publications originales ou traduites en français, comme ce traité classique du jihad global qu'est "Rejoindre la caravane", par Abdullah Azzam. La devise du site est empruntée au Abdullah Azzam et a le mérite de la clarté: "Le jihad et le fusil, pas de négociation, pas de conférence, pas de dialogue." Les titres des nouvelles d'actualité sont dans la même ligne: "Violente explosion en Égypte: au moins 23 Juifs tués, Allahuuu Akbaaaaar! (8 octobre 2004); Confirmation de l'exécution de l'otage britannique Ken Bigley, les croisés anglais sont ébranlés" (9 octobre 2004). Et puisque nous venons de citer Azzam, signalons que le site offre une traduction française intégrale du célèbre traité Rejoindre la caravane.

Mais dans l'ensemble, recueillir des informations religieuses demeure l'usage religieux le plus courant; s'ensuit chez les chrétiens la lecture de la bible¹ contre l'écoute des psalmodies du Coran chez les musulmans.

Dans son enquête sur la religion en ligne, Brasher (2001) offre de nombreux exemples de rituels en ligne tels que cyber-seder, une célébration en ligne de la Pâque qui aide les juifs à se réengager avec leur foi dans la vie privée à partir de leurs propres maisons.²

On peut observer également que des communautés religieuses ont poussé l'imagination jusqu'à créer des cyber-pèlerinages comme le Mary (*hometown.aol.com/theBVMPage/*) ou la le sanctuaire virtuel Shinto de la Culture japonaise (*Www.asahi-jc.com /shrine.htm*). D'autres cyber-pèlerinages en ligne pour des endroits traditionnels comme le pèlerinage à Jérusalem virtuelle (*www.virtualjerusalem.Com/*), peuvent être observés chez les Juifs.

La religion en ligne permet également aux internautes religieux de se connecter simultanément, en utilisant par exemple le logiciel IRC (Internet relay Chat), qui permet aux utilisateurs d'entreprendre des conversations de groupe ou des chats, ou participer collectivement à des réunions de prière en ligne. Dans de nombreux cas, ils peuvent se réunissent dans un autre forum en ligne en choisissant un moment précis pour les prières.

---

1. Le rapport du Barna Research Group (2001), il est noté que plus de de 100 millions d'Américains s'adonnent à l'enseignement religieux archivé avec la lecture en ligne "dévotionnels". Cf., Barna Research Group (1998). The cyberchurch is coming. National survey of teenagers shows expectation of substituting Internet for corner church. Barna Research Online. Retrieved January 22, 2006 from <http://www.barna.org/>. Barna Research Group (2001). More Americans are seeking net-based faith experiences. Barna Research Online. Retrieved January 22, 2006 from <http://www.barna.org/>.

2. Brasher, 2001.

Le prosélytisme électronique n'est pas le propre des musulmans. Le parcours de la toile montre une floraison de sites dédiés au recrutement des nouveaux fidèles ou à des reconvertis. Divers livres et ressources en ligne ont été créés pour fournir des conseils à l'exemple de l'"e-vangelism"¹ par exemple.

De nombreuses organisations chrétiennes ont transformé l'Internet comme en un "champ de mission" potentiel à l'image du centre Billy Graham (www.gospelcom.net/bgc/) ou le the International Bible Society (www.gospelcom.net/ibs/), le Who Est Jésus? (www.whoisjesus-really.com/main.htm).

C'est la même démarche que développent les adeptes de la religion juive face aux israélites gagnés par la laïcité. Dans le but de les ré-enquérir, certaines franges du judaïsme ultra-orthodoxe, ont développé des sites Web spécialement conçues à cette mission le Chabad.org (www.chabad.org/) et Shofar News (www.shofar.net/site/index.asp).

Un autre exemple de l'utilisation religieuse de l'Internet s'est manifesté dans certains sites qui se sont spécialisés dans la facilitation des contacts entre les croyants de la même religion séparés par la géographie où ils peuvent partager une sorte de connexion mystique et spirituelle en communautés interactives réunies par le même idéal spirituel.

Quelques Pistes Pour Comprendre l'enseignement de la Religion par l'Internet

Les chrétiens pensent les que médias sont, à travers les paroles du Concile Vatican II, "de merveilleuses découvertes techniques"² de même pour l'ensemble des musulmans,

---

1. Careaga, 1999 et Careaga, 2001.

2. Concile Vatican II, Décret sur les moyens de communication sociale Inter mirifica, n. 1.

l'internet constitue une porte ouverte pour tous et tout un chacun doit en profiter de ses bienfaits, mais en même temps éviter ses dérives.

Mieux, selon la majorité des fûqahas, l'Internet doit servir à la propagation de la vraie religion et l'enseignement des fidèles. Dans l'ensemble, toutes les religions adoptent une approche fondamentalement positive à l'égard du Net qui contribue à apporter des mutations extraordinaires dans l'éducation religieuse, inimaginables, il y' a quelques décennies. Cela passe en premier lieu par l'appropriation de l'outil informatique et aussi de le comprendre en décortiquant ses codes et règles aussi bien éthique que techniques.

Maitriser l'outil d'Internet dans l'enseignement de la religion ouvre une nouvelle façon de transmettre le message divin. Nous serons certainement redevables devant le Créateur si nous sous-estimions ce formidable outil moderne de communication qu'est le Net et si nous ne l'utilisons pour la diffusion de notre foi.

Ceci, les catholiques l'ont compris à travers les paroles du pape Jean-Paul II lorsqu'il annonça ex cathedra que même si le monde des communications sociales "peut parfois sembler étranger au message chrétien, il offre aussi des occasions uniques pour proclamer la vérité du Christ à la famille humaine tout entière".

Il suffit de considérer [...] les capacités positives d'Internet pour diffuser l'information et l'enseignement religieux au-delà de toutes les barrières et frontières. Une audience aussi large aurait dépassé l'imagination la plus audacieuse de ceux qui ont prêché l'Évangile avant nous [...] Les catholiques ne devraient pas avoir peur d'ouvrir toutes grandes les portes des communications sociales au Christ, afin que la Bonne Nouvelle puisse être proclamée du haut des toits du monde!¹

---

1. Jean-Paul II, Message pour la XXXIVe Journée mondiale des communications sociales, n. 3, 27 mai 2000.

Ainsi donc, nul doute que le monde virtuel est en passe de devenir l'un des meilleurs canaux de transmission du savoir religieux, des informations sur les événements, les idées et sur les Prophètes. Avec un accès direct et immédiat, le fidèle peut s'enrichir au quotidien de paroles divines, de conseils, de réponses à ses questionnements existentiels et spirituels.

Le Dalāī-Lama, ayant pris conscience de l'apport du Net dans l'enseignement du Bouddhisme considéra qu'aujourd'hui, le monde a besoin d'une forme continue d'éducation aux médias, que ce soit à travers l'étude personnelle ou en participant à un programme organisé, ou les deux. Plus que d'enseigner uniquement des techniques, l'éducation aux médias aide à éveiller chez les gens le bon goût et un jugement moral authentique. Il s'agit d'une sorte de formation des consciences.

En Israël, l'éducation et la formation du Talmud, la pensée juive et le midrash (littérature rabbinique) via Internet fait partie depuis 1999 de programmes complets d'éducation accessibles aux membres du culte judaïque.

L'enseignement est dispensé en particulier en direction des jeunes, un âge dans lequel le multimédias sont considérés comme faisant partie de leur culture. Le but de cet enseignement, aux dires de leur concepteurs, est bien plus qu'un apprentissage des techniques, mais un véritable engagement pour l'intégration des jeunes réfractaires au fait religieux de réintégrer la communauté des croyants.¹

---

1. Par exemple, le site akadem.org rencontre un succès phénoménal dans la communauté juive. On peut y suivre des cours sur ce que cela représente de manger cacher. Cependant qui pose problème dans le rite judaïque est l'utilisation de la technologie au sein de la synagogue, car pendant Shabbat, il est interdit d'utiliser l'électricité et donc les technologies, ce qui pose un conflit pratique si l'on veut réaliser un podcast.

Des communautés se constituent de façon virtuelle. La technologie est tellement présente chez cette catégorie de croyants qu'elle a finis par envahir leur pensée religieuse. Certains offices de Shabbat sont même retransmis sur le Net.

Pour ce qui est de l'Islam, ce sont des sites officiels qui doivent prendre en charge l'enseignement de la religion. Ceci, permettra de contrecarrer la prolifération parfois déroutante de sites fantaisistes d'organisations parareligieuses avec leurs lots de fetwa anarchiques. Ceci, n'est pas l'apanage des sites islamiques puisque des auteurs avertis ont remarqué pour d'autres religions l'apparition de sectes qui "miment les religions existantes".

La Church of the Flying Spaghetti Monster apparait à ce titre comme un modèle-étalon de la religion virtuelle fictive.¹

En ce qui concerne, l'enseignement proprement dit, les instituts islamiques, les universités et les grandes écoles théologiques doivent s'impliquer en concevant des programmes éducatifs selon des niveaux et mettre en place des cours pour divers groupes ; des femmes, des imams, des mourchidates, des enseignants, des parents et des apprenants.

Les professeurs de religion qui donnent l'enseignement dans un centre de TIC (ou ceux qui ont à leur disposition une salle d'informatique dans le lieu du culte) leurs enseignement dépendra l'usage dont ils font de l'ordinateur.² Ils surmonteront les distances et les limites imposées par les dimensions de l'espace et le temps.

---

1. Lionel Obadia (Université de Lyon 2 et Institut d'Etudes Avancées de Strasbourg). Observatoire des religions et de la laïcité, Internet et religion: quelques clefs pour un décryptage: http://www.o-re-la.org/index.php?option=com_k2&view=item&id=1176:internet-et-religion-quelques-clefs-pour-un-d%C3%A9cryptage&Itemid

2. Ces professeurs ont été aidé en amont, aux Etats-Unis, par l'apport d'ouvrages qui sont l'œuvre de Jason D. Baker, Christian Cyberspace

Ainsi il sera possible d'établir des relations avec des gens qui se situent à l'autre bout du monde. Ne restent que les limites imposées par la langue d'enseignement ou la compétence de ceux qui le prodiguent.

- L'enseignement doit comprendre tout d'abord l'accès à toutes les informations sur le sujet abordé sous tout format (audio, textuel, iconique) et aussi par l'accès aux ressources du support numérique (CD-ROM7, DVD8).
- L'enseignement doit permettre aussi l'accès aux canaux de communication en ligne qu'offre les nouveaux canaux de communication qui permettent l'échange en utilisant les services de courrier mail, chat,
- L'accès à des forums de discussion thématiques sur les questions liées à un sujet donné, un Weblog ou blog sur la religion.
- Concevoir des outils d'évaluation des apprenants pour saisir leurs degrés de compréhension des concepts, pour l'examen s'il y'a lieu.
- L'enseignant doit disposer d'une culture numérique de base, à savoir la maîtrise des principaux éléments de l'ordinateur et de ses fonctions telles que l'utilisation des

---

Companion: Guide d'Internet et Christian Online Resources, (Grand Rapids: Baker, 1997) et Quentin J. Schultze, Internet for Christians: Everything You Need to Start Cruising the Net Today (Muskegon, MI: Gospel Communications, 1996). Ces œuvres montrent aux chrétiens ce qu'est Internet, comment accéder au World Wide Web, utiliser le courrier électronique et utiliser les moteurs de recherche. Avec des objectifs chrétiens précisément à l'esprit, les auteurs montrent à leurs lecteurs comment s'engager dans l'étude biblique en ligne, accéder aux périodiques chrétiens, rester en contact avec les missionnaires, rejoindre des groupes de discussion chrétienne et participer à des dizaines d'autres activités chrétiennes connexes. Les deux auteurs sont enthousiasmés par les possibilités qu'offrent les ordinateurs et l'Internet.

systèmes d'exploitation (Windows), manier l'enregistrement ou la récupération des informations sur différents supports (disquette, CD-ROM...) ou effectuer des activités d'entretien de base du système (antivirus, suppression des informations, faire une sauvegarde du travail...). Le formateur doit également être capable de sélectionner les informations à partir d'Internet en utilisant les moteurs de recherche (google, yahoo, altavista...).

Pour le moment, l'Internet apparaît pour la religion son seul moyen d'intégrer la modernité. Si, il y'a quelques années les hommes du culte avait du mal à intégrer la connectivité électronique, il faut dire qu'aujourd'hui, ils doivent se débarrasser de cette technophobie qui les empêche de prendre le train de la révolution digitale.

En Terre d'Islam, il y'a encore parmi les enseignants du Coran qui pensent que l'Internet est une malédiction et toucher un ordinateur serait le chemin du satanisme. Cela ressemble exactement à l'attitude des moines chrétiens¹ et bouddhistes qui doutaient, selon Lionel Obadia, de leur droit à "surfer" et si oui, devaient-il le faire à des fins privées ou institutionnelles?

Aujourd'hui, les cyber-temples et les sites officiels des grandes religions se sont multipliés, dont les grandes confessions du monde entendent désormais moraliser le monde grâce aux NTIC. intégré l'usage de l'Internet dans leurs stratégies de survie.

---

1. Ce constat est conforté par les observations de Steve Hewitt, qui voyait que les chrétiens ont eu un démarrage lent lorsqu'il s'agit de l'utilisation de l'ordinateur. "Alors que le monde –dit-il- a embrassé l'introduction du PC, les chrétiens et les églises étaient craintifs, et voyaient cet outil électronique comme une personnalité avec une âme somber", in. *Foreward to Christian Cyberspace Companion: A Guide to the Internet and Christian Online Resources*, by Jason D. Baker (Grand Rapids: Baker, 1995, p. 13).

L'exemple nous est donné des États-Unis où, selon une étude réalisée par le Barna Research Group, les pasteurs, eux aussi, comptent sur l'ordinateur: "Plus de neuf pasteurs sur dix utilisent un ordinateur à la maison ou à l'église".¹

Ces pasteurs ont tendance à "utiliser les ordinateurs principalement pour les communications et les études, le traitement de texte étant clairement l'application dominante".

Dans sa mission, l'enseignant en religion ne sera plus le seul et / ou principal source d'information (même s'il reste l'élément le plus précieux). Il aura néanmoins le rôle d'intermédiaire crucial ou une sorte de "filter", car ne l'oublions pas l'Internet est un grand supermarché de la religion.

Les Résultats du Sondage

La présente étude propose les résultats d'un sondage sur l'utilisation de l'Internet à des fins d'apprentissage religieux par les jeunes musulmans (entre 15 et 25 ans) issus de l'immigration, car c'est dans cette frange que l'outil informatique est le plus usité.

L'enquête a été lancée avec un échantillon aléatoire de cette population à travers le courrier électronique interne et aussi par le contact direct.

Sur les 1500 personnes qui ont répondu au sondage, 49,3% étaient des femmes et 50,7 hommes. L'âge moyen des répondants était de 16,8 ans. L'objectif du sondage était de recueillir leurs réponses pour quatre questions:

---

1. Barna, 2000, <http://www.barna.org/cgibin/PagePressRelease.asp?PressReleaseID=64&Reference=E&Key=internet>, 14 April 2002. The technologies Barna surveyed included VCRs, cable television, satellite TV, DVDs, cellular telephones, desktop computers, laptops, palmtops, CD-ROMs, and home Internet access.

1. Pourquoi utiliser l'Internet à des fins religieuses?
2. S'ils participent à des activités religieuses dans un groupe organisé ou à titre individuel?
3. Qu'a-t-il apporté Internet dans leur apprentissage de la religion?
4. Sont-ils satisfaits de leur formation?

Les résultats montrent que:

- Plus de jeunes semblent entrer en contact avec la religion via Internet qu'avec leurs propres communautés religieuses de quartiers.
- Les résultats mettent en lumière les attentes précoces sur l'Internet comme une nouvelle arène pour la religion dans la société contemporaine.

Au préalable, ces jeunes participants à l'enquête ont été approchés, pour dresser leurs profils religieux. Interrogés sur leurs croyances en Dieu, un petit nombre répondit: "Je ne crois en aucune forme de Dieu ou de puissance surnaturelle" ou "Je ne sais pas en quoi je crois". Cependant la majorité reste très croyante, sans doute à cause de l'environnement familial dans lequel ils ont grandi.

Dans notre enquête, les jeunes gens contactés se décrivent soit comme des musulmans, soit comme des convertis.

Sont-ils satisfaits des sites qui prodiguent un enseignement religieux. Comme illustré dans la figure 1: 54% avouent trouver des réponses à leurs questionnements.

Parmi cette frange, lorsqu'on leur demande de décrire si l'enseignement par le Net avait approfondi leur foi, 17% répondent favorablement, bien plus, ils affirment avoir renforcé leur certitude en l'existence d'Allah.

Moins d'un quart des répondants estiment que les sites ne sont pas conçus de façon à approfondir l'apprentissage des religions. 16% estiment que la terminologie française ne correspond à cet enseignement, et qu'il faut par conséquent,

maîtriser la langue arabe pour avoir un accès direct aux sites authentiques du Monde musulman. 12% déclarent vérifier les informations puisées du Net avec leurs imams lors des prières collectives dans la mosquée.

Figure 1: Résultats du Sondage Effectué Chez les Jeunes Musulmans en France

Classement des Sites qui Offrent un Enseignement Religieux de Qualité

Du parcours du paysage numérique islamique Francophone, le site oumma. com émerge comme le site de référence en matière d'information, d'éducation et d'enseignement (plus de 6 millions de visites mensuelles et plus de 120 000 abonnés).

Il a de ce fait, acquis une reconnaissance internationale¹ et même forcé l'admiration de la presse

---

1. Un hebdomadaire allemand à gros tirage Die Zeit en a fait l'éloge repris par un autre journal Courrier International. On peut y lire: "ses divers forums de discussion ont fait de oumma.com, un succès public sans pareil chez les jeunes musulmans français. Depuis septembre, il reçoit en moyenne 700 000 visites par mois - une pénétration du marché dont les autres médias ne peuvent que rêver. Car la population musulmane de France est estimée au maximum à 5 millions de personnes". Pour le Monde, oumma.com fait partie des adresses les plus fréquentées par les jeunes musulmans : www.oumma.com, le site de référence de l'islam francophone". De même pour la presse ibérique,

catholique¹ et aussi celle de ses conquérants comme le site marocain Manara qui souligne qu'Oumma.com: est l'un des sites les plus complet sur L'Islam. Oumma.com est structuré en plusieurs rubriques dont le leitmotiv est l'explication et la diffusion des principes d'un Islam tolérant.

Son objectif est également de répondre au besoin d'informations, d'échanges d'idées et d'expérience entre musulmans de tous les pays. Le succès de ouma.com n'a pas laissé le géant Microsoft (msn.fr) à le sélectionner comme ce site très complet qui répond au mieux aux attentes de tout ceux qui souhaitent en savoir plus sur l'Islam.

Sur le plan académique, le site ouma.com est considéré comme une référence que les chercheurs peuvent indiquer dans leurs travaux. C'est dire le sérieux dont il jouit au point où le site de la Bibliothèque Nationale (française) et celui de l'Annuaire des Religions ou le portail Aol le recommandent.

Figure 2: Palmarès des Sites les Plus Visités Dédiés à l'enseignement Religieux

on retrouve les mêmes louanges. Ainsi pour le grand quotidien espagnol El País: Le site *Oumma.com* est le bien site le site de référence de l'islam francophone". Parcourir la presse européenne, le site en question collectionne les éloges; ce site, prône un islam tolérant, diffuse reportages, conseils et interviews (l'Express.fr), que Oumma.com est le site phare des musulmans francophones (...) plébiscité par les musulmans (le magazine VSD).

1. L'hebdomadaire Témoignage Chrétien évoque Oumma.com en insistant sur l'image d'un "Islam modern" que renvoie ce site.

Pour la réalisation de ce graphique, nous nous sommes fait aidé essentiellement par le site Top Islam Francophone, destiné au référencement et au classement des sites musulmans francophones (cf. <http://www.top-islam.com/fr/index.html>).

En dessous de ce site, figure deux types de sites ; ceux qui tentent de faire bonne impression et égaler le oumma.com (cf., tableau) et ceux qui n'auront pas droit de cité, car impossibles à classer.

Ainsi, suivant les tableaux qui suivent nous classons les sites d'enseignement selon trois catégories, ceux qui occupent le podium, les suiveurs et enfin les outsiders.

Parmi les sites visités qui correspondent à l'objectif de notre travail, nous avons pu répertorier les sites suivants: saphirnews.com, avec une quantité assez imposante d'articles, avec des grands noms de l'Islam français, *al-kanz.org*, *sajidine.com*, *fleurislam.net*, *guidemusulman.com15*, *islamophile.org*, *apartcatoutvabien.com*, *uoif-online.com*, *oummatv.tv*, *salafs.com*, *cfcv.tv*, *stcom.net*, *mooslym.com*, *hisnulmuslim.com*, *lislam.net*, *islamophile.org*, *guidemusulman.com*, *uoif-online.com*, *apartcatoutvabien.com*.

Notre recherche ne s'est pas contenté de visiter les sites sunnite, mais également les sites chiites tels que <http://sistani.org/>, <http://www.najaf.org/french/>, <http://centre-zahra.com/>, <http://www.al-imane.com/>, <http://fr.wikipedia.org/wiki/Chiisme>, <http://www.al-shia.com/html/fre/>, <http://quran.al-shia.com/fr/index.html>.

Il ressort de notre analyse du produit de ces deux grandes franges de l'Islam est que leurs animateurs ne versent ni dans la surenchère ni adoptent une quelconque démarche concurrentielle.

Au contraire, ce sont les éléments d'autres religions: de fervents catholiques, des cyberevangelistes qui s'adonnent à ce que nous pouvons appeler la "cybercroisade".

Leurs attaques se caractérisent par l'intrusion et l'envahissement des forums de discussion musulmans pour défier agressivement leurs croyances. Il n'est pas rare de relever un discours haineux qui s'accompagne parfois par l'envoi d'un pré-programme dans les salles de chat pour livrer des versets bibliques et des déclarations de foi.

Recommandations et Conclusion

En conclusion nous suggérons de pousser les études comparatives sur les activités religieuses spécifiques en ligne. Nous proposons à ce que les différentes formes de prière religieuse, de médiation, de rituel et d'éducation soient mises en exergue tout en mettant l'accent sur les nouvelles formes d'utilisation religieuse de l'Internet et à d'autres nouveaux médias émergents.

Nous suggérons également de discerner si les aspects technologiques et culturels de l'Internet sont mieux adaptés à l'avancement d'un style ou d'un type de religion sur un autre.

Nous devons cultiver l'intérêt pour la religion en ligne parmi les domaines d'étude plus divers pour aider à répondre aux questions émergentes. Le travail sur l'impact global de la religion en ligne pourrait bénéficier des apports de la sociologie des religions, à l'histoire ou des études théologiques.

À bien des égards, nous ne pouvons que regarder en arrière et commenter avec perspicacité les effets de la télévision sur la culture religieuse, environ 20 ans après l'apogée du télé-évangélisme et les chaînes moyen-orientales d'obédience islamique nous permettent de saisir l'impact des nouvelles technologies de communication sur l'exercice du culte.

Et l'Internet est encore une technologie émergente, nous pouvons avoir beaucoup d'années de recherche devant nous pour comprendre pleinement ses complexités et son impact sur la religion. Cela constitue un défi et une occasion fertile pour les spécialistes des médias et de la religion de s'impliquer dans l'étude de la façon dont la religion est modifiée à l'ère de l'information.

Les ordinateurs et Internet offrent de nombreuses possibilités et de nombreux défis. Les musulmans devraient donc éviter les extrêmes de "l'utopie numérique" et de "l'apocalypse numérique" quand il s'agit de voir les nouvelles technologies. L'équilibre est nécessaire.

Enfin, nous aurons quelques pistes d'ordre pratiques pour faire avancer les choses. Peut-être faudrait-il créer une filière "Religion et Internet" au sein des instituts islamiques traditionnels de formation.

Sources

1. Berger, H., Ezzy, Douglas., (2004), **The Internet as Virtual Spiritual Community, Teen Witches in the United States et Australia**: 175-188, In Dawson, L.L. et Cowan, D.E. (eds.), **Religion Online: Finding Faith on the Internet**, New York, NY: Routledge.
2. Barna Research Group., (2001), **More Americans are Seeking Net-based Faith Experiences**, Barna Research Online, Retrieved January 22, 2006 from <http://www.barna.org/>.
3. Ibid., **More Americans Are Seeking Net-Based Faith Experiences**, Barna Research Group, Christians Embrace Technology, 12 June 2000; available from: <http://www.barna.org/cgi-bin/PagePressRelease.asp?PressReleaseID=64&Reference=E&Key=internet>.

4. Ibid., (1998), **The cyberchurch is Coming**, Barna Research Online, Retrieved January 22, 2006 from <http://www.barna.org/>.
5. Brasher, B., (2001), **Give me that Online Religion**, San Francisco: Jossey-Bass.
6. Bunt, G. (2004)., **Rip.Burn.Pray: Islamic Expression Online**, In L, Dawson et D.Cowan (Eds.), Religion online: Finding Faith on the Internet, New York: Routledge: 123-134.
7. Ibid., (2000), **Virtually Islamic: Computer-Mediated Communication et Cyber Islamic Environments**, Lampeter, Wales: University of Wales Press.
8. Campbell, Heidi., (2005) **Exploring Religious Community Online**, We are One in the Network, New York, NY.
9. Ibid., Religion et the Internet, *Communication Research Trends*, 1 (25) 2006: 3-18.
10. Careaga, A. (2001)., **E-Ministry: Connecting with the Net Generation**, GrCiolek, M.T: 798-811.
11. Ibid., (1999), **E-Vangelism: Sharing the Gospel in Cyberspace**, Lafayette, LA: Huntington House Publishers.
12. Clark, L.S., (2004), Spirituality Online, Teen Friendship Circles et the Internet, Paper to the 4th International Conference on Media, *Religion et Culture*, Louisville, KY.
13. Cobb, J., (1998), **Cybergrace, The Search for God in the Digital World**, New York: Crown Publishers.
14. Davis, E., (1998), **TechGnosis: Myth, Magic, et Mysticism in the Age of Information**, New York: Random House.
15. Ibid., **Technopagans: May the Astral Plane be Reborn in Cyberspace**, *Wired*, 3 (7): 1995, Retrieved January 23, 2006 from www.wired.com/wired/archive/3.07/technopagans.html
16. Dawson, L.L., D.E Cowan., (2004), (eds.), **Religion Online: Finding Faith on the Internet**, New York, NY: Routledge.

17. Farrington, D., (1993), **Ecunet: Our History, Ecunet**, Retrieved January 24, 2006 from <http://www.ecunet.org/history.html>
18. Fernback, J., (2002), **Internet Ritual: A Case of the Construction of Computer-Mediated Neopagan Religious Meaning**, In S. Hoover et L. S. Clark (Eds.), *Practicing Religion in the Age of Media*, New York: Columbia University Press: 254-275.
19. Groothuis, Douglas., *Christian Scholarship et The Philosophical Analysis Of Cyberspace Technologies*, *Journal of the Evangelical Theological Society*, 41:4 (1998).
20. Hadden, J. K., Cowan, D. E., (2000), **Religion on the Internet: Research Prospects et Promises**, New York: JAI Press.
21. Højsgaard, M.T., (2005), **Cyber-religion: On the Cutting Edge between the Virtual et the Real**, in Højsgaard, M.T., Warburg, M., (eds.) **Religion et Cyberspace**, London: Routledge.
22. Houston, G., (1998), **Virtual Morality**, Leicester: Apollos.
23. Levin, M., (1996), **The Guide to the Jewish Internet**, San Francisco, CA: No Starch Press.
24. Lochhead, D., (1997), **Shifting Realities: Information Technology et the Church**, Geneva: WCC Publications.
25. Lövheim, M., (2007), **Virtually Boundless? Youth Negotiating Tradition in Cyberspace**, in Ammerman, N.T. (ed.) *Everyday Religion, Observing Modern Religious Lives*, Oxford, NY: Oxford University Press.
26. Malphettes, B., *L'Eglise catholique sur Internet, La foi en libre accès, Un média au service de renouvellement du religieux?*, *Mémoire de communication institutionnelle à l'Ecole des Hautes études en sciences de l'information et de la communication- Université de Paris IV (Sorbonne)*, octobre 2001.

27. **Online Religion: The Internet et Religion**, In H. Bidgoli (Ed.), *The Internet Encyclopedia*, Hoboken, NJ: John Wiley et Sons, Inc, (2004): 798-811.
28. Partridge., Christopher, *The Re-Enchantment of the West*, vol. 2 of *Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture et Occulture*, London: T et T Clark International, 2005.
29. Pew Internet et American Life Project, *Cyberfaith: How Americans Pursue Religion Online*, 23 December 2001, available from <http://www.pewinternet.org/>; 23 March 2002, 2.
30. Pour le Bouddhisme, Prebish, C. D., (2004), **The Cybersangha: Buddhism on the Internet**, In L. Dawson et D. Cowan (Eds.), *Religion* New York: Routledge.
31. Romm, D., (1996), **The Jewish Guide to the Internet**, Lanham, MD: Jason Aronson Publishers.
32. Rosen, J., (2000), **The Talmud et the Internet, A Journey between Worlds**, New York: Farrar, Straus et Giroux.
33. Taylor, J., *Cyber-Buddhism et the Changing Urban Space in Thailand*, *Space et Culture*, 6 (3) 2003: 292-308.
34. Timothybe, J. Demy., *Technology et Theology: Reality et Hope for the Third Millennium*, In *Issues 2000: Evangelical Faith et Cultural Trends in the New Millennium*, ed. Mal Couch.
35. Wellman, Barry., *Physical Place et Cyberplace: The Rise of Personalized Networking*, *International Journal of Urban et Regional Research*, 25, no. 2 (June 2001).
36. Wertheim., Zaleski, J., (1999), *The Soul of Cyberspace: How Technology is Changing our Spiritual Lives*, San Francisco: Harper SanFranciso.

37. <http://www-library.uow.edu.au/helptraining/workshops/evalnet/evalinro.html>
38. http://www.o-re-la.org/index.php?option=com_k2&view=item&id=1176:internet-et-religion-quelques-clefs-pour-un-d%C3%A9cryptage&Itemid
39. <http://www.pewinternet.org/>

Les Potentialités et les Défis de la Cyber-Formation en Matière des études islamiques en Afrique Subsaharienne

Écrivain: Saïd KhanAbadi (Iran)¹

Date de Réception: 30/01/2017

Date D'acceptation: 02/08/2017

Résumé

Quand Ibn Batouta, le voyageur arabo-musulman, au XIVème siècle, visite les régions subsahariennes de l'Afrique, il n'a pu cesser d'admirer la qualité des écoles religieuses de ces pays et la motivation des peuples africains à l'égard de l'apprentissage des sciences islamiques. Depuis le temps des Marabouts traditionnels jusqu'à l'ère moderne et le lancement des projets de télé-éducation coranique chez les communautés musulmanes de l'Afrique, les habitants de ce continent montrent une soif croissante vis-à-vis les études théologiques. Les origines philosophiques et les caractéristiques mentales de cette quête de religiosité à l'africaine créent une singularité minutieuse dans les conduites confessionnelles de ces communautés. La question de l'E-Learning et l'enseignement à distance à travers les plateformes informatiques, dans le continent africain surtout dans la région subsaharienne, exigent, à leur tour, certaines particularités qui sont parfois négligées pas les structures iraniennes actives dans ce domaine. Cet article envisage d'aborder les mêmes particularités par une vision pathologique afin d'offrir un profil plus réaliste et plus concret des potentialités de la cyber-formation en matière des sciences islamiques en Afrique subsaharienne.

---

1. Maîtrise universitaire en langue et littérature françaises, Université de Téhéran, Téhéran, Iran, saeid_khanabadi@yahoo.fr

Les difficultés d'avoir accès à Internet pour une partie des usagers de cette région, la nécessité d'élaborer des sources offline, l'importance accordée aux gadgets popularisés et aux nouveaux moyens de télécommunication comme le Podcasting et la micro-diffusion grâce à Bluetooth, la considération de l'esprit socioculturel des usagers africains dans la conception des cours virtuels, la localisation des données de base pour les sociétés cibles, se présentent en tant que les premières préoccupations au niveau des technologues et des pédagogues des établissements iraniens qui se donnent l'objectif de profiter des potentialités du cyberspace africain pour faire entendre les messages pacifiques et salvateurs du vrai Islam dans ce chaos des medias occidentaux et des prédicateurs wahhabites. Cette recherche se voit donc un texte pragmatique en vue d'évoquer les nécessités et les devoirs parfois oubliés de la cyber-formation dans le secteur des études islamiques en Afrique subsaharienne.

Mots-Clés: Cyber-formation Islamique, Technologie pédagogique, Potentialité de l'E-Learning, Cyberspace Africain

Prologue; Des Cours des Marabouts au Pied des Baobabs et des Cours des Chics Cheiks Dans les Salles Virtuelles du Hi-Tech

Lorsqu'Ibn Batouta, le grand voyageur arabo-musulman, visite, au XIVème siècle, les régions subsahariennes de l'Afrique, il n'a pu cesser d'admirer la qualité des écoles religieuses de ces pays et la motivation des peuples africains à l'égard de l'apprentissage des sciences islamiques.

Depuis le temps des Marabouts traditionnels jusqu'à l'ère moderne et le lancement des projets de la télé-éducation coranique chez les communautés musulmanes de l'Afrique, les habitants de ce continent montrent une soif croissante vis-à-vis les études théologiques.

Les origines philosophiques et les caractéristiques mentales de cette quête de la religiosité à l'africaine, créent une singularité minutieuse dans les conduites confessionnelles de ces communautés.

Les questions d'E-Learning et de l'enseignement à distance à travers les plateformes informatiques, dans le continent africain surtout dans les régions subsahariennes, exigent, à leur tour, certaines particularités qui sont parfois négligées par les structures iraniennes actives dans ce domaine.

Cet article envisage d'aborder les mêmes particularités par une vision pathologique afin d'offrir un profil plus réaliste et plus concret des potentialités de la cyber-formation en matière des sciences islamiques en Afrique subsaharienne.

Les difficultés d'avoir accès à Internet pour une large partie des usagers de cette région, la nécessité d'élaborer des sources Offline, l'importance accordée aux gadgets popularisés et aux nouveaux moyens de télécommunication comme le Podcast et la micro-diffusion grâce à Bluetooth, la considération de l'esprit socioculturel et linguistique des usagers africains dans la conception des cours virtuels, la localisation des données de base pour les sociétés cibles, se présentent en tant que les premières préoccupations au niveau des technologues et des pédagogues des établissements iraniens qui se donnent objectif de profiter des potentialités du cyberspace africain pour faire entendre les messages pacifiques et salvateurs du vrai Islam à l'encontre de ce chaos des médias occidentaux et des prédicateurs wahhabites.

Cette recherche se voit donc un texte pragmatique en vue d'évoquer les nécessités et les devoirs parfois oubliés de la cyber-formation dans le secteur des études islamiques en Afrique subsaharienne.

Introduction; L'historique d'une Problématique et un Problème Historique

Depuis que les sciences modernes sont initiées en Iran contemporain, nous nous sommes heurtés à une réception parfois inappropriée ou mal placée des nouvelles découvertes et de nouveaux moyens technologiques de la vie moderne. Expliquer les causes socio-culturelles de cette tendance chez les Iraniens de ces deux derniers siècles, dépasse les limites de cet article mais si, juste à l'ouverture de ce texte, nous évoquons ce phénomène, c'est, en effet, parce que la problématique dont nous allons parler, s'affiche exactement dans la même perspective.

Depuis quelques années, nous témoignons de la multiplication des universités et des écoles iraniennes actives dans le domaine de l'enseignement virtuel des études islamiques. Nous distinguons que même les organisations non gouvernementales et voire privées (les bureaux de certains grands Ayatollahs de Qom, par exemple) sont entrées dans ce secteur.

À priori, nous devons applaudir ce mouvement précurseur car le but de tous ces établissements est certainement faire connaître les principes de la foi islamique.

Mais en ayant un regard du critique, nous voyons malheureusement les traces d'une sorte de non-professionnalisme dans cette tendance si à la mode. La question des études religieuses, leurs cristallisations éducatives modernes et leur rapport avec la discipline de la Communication est aujourd'hui la sujette de nombreuses recherches académiques dans les grandes universités internationales. Chaque année nous découvrons de multiples ateliers et séminaires organisés ou de plusieurs livres et magazines publiés afin de répondre à ce besoin croissant dans les milieux chrétiens et musulmans.

Bien que la majorité de ces efforts scientifiques soient focalisés sur les activités des centres chrétiens, mais le résultat final est toujours applicable même pour les autres confessions car les méthodes et les mécanismes traités sont, en grande partie, ceux que nous utilisons dans nos centres religieux. Même le public destinataire est aussi presque pareil et s'apparaît dans les continents africain, sud-américain et asiatique.

C'est dans cet alignement que le présent article a l'intention d'aborder quelques points essentiels sur le chemin de ces centres islamiques iraniens actifs dans le cyberspace du continent africain surtout dans les zones géographiques subsahariennes.

Méthodologie de Recherche; Entre une Observation in Situ et l'analyse des Banques de Données Occidentales

La nature brève et concise de cet article ne nous permet pas d'avoir un corpus élargi et colossal. Peut-être cela nécessite une autre occasion ou un cadre plus vaste en vue de pouvoir étudier toutes les dimensions de ce phénomène.

Nous allons donc nous limiter dans les observations in situ et les entrevues avec les prédicateurs iraniens et étrangers dans lesdites régions et aussi dans les sources disponibles sur Internet, en vue de former la base scientifique de notre recherche. Au niveau des sources livresques, nous avouons la faiblesse des corpus en Iran au moins dans la section francophone.

Potentialités de l'éducation islamique à Travers les Cours Virtuels

Ce texte n'envisage pas de refléter l'ensemble et la généralité des potentialités que l'éducation virtuelle peut offrir aux activistes iraniens des enseignements islamiques. Ce sujet doit être abordé dans les études plus exhaustives. Nous avons, ici, affaire uniquement aux potentialités qui se produisent dans les bordures géographique et thématique mentionnées dans le titre de cet article.

1. Elargissement de la Couverture Géographique

Si l'on prend l'université internationale Al-Mostafa comme un exemple réussi parmi les centres religieux iraniens actant dans le secteur de l'éducation islamique au-delà des frontières nationales, nous constatons que, d'après les prétentions de cet établissement, Al-Mostafa accueille actuellement les étudiants provenus de 60 pays étrangers. Mais l'on peut regarder à ce chiffre déjà remarquable d'un autre point de vue aussi.

Cela veut dire que cette université n'a pas de présence physique ni intellectuelle dans presque 140 pays du monde. Certes, il n'est pas possible, même pour les plus grandes universités prospères des pays développés, de couvrir physiquement toutes les zones géographiques de cinq continents.

Mais la cyber-formation et les modèles d'Open University (Université pour tous), font doter les universités internationales des moyens d'élargir, de plus en plus, leurs zones d'influence.

2. Présence intellectuelle d'Iran Dans l'Afrique Subsaharienne

Malgré les préjuges clichés chez la culture de masse iranienne, L'Iran dispose d'un long arrière-plan intellectuel et confessionnel sur le continent africain.

En Afrique de l'Est, traditionnellement, les grands ports étaient toujours fréquentés par les marchands musulmans arabo-persans.

En Afrique de l'Ouest nous constatons que les écoles confessionnelles et gnostiques comme Ghaderiyeh (surtout au Sénégal) s'inspirent des idées de l'Iranien Abdolghader Guilani ou encore la confrérie Mouridiyyeh fond ses principes philosophiques sur la base des pensées de l'Iranien Imam Mohammad Ghazali. Même dans le lexique de la langue Wolof, la langue autochtone parlée largement dans l'Afrique de l'ouest, on apprécie plusieurs mots de l'origine persane.

Ces types d'éléments justifiant la présence intellectuelle de la culture iranienne dans cette région sont très abondants. Donc, le cyberspace africain dans ces régions a déjà cette base philosophique originellement en contact avec les centres scientifiques iraniens.

Nous témoignons étrangement que même parfois dans les villages très écartés de ces localités, les gens des diverses couches sociales collent les portraits de l'Imam Khomeiny ou ceux du Guide suprême de la Révolution Islamique aux murs de chez eux.

3. Causes Financières

Tenant compte des limites budgétaires des universités islamiques iraniennes en comparant par exemple avec les universités saoudiennes, nous signalons que le financement nécessaire pour mobiliser une forte représentation internationale paraît un grand enjeu pour les directeurs de ces universités ou pour leurs sponsors étatiques et privés. La possibilité d'économiser les dépenses est un des premiers apports de la cyber-formation en matière des études islamiques.

Cela se justifie par le fait de réduire le recours aux ressources humaines ou profiter des volontaires locaux qui s'engagent parfois dans ces types d'activités, de la même manière que les grands centres chrétiens fonctionnent.

L'autre apport financier, de premier plan, est l'exonération des établissements virtuels dans certains pays où la fondation des universités réelles coûte très cher au niveau des frais fiscaux et douaniers.

4. Canalisation de la Question des Donateurs

Dans la majorité des pays voisins, une grande proportion des dépenses financières des écoles religieuses est fournie par les sources privées et non gouvernementales.

Les universités virtuelles ont cette possibilité de capter, plus largement, les dons bénévoles des communautés chiites des pays différents (surtout les fonds libanais et koweïtiens) pour améliorer leurs services didactiques. Les moyens que le commerce numérique nous offre, peuvent présenter un atout pour ces universités surtout dans une telle situation où les transactions bancaires à l'échelle internationale est presque impossible pour les actants iraniens.

5. Réseaux Sociaux

En Afrique subsaharienne, les réseaux sociaux tels que Facebook profitent d'un grand accueil populaire. Les établissements iraniens peuvent bénéficier de cette potentialité à condition qu'ils s'adaptent aux mesures nécessaires et aux exigences techniques, médiatiques et thématiques de ces réseaux.

Un des défauts des centres religieux iraniens concerne, dans cette vision, ce problème qu'ils ont des pages dans les réseaux et dans les plateformes qui ne sont pas tellement connues pour les usagers africains.

Nous donnons l'exemple de l'Application Telegram qui, malgré son omniprésence en Iran, est quasiment inconnu et inaperçu pour lesdits usagers qui préfèrent plutôt les réseaux plus populaires comme Facebook.

Défis Majeurs de la Téléformation islamique en Afrique Subsaharienne

Après avoir traité une série des potentialités des moyens informatiques dans le domaine de l'enseignement des études islamiques dans les pays subsahariens, nous allons mentionner certains défis et obstacles face aux protagonistes iraniens de ces tentatives pionnières dans ce continent.

Dans cette partie nous allons nous concentrer sur les défis qui sont spécifiques pour notre région d'étude et nous ne traitons pas les critiques qui sont généralement adressées aux systèmes de l'éducation à distance.

Bien entendu, les problèmes didactiques comme l'absence de l'esprit compétitif chez les élèves d'une promotion virtuelle, causé par la simple raison que les élèves ne se voient pas et ne sont pas conscients de l'avancement ou de la dégradation de leur condisciples, ou le souci de la non-communication concrète entre l'enseignant et les étudiants, ne nous intéressent guère, pour le moment, dans cet article.

4. Accès à Internet

L'Afrique est un continent en plein essor informatique et médiatique. Les grandes sociétés de télécommunication ont largement investi dans ces secteurs et les indices du développement infrastructurel dans ce domaine montrent des chiffres surprenants. Mais cela ne peut pas cacher les manques et les déficits des pays africains dans le domaine de l'accès à Internet.

Cela nous indique un des défis les plus considérables dans le recours aux systèmes à distance dans l'éducation des matières islamiques. La réalité sur le terrain est beaucoup différente de ce que les experts des grandes universités religieuses d'Iran peuvent estimer.

Et donc dans ce sens, l'on doit être très prudent et réaliste en se basant sur les plateformes informatiques pour nous lancer dans le domaine de la cyber-formation des études islamiques dans ces pays dont les habitants, financièrement et techniquement, n'ont pas la possibilité de se connecter facilement au cyberspace.

Une solution qui peut nous secourir en vue de sortir de ce problème de l'accès à Internet, est de profiter des alternatives et des initiatives télé-communicatives. Nous distinguons que les populations de ces pays ont tendance à diffuser les médias de leur téléphones portables à travers le Bluetooth et le Podcast.

Dans ce cas, les fichiers comprenant les matières éducatives et les leçons audio ou vidéo doivent posséder le volume et les particularités techniques applicables par ces méthodes bien présentes dans ces pays. Une autre solution pour ce problème d'accès au cyberspace consiste à établir les sources Offline. Il est notoire que certains sites iraniens ont déjà inauguré les médiathèques Offline dans leurs banques de données.

Nous avons vu, également, qu'il y quelques années, les sites iraniens comme Tebyan, ont donné à leurs abonnés, la possibilité de se connecter aux messageries de ces sites, en profitant de l'accès gratuit à Internet.

5. Langues Autochtones de l'Afrique Subsaharienne

En ce qui concerne la langue des matières didactiques mis en disposition des usagers africains, le travail se divise en quelques groupes linguistiques.

L'anglais, le français, à côté du portugais et de l'espagnol sont les langues officielles des pays de l'Afrique subsahariennes (sans évoquer l'arabe qui tient un statut singulier dans les études islamiques).

Nous voyons heureusement que ces grandes langues internationales sont bien pratiquées dans la préparation des matières didactiques de la cyber-formation dans les universités religieuses iraniennes.

Mais d'après ce que l'on peut observer sur terrien, bien que l'usage de ces langues d'origine coloniale, soit approuvé et officialisé par les constitutions des pays africains, les populations sont encore massivement orientées vers la pratique de leurs langues locales.

Nous prenons l'exemple de Cheik Zakzaki, le fondateur du Mouvement islamique au Nigeria, la figure bien connue en Iran. La langue officielle de la République fédérale du Nigéria est l'anglais mais nous voyons que Cheik Zakzaki dans ses discours et ses interventions a toujours l'habitude de s'exprimer dans la langue autochtone Gbagyi de la localité Zaria. La même conduite existe chez les prédicateurs des autres pays de l'Afrique subsaharienne.

Même chez les leaders des mouvements salafistes, nous distinguons une grande importance accordée aux langues indigènes. Cela prend racine dans ce fait que les habitants de ces pays ex-colonisés considèrent l'usage des langues locales comme un retour vers les origines panafricaines. L'on observe que même les anciens élèves des écoles religieuses d'Al-Mostafa dans leurs allocutions adressées à leurs compatriotes préfèrent utiliser les langues locales à la place des langues officielles dans lesquelles ils sont éduqués.

Cela provoque clairement certaine anomalie dans le procédé de trouver les équivalents authentiques pour les termes particuliers dans la terminologie chiite.

Alors, l'on peut conclure que déjà dans la préparation des sources pour les plateformes informatiques dans le système E-learning, les universités religieuses d'Iran doivent prendre des mesures afin de produire des leçons directement dans les langues autochtones pour couvrir un public plus vaste.

Et aussi pour combler le phénomène anticolonialiste dans certaines régions de l'Afrique subsaharienne où les populations se sympathisent plus facilement avec les prédicateurs qui s'expriment en langues locales au lieu des langues européennes.

6. Manque de la Surveillance Dans l'inscription des Candidats

Cette question est un défi et en même temps un avantage pour les systèmes éducatifs à distance des écoles islamique d'Iran. Dans les cours virtuels, d'une part il y a un défaut très significatif concernant le manque du contrôle moral et idéologique dans l'inscription des candidats.

En effet, même déjà dans les cours réels organisés par les universités islamiques d'Iran, malheureusement nous constatons ce problème. Cela a créé parfois, durant les années précédentes, de graves risques voire dans les domaines sécuritaires.

À signaler que les services de renseignement occidentaux et même israéliens ont une forte présence dans le continent africain. Nous voyons parfois les candidats qui sont dépourvus des qualités convenables ou ils ont des motivations incertaines. Nous nous n'admettons pas de donner des exemples précis dans ce domaine.

Mais les cas sont nombreux et très connus par les directeurs de ces centres iraniens. C'est un des plus grands défis dans les cours virtuels mais de l'autre part cela peut être un avantage aussi car au moins grâce à ces systèmes à distance, les

candidats avec les objectifs incertains et non-admis ne peuvent plus se présenter physiquement sur le sol iranien.

En Guise de Conclusion

Certes, l'investissement dans le domaine de la formation à distance en matière des études islamiques, est une nécessité évidente et non pas un choix optionnel pour les universités islamiques d'Iran.

Mais cela ne signifie pas que ces universités-là se jettent dans ce secteur sans prévenir les mesures préliminaires de ces activités. Surtout dans les régions de l'Afrique subsaharienne, nous avons constaté que la présence académique de ces centres religieux dans le cyberspace de ces pays exige certains facteurs particuliers.

Donc, il nous semble primordial de considérer les nécessités techniques, géopolitiques et culturelles de ces pays cibles en vue d'attendre à un rendement plus positif de ces universités islamiques iraniennes en éduquant virtuellement les futurs médiateurs africains du brillant message pacifique, civilisateur et salvateur du vrai Islam.

Sources

- <http://fr.miu.ac.ir/>, Site francophone de l'Université internationale Al-Mostafa.
- <http://www.elearning-africa.com/fra/index.php>, Site de la douzième conférence internationale sur les TIC appliquées au développement, à l'enseignement et à la formation dans le continent africain.
- http://cscs.scu.edu/trends/v25/v25_1.pdf, Religion et the Internet, Heidi Campbell, Communication Research Trends, California.
- <http://www.brill.com/journal-religion-africa>, Journal of Religion in Africa.

